

92.

Aantekeningen, november – xxx 2023

Pieter Wisse

92.1

NRC-redacteuren Derk Stokmans en Stefan Vermeulen hebben met **Onderzoek naar datasysteem fiscus** (in: **NRC**, 2 november 2023, katern **Economie**, p. 3) nog maar eens een aflevering toegevoegd aan hun reeks over de zgn Toeslagenaffaire. Zo kom ik ertoe nog maar eens wat op te merken over verantwoord gebruik van een informatieronde, en meteen maar van welk middel dan ook. Ik weet het, dat doe ik óók nog maar eens ongevraagd, dus kijk maar.

Met het “datasysteem” in de titel bedoelen Stokmans en Vermeulen, zoals wat verderop in hun artikel staat vermeld, “het Risico-Analyse Model (RAM), dat eind jaren negentig door de Belastingdienst zelf werd gebouwd [en waarmee] medewerkers informatie uit alle aanwezige databases binnen de dienst aan elkaar [konden] koppelen en analyseren.” Als woordgrap zou ramkoers helaas niet misplaatst zijn. Evenmin komen ze op het idee om het nogal merkwaardig te vinden dat de Belastingdienst met dat RAM blijkbaar wèl de dekking van overzicht willekeurig kon – kan? –uitbreiden om samenhangende(r) toezicht- en handavingsmaatregelen te treffen, maar dat samenhangende(r) herstelmaatregelen ermee ònmogelijk zouden zijn.

Nou ja, als dat van willekeurige koppelingen enigszins klopt (wat dan overigens onvermogen van resp. weigering door de Belastingdienst inhoudt om ze ook en vooral voor herstel te benutten), beschikt(e) de Belastingdienst met RAM over een voorziening kennelijk vergelijkbaar met waarvoor ik dus ooit de aanduiding informatieronde bedacht. Maakt de kwalificering van RAM door Stokmans en Vermeulen als “omstreden datasysteem” tegelijk elke informatieronde verdacht? Wat met voorrang telt, is het doel. Verwerkelijking vergt middelen. Indien een doel niet gerechtvaardigd is, geldt gebruik van middelen ervoor meteen als ònrechtvaardig, punt.

Voor een vèrder doel moet telkens allereerst de vraag naar rechtmatigheid ervan bevestigd beantwoord zijn. Tja, als dat niet gebeurd is ...

Als rechtmatigheid van een doel verantwoord is gevestigd, zijn middelen ervoor – pas – aan de orde met als het ware dóórwerkende – eis van – rechtmatigheid dat ze bijbehorend evenwichtig, passend, proportioneel, subsidiair enzovoort moeten zijn.

Nee, middelen rechtvaardigen òmgekeerd nooit een doel. Voorstellingen van middelen kunnen wèl aanleiding zijn tot heroverweging e.d. van doelen. Dat is ook precies wat er steeds gebeurt door o.a. verder digitaliseringsaanbod. Hoewel er nòg weer andere vragen kunnen opkomen, doet dat echter niets àf aan principiële doelprioriteit voor daadwerkelijke uitvoering. Als een uitvoeringsorganisatie feitelijk alleen haarzelf nog doelstelling toevertrouwt, kan het voor maatschappelijk evenwichtige verhoudingen dus weleens verkeerd lopen.

Nadat een ‘nieuw’ doel als rechtmatig voor verwerkelijking is aangemerkt, komen tevens – en uit doelmatigheidsoverwegingen zelfs bij voorkeur – reeds bestaande middelen in aanmerking. Een informatieronde is een minimalistisch aanvullend

middel om apart van elkaar opgezette middelen ook gecombineerd te gebruiken. In het geval van ‘oude’ middelen waaruit persoonsinformatie wordt geput voor een ‘nieuw’ doel, bijvoorbeeld voor alweer overkoepelender overzicht(en), moet de gebruiker met de voorziening ervoor minstens blijven (!) voldoen aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Als praktische maatregel geldt daarom dat de rechtmatigheid per doel-met-middelen volgens een zgn privacy impact assessment (PIA) moet zijn goedgekeurd door daartoe bevoegd gezag. De persoon die met informatie ‘beschreven’ staat, heet betrokkene in AVG-termen. Doorgaans geldt de betrokkene in kwestie niet als bevoegd gezag ter bepaling van rechtmatigheid van doel, enzovoort. Voor toezicht en handhaving is uiteraard zelfs kenmerkend dat, eh, tegengestelde belangen aan de orde kunnen zijn. Minder begrijpelijk vind ik echter, als ik er ook iets van mag zeggen, dat de zgn betrokkene volgens AVG niet ook ‘gewoon’ als gebruiker is erkend. En als medewerkers van een overheidsinstelling kunnen beschikken over bepaalde persoonsinformatie, en of dat al dan niet een informatieronde of wat dan ook vergt, doet er helemaal niets toe, moet de persoon in kwestie in beginsel – mogelijkheid tot – minstens inzage in precies diezelfde informatie hebben. Dat kan helpen verhoudingen niet in onevenwichtigheid te laten ontsporen. Inzagebeperking voor een betrokkene is dan een uitzondering die op haar beurt formeel moet zijn gerechtvaardigd. Als lezer van zo’n artikel is het onmogelijk het feitelijke gehalte ervan te beoordelen. Ik neem toch aan dat Stokmans en Vermeulen over adequate bronnen beschikken voor hun mededeling dat weliswaar “RAM in 2018 officieel werd uitgezet, [maar] een kopie van het systeem beschikbaar [bleef] voor medewerkers.” Ach, wat is met digitalisering een ... kopie nog? Nee, dat is dus niet uit- maar daarentegen voortzetten. En de vraag “of er nader onderzoek naar RAM nodig was,” bleef onbeantwoord omdat “de focus [lag] op de hersteloperatie Toeslagen.” Zou de Belastingdienst soms nog bezig zijn met “nader onderzoek [...] of [...] de hersteloperatie Toeslagen [...] nodig [is]”? Maar als ze inderdaad beschikken over een ... middel waarmee, zoals Stokmans en Vermeulen uit “een intern rapport” van de Belastingdienst citeren, “nagenoeg alles aan alles [is] te relateren,” had die “hersteloperatie” toch allang voltooid moeten zijn. Het blijft raadselachtig en ik vrees uit gebrek aan informatiekundige deskundigheid aldaar vooral voor – medewerkers van – de Belastingdienst zelf. Ook zulke journalisten komen niet tot doordringende vragen. Onder de noemer van – een – informatieronde kan het allemaal wèl doorzichtig, dus verantwoord.

92.2

Met de naam Risico-Analyse Model heeft de Belastingdienst dus naar verluidt een voorziening getroffen waarmee, zo vinden opstellers van een intern rapport blijkbaar zelf, “nagenoeg alles aan alles [is] te relateren” Laat ik aannemen dat het vergaand klopt. Dat is overigens niets opzienbarends, indien voor elke objectbeschrijving minstens één andere objectbeschrijving identificeerbaar is dankzij minstens één – min of meer – overeenkomstige beschrijvingsrubriek. Zo functioneert – ook – een zgn informatieronde allang, inderdaad. En verder mag ik er zelfs ongetwijfeld van uitgaan, dat de Belastingdienst óók administratie voert, maw tevens over “databases” beschikt met informatie, over terugvordering enzovoort van toeslagen die personen althans volgens ‘risico-analyse’ ten onrechte ontvingen. Tja, dan zou ik zeggen dat met nota bene hetzelfde “model” met “nagenoeg” hetzelfde, eh, gemak

... analyse mogelijk is inclusief de toezicht- en handhavingsmaatregelen die de Belastingdienst trof, inclusief wat de Belastingdienst ‘weet’ hoe de persoon in kwestie er naar de Belastingdienst al dan niet op reageerde, enzovoort. Voor een “model” dat geschikt is om “alles aan alles te relateren,” maakt het immers niets uit wat er allemaal – niet – telt als relevant geacht ... iets. De minimale overeenkomstvoorwaarde geldt ongeacht welke rubriek (en de Belastingdienst heeft zeker ook terugvorderingen e.d. ‘persoonlijk’ gekenmerkt).

Tot dusver heb ik echter nergens uit kunnen opmaken, dat de Belastingdienst dat alles-aan-alles-model vervolgens óók zelfs maar heeft willen overwegen voor de zgn hersteloperatie. Ja, uiteraard kan ik publiciteit erover gemist hebben. Als dat zo is, laat mij dat vooral weten.

In elk geval voorlopig vraag ik mij toch maar af, waaróm dat niet gebeurd is. Zonder nadere inlichtingen komen echter allerlei en onderling zeer verschillende – wilde? – verklaringen in aanmerking.

Is het “model” niet zó algemeen bruikbaar als de indruk die onder de noemer van “alles aan alles” is gewekt? Hoe dan ook kan ik me niet voorstellen dat informatie over personen wél ermee ‘koppelbaar’ is zolang zij van fraude verdacht kunnen zijn, maar dat koppeling prompt onmogelijk is zodra omgekeerd de Belastingdienst wellicht een schuld heeft te vereffenen (met schadevergoeding er nog eens bovenop).

Of begrijp ik niet wat er allemaal voor zulk herstel nodig is? Dat is ongetwijfeld zo. Maar deugdelijk herstel veronderstelt àltijd inzicht in wat er eventueel, zeg maar, kapot is. En daartoe dient nu eenmaal nodig en voldoende overzicht, ook àltijd. Daarbij maakt het qua “model” natuurlijk helemaal niets uit of het doel met zulk overzicht “risico-analyse” en/of, vooruit, herstelanalyse is.

Het kan aan vooringenomenheid liggen dat iemand niet eens op het idee kan komen om een gereedschap, nadat z/hij er een naam aan gaf die zijn oorspronkelijke doel ermee tot uitdrukking brengt, vervolgens ook voor een ànder doel te benutten. Zulke al dan niet opzettelijke kortzichtigheid is kenmerkend voor beunhazen. Ander doel? Tja, dat vergt een ànder middel met kosten, tijdsverloop enzovoort van dien, nietwaar? Alsof elke spijker een andere hamer vergt. Ofwel, vaak onzin. Maar wie een beunhaas vertrouwt, wordt op die manier prompt misleid en afgezet. Of zulke beunhazerij – ook – voor de – digitalisering door – de Belastingdienst kenmerkend is? Zonder nadere inlichtingen heb ik geen idee, maar kan het zeker niet uitsluiten. Of beseffen Belastingdienstmedewerkers wel degelijk het nut, eh, herstel, zelfs onmisbaarheid voor – opbouwende bijdrage aan – herstelanalyse? Als dàt zo is, weigeren ze kennelijk het “model” ook en vooral dáárvoor te gebruiken, terwijl ze die weigering proberen te verhullen. Zucht, wat zit daar dan weer achter?

Ik kan wel doorgaan met allerlei vermoedens. Ik moet er maar mee ophouden, voordat ze als complottheorieën klinken. Ik heb er m.i. al genoeg geopperd om aan te geven dat ‘we’ nog steeds niet weten wat er met digitalisering door de Belastingdienst aan de hand is. Sterker èn erger nog, als onderliggend vermoeden heb ik dat zij het daar zèlf evenmin weten.

Nee, ik heb geen illusie dat de Belastingdienst vragen herkent zoals ik die met zoveel woorden suggereer. Verhelderende antwoorden kunnen we daarom helemaal wel vergeten. Ben ik te aanmatigend als ik voorstel ze voor je ‘eigen’ organisatie na te gaan?

92.3

Wie zelfs maar enigszins weet wat ik onder subjectief situationisme versta met axiomatic status voor enneadische semiotiek, wil zeker begrijpen waarom ik in een kringloopwinkel niet aarzelde om – een exemplaar van – **The Rhetorical Foundations of Society** (Verso, 2014) aan te schaffen. Het betreft, zo weet ik inmiddels, een bundel van Ernesto Laclau (1935-2014) met negen opstellen. In tegenstelling tot wat ik hoopte, ontgaat mij echter vrijwel volledig wat hij schrijft. Dat kan komen, omdat ik er mijn eigen grondslag niet in herken. Dat kan mij inderdaad belemmeren open te staan voor waarvan hij uitgaat. Hoe dan ook heb ik lezing iets over de helft van zijn boek gestaakt. Voor deze aantekening ga ik terug naar zijn **Introduction** (pp. 1-9) voor zoiets als lopend verslag om te ontdekken wat ik kennelijk mis.

Laclau opent met de mededeling dat

all of [the essays] are contributions to the construction of a political ontology which can respond to the challenges presented by the post-Marxist and post-structuralist situation within which we are operating.[p. 1]

Dat heb ik dus eerder gelezen. Toen dacht ik ... kennelijk dat gaandeweg duidelijk(er) zou worden wat daar – al – staat. Niet, dus. Daarom sta ik er nu wèl meteen bij stil. Laclau veronderstelt nogal wat voorkennis. Of is het geloof? Ik word geacht op de hoogte zijn van wat 1. marxisme, 2. postmarxisme, 3. structuralisme en 4. poststructuralisme ‘zijn.’ Verder moet ik mij als, eh, iets kunnen voorstellen dat, zeg ook maar, wij-matig handelt onder omstandigheden die door een combinatie – welke, dan? – van postmarxisme en poststructuralisme – wat dat ook is – zijn gekenmerkt. Sterker nog, er wordt van mij verwacht op z’n minst te beseffen dat er ... iets mis is met zulk wij-matig handelen. Uitdagingen, nietwaar? Een wij-matige handelingsgrondslag noemt Laclau, zo oppert hij eveneens, een politieke ontologie. Hij vindt blijkbaar dat de volgens hem heersende postmarxistisch/poststructuralistisch politieke ontologie niet meer voldoet. Mogen ‘we’ zo’n aangepaste ontologie van Laclau verwachten? Hij merkt meteen op dat

[t]he moment of a systematic presentation of such an ontology lies somewhere in the future[. p. 1]

Jammer. Dan meen ik toch verder te zijn gevorderd. Want mijn idee van subjectief situationisme betreft zo’n ontologie, zie o.a. [The political nature of human exchange](#) als hoofdstuk 7 in: [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#).

Ik veronderstel echter o.a. geen wij-als-subject. Zelfs zoiets als een subject-als-geheel acht ik te grootschalig voor eenduidige gedragsopvatting. Mijn idee is dat gedrag resulteert uit samenloop van enerzijds ob-/subject, anderzijds situatie. Een uniek gedragsaandeel laat zich aldus slechts per – zoiets als – situationeel subjectdeel toeschrijven. Nee, Laclau haalt gedrag er niet zo principieel onlosmakelijk resp. verbijzonderd bij.

Ik heb er praktische bedoelingen mee. Hoe lukt het – interdependente dynamiek van – betekenissenvariëteit eenduidig te ordenen? Ik vind de methodische noodzaak dringend gelet op, laat ik het maar noemen, open bereik van facilitering van informatieverkeer met digitale technologieën. Een praktische oriëntatie lijkt Laclau ook te kiezen, omdat hij het heeft over “operating [...] challenges.” Maar het is mij tot dusver dus ontgaan waarbij wat hij aankondigt als zijn

helpt, en hoe. Ik heb de indruk dat hij veeleer verandering van theorie ... praktisch vindt tellen. Dat gaat wellicht op voor werk dat slechts binnen – een – academische kring moet tellen. Welke oriëntatie(s) respectievelijk willekeurige deelnemers er èlk voor hun willekeurige verhoudingen aan kunnen ontleen, zie ik in Laclau's interventiebereik niet opgenomen. Zo doet Laclau als toenmalige deelnemer verslag dat in Argentinië in de zestiger jaren van de vorige eeuw

[i]t was pretty obvious to most militants that we were participating in new mass processes that far exceeded the limits of any narrow 'classism'. [p. 2]

Daar is ... wij weer. En volgens Laclau, zo vul ik zijn opmerking maar aan, was voor ... ons de marxistische klassentheorie inmiddels achterhaald geraakt. Nee, niet iedereen beseftte dat toen, maar dat deden volgens hem wel degelijk "most militants." En met een klassenleer in en(i)ge zin, zo neem ik aan, verwijst hij naar hoe Karl Marx erover dacht. Nu ben ik zeker geen kenner van Marx' werken, maar Marx pleit m.i. óók voor individuele vrijheid; zie verder [Neomarxistische pragmatiek voor informatieverkeerskunde](#). Nou ja, dat doet er hier niet toe. Laclau haakt naar mijn indruk niet zozeer in op wat Marx geschreven heeft, maar veeleer op wat hij meent dat als marxisme is gaan gelden. Een leer annex theorie met een – wat – ruimer, in de zin van variabelere, klassenbegrip zou dan niet langer als marxistisch gelden. Ik zou dat neomarxisme oid noemen, zolang onverminderd zowel indeling volgens klassen als zoiets als objectiviteit van resp. klassen wordt aangenomen. Als postmarxistisch laat zich dan een theorie duiden die géén objectivering van klassen betreft. Volgens Laclau's aanhef verkeren 'we' inmiddels in een o.a. te kwalificeren als "post-Marxist-[...] situation." Maar criteria ervoor ontbreken hem kennelijk nog ... Tja, mijn idee is dat een zinnig subjectbegrip onlosmakelijk verbonden is aan meervoud van situaties respectievelijk met het vermogen tot situationeel gedifferentieerd gedrag door het subject in kwestie. En 'richting,' wat nota bene niet hetzelfde is als vooruitgang, of achteruitgang, van biologische evolutie betreft m.i. daarom van meet af aan, in termen van R.W. Ashby's variëteitswet, passend subjectvermogen voor situationele variëteit.

Vervang de term klasse eens door de term verzameling. Uitgaande van subjectief situationisme 'is' het altijd een bepaald subject dat 'kiest' wat z/hij als een verzameling opvat. En dat doet z/hij altijd situationeel. Dus, in/voor – wat z/hij altijd, maar doorgaans zonder ervan zgn bewust te zijn, ervaart als – een bepaalde situatie acht z/hij het voor wat z/hij wil bereiken 'nuttig' om bepaalde verschillen voor on(der)geschikt te houden. Dat resulteert in elementen waarmee z/hij aldus met één en hetzelfde situationele gedragsaandeel, maw op vergaand dezelfde manier, denkt te kunnen omgaan. Ofwel, het criterium voor 'element' resp. 'verzameling' van exemplaren 'kent' gedragsmatige oriëntatie en is principieel differentieel, te weten telkens subjectief-situationeel.

Terwijl het subject in kwestie zich aldus voor een bepaald bereik zoiets als uniform gedrag meent te kunnen veroorloven, pakt dat gedrag alom niet hetzelfde uit. Er resulteren verschillen, ook al omdat wie/wat z/hij als elementen veronderstelt 'willekeurig' is. Stel desalniettemin dat die ... elementen eveneens als subjecten kunnen worden beschouwd met ervaring van continuïteit door-de-situaties-heen. Mede als gevolg van het gedrag van het subject in kwestie veranderen zij ... verschillend. Dat gebeurt 'natuurlijk' omdat zij eraan voorafgaand van elkaar ...

verschillen. Daar doet de veronderstelling door het subject in kwestie dat z/hij in een opzicht dat momentaan voor haar/hem telt met hen allemaal op dezelfde manier kan verkeren, niets aan af. Maar als invloed elementair verschillend doorwerkt, is het óók voor het subject in kwestie maar de vraag of de veronderstelling nuttig blijft dat er een verzameling, zeg dus ook maar klasse, 'bestaat' van elementen waarmee z/hij als zodanig opgevat allemaal op dezelfde manier kan blijven (!) omgaan (als het de eerste keer al verstandig was).

Zo ontspoort een bureaucratie, herstel, wie zich van bureaucratie bedient.

Laclau deelt als zijn ervaring mee dat – hij als één van de – “militants” actie niet kon(den) rijmen met een nauwe opvatting van – maatschappelijke – klassen. Hij vertelt verder dat

[d]ealing with those limits [...] was not a straightforward enterprise.[p. 2]

Nee, dat kàn het ook niet zijn. De veronderstelde objectiviteit van – een – klasse is immers niet op wèrkelijkheid van interdependente dynamiek berekend. Een alweer geschikter verklarings- en zo door naar handelingskader vergt een paradigmawissel, maw een kwalitatief andere grondslag. Als belemmering duidt Laclau dat

from the theoretical point of view most of us considered ourselves Marxists, and the Marxist texts advocated exactly the strict 'classist' orientation from which we were trying to free ourselves.[p. 2]

De als marxistisch overgeleverde klassenleer vindt Laclau niet voldoen

[when] faced with an explosion of new identities and with complex logics of their articulation[. It] clearly called for a change of ontological terrain.[p. 3]

Voor zo'n verandering van grondslag (lees dus ook: paradigma e.d.), zo vervolgt hij zijn verhaal,

I tried to engage myself in a different kind of operation.[p. 3]

Wat meteen volgt, moet Laclau als samenvatting ervan hebben bedoeld. Wat mij opvalt, is het ontbreken van vermelding van gedragsmatig ... subject. Hij oppert het zich voltrekken van telkens

an instance of radical contingency in which many other decisions could have been taken.[p. 4]

Weliswaar wijst hij daarvoor het idee van Edmund Husserl van een transcendentiaal subject – wat dat ook is – af, maar als een soort reservoir lijkt hij van zoiets als een transcendentiaal ... object uit te gaan. Zo ja, wat is dan overigens nog verschil tussen zo'n subject resp. object? Ik veronderstel dat Laclau een of ander reservoir ... veronderstelt, omdat hij stelt dat

reconstructing the contingent character of the decision becomes primordial[. p. 4]

Huh?! Wat ik zoal onder een besluit versta, is zoiets als een plan. En een plan is bedoeld voor uitvoering. Ofwel, als er iets als “primordial” beoordeeld verdiend te worden, is het ... natuurlijk het doel met een besluit. Een doel, zeg ook motief, bestaat niet op zichzelf. Dat veronderstelt altijd – wie/wat ik noem – een subject. Het is haar/zijn op elk moment onvermijdelijk situationele gedragsoriëntatie die elk besluit van het subject in kwestie “the contingent character” verleent. Dat is echter géén ... kwestie van reconstructie. Niet reconstructie, maar contingentie is principieel.

Ik heb de indruk dat Laclau mikt op een geïdealiseerd onderzoeksobject. Dat biedt

hem de mogelijkheid van onthecht dóórtheoretiseren, ofwel zònder ‘hinderlijke’ praktijk resp. empirische toetsing. Dat verklaart waarom hij reconstructie voorrang geeft (en zoiets als noodzakelijkerwijs eraan voorafgaande constructie veronachtzaamd). Zo komt hij op zijn voorwaarde voor reconstructie:

[T]his can only be done by revealing the fields of inchoate thoughts – that is, of alternative decisions that could have been taken and that the contingent road chosen had obliterated.[p. 4]

Maar ‘kennelijk’ zijn ze allemaal ... verzameld resp. beschikbaar in een grote bak, en aldaar beschikbaar voor vertoning. Hmm, ik zal wel niet begrijpen wat hij ... wil. Ik herken zowel kritisch als opbouwend hoe dan ook geen

analytic method that [may be] systematically followed[, p. 4]

althans niet bruikbaar voor ... praktische opgaven zoals ik ze (h)erken. Dergelijke opgaven vergen veronderstelling van subject als differentiële (f)actor. De maat is subjectief-situationeel, wat de grondslag verschaft voor [Metapatroon](#) als een informatiekundige modelleermethode annex logica geschikt voor zgn stelselmatige opgaven met veranderlijke betekenissenvariëteit van dien. Laclau komt niet tot zulke verbijzondering voor zijn beoordeling van

the result of a **choice**.[p. 4]

Er is inderdaad zoiets als een reservoir, vooruit, maar ... operationeel behoort dat tot het cognitief vermogen van een ènkel subject. Voor haar/zijn besluit op enig moment tellen beslist, nee, over hoe dat ... wèrkt weten ‘we’ feitelijk niets, mee wat Laclau m.i. nog onverminderd objectiverend aangeeft als

discarded alternatives continu[ing] operating in the background and re-emerg[ing] with the inevitability of the return of the repressed.[p. 4]

Aldus opgetuigd met enkele psychoanalytische suggesties verkondigt Laclau met nauwelijks verhulde trots vervolgens dat

I think that we managed to establish an area of interdiscursivity within Marxist and socialist texts that makes possible a better appreciation of their inner plurality.[p. 4]

En ik maar denken dat hij òngeacht welke maatschappelijke verschijnselen alweer wat beter wilde helpen verklaren. Ik kom maar weer met commentaar. Zo acht ik de aanduiding “interdiscursivity” een pleonasme. Een uitwisseling van teken(s) (Engels: discours) telt immers naar haar aard meerdere deelnemers (wat óók geldt voor wie, zeg maar, in zichzelf praat) met steeds een teken er als het ware tussen (Latijn: inter). Is “plurality” soms verrassend? Met minstens twee deelnemers nota bene per geval van tekenverkeer is meervoud van betekenissen zelfs kenmerkend. Dat volgt – ook – uit de m.i. algemeen geldige kenschets van wat een teken (lees ook: informatie) is. Ik beschouw èlk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance, zie verder opnieuw [Semiosis & Sign Exchange](#)). Voor de verzoeker heeft het teken dat z/hij voortbrengt de betekenis van het gedrag waartoe z/hij (een) subject(en) ermee wil bewegen. Het is trouwens allereerst dan maar de vraag of dat – gedrag door de verzoeker – teken de geadresseerde(n) ‘bereikt.’ Wat de één of àndere geadresseerde àls teken opvat, kan er zelfs sterk van verschillen. Dat is nog afgezien van wat enig subject als teken kan gaan beschouwen dat als zodanig nooit tot háár/hèm gericht geweest is. In elk geval voor welke waarnemer dan ook is de ‘betekenis’ welke gedragsbepaling

enzovoort z/hij eraan verbindt 'volgens' de op haar/zijn beurt nu eenmaal onvermijdelijk momentane subjectief-situationele insteek. Omdat dergelijke "plurality" voor elk teken(exemplaar) 'bestaat,' ontkomen 'we' er ook voor duiding van "Marxist and socialist texts" natuurlijk niet aan. Ook niets bijzonders, dus. En een aparte "area of interdiscursivity" bestaat principieel evenmin, interdependentie, nietwaar, zoals er daarom evenmin een aparte "area" bestaat met een daarvoor specifiek "inner" teken-annex taalbegrip. Oh ja, dat reservoir dat ik vermoed dat hij veronderstelt, zou weleens beperkt kunnen zijn tot wat hij houdt voor relevante ... verzameling geschriften. Wil Laclau soms geruststellen dat de 'inhoud' van "Marxist and socialist texts," mist zoiets als bijelkaar genomen, – veel? – genuanceerder is dan vaak aangenomen wordt? En moet dat met zoveel woorden als bevestiging van zijn aankondiging klinken dat zijn, ik herhaal daarvoor een eerder citaat,

essays that follow represent steps [...] in th[e] direction [...] of a political ontology which can respond to the challenges presented by the post-Marxist and post-structuralist situation within which we are operating[? p. 1]

Nee, een tekst/teken is géén subject, wèl middel voor afstemming door subjecten van hun respectievelijk verschillende gedragsaandelen. Dankzij fijnmaziger opzet van grondslag, geldt subjectief situationisme met dienovereenkomstig enneadische semiotiek – veel – algemener. Nee, dat is geen paradox. Vergelijk het met een – wiskundig – assenstelsel. Slechts een enkele as èxtra helpt een véél grotere 'ruimte' dekken, enzovoort. Optimaal ontwerp van een ontologie betreft keuze van niet meer èn niet minder assen/dimensies om relevante variëteit van verschijnselen eenduidig inclusief samenhangend begrijpelijk te ordenen. Voor de afwisseling in het dagelijkse maatschappelijk verkeer is insteek volgens zgn – sociale – klassen véél te grofmazig.

Wat Laclau's "analytic method" behelst, vind ik moeilijk – of is het onmogelijk? – uit te maken. Wat 'we' er praktisch aan kunnen hebben, ontgaat me. Ik herken geen 'dimensies' die redelijk passen voor de variëteit die m.i. verklaring enzovoort behoeven.

Wat weerhoudt Laclau ervan subject te erkennen als principiële factor verschillen èn samenhang ertussen? Ik kom er niet achter. Ik heb de indruk dat hij aan objectief bestaan van klassen vasthoudt, maar ze zowel kleinschaliger als wisselender opvat. Van wat hij als marxistisch begrip echter klakkeloos lijkt te handhaven, is hun tegenstelling en voor hem

[t]his means that there are no simple class contradictions, constituted at the level of the relations of production and then represented at other levels, but instead a plurality of antagonisms, not all of them reducible to class contradictions, which establish between them relations of inter-determination.[p. 4]

Blijkbaar begint hem toch al te dagen dat niet àlles tot klassen valt te herleiden. Of bedoelt hij dat niet àlles tot tegenstellingen te herleiden is? Prima, maar tot wàt dan wèl? Voor de zoveelste keer, doe de veronderstelling van een subject dat situationeel handelt. Veronderstel daarvoor dat zo'n situatie altijd het subject ... zèlf telt èn vaak andere subjecten. Samenloop van een subject en een situatie 'verandert' ze allebei, enzovoort. Ofwel, samenloop "establish[es ...] inter-determination." Maar uitgaande van een 'deelnemend' subject past tegenstelling niet als haar/zijn ervaring resp. beoordeling van elke situationele samenloop. Zulke, zeg ook maar, weerstand valt uiteraard wel het meeste op. Het subject raakt onder druk om haar/zijn gedragsaandeel anders te richten. Dat ervaart z/hij echter niet als 'het'

eens meezit.

Laclau worstelt. Hij vindt besef van

inter-determination [...] a clear advance in the direction of what we are seeking[, for] a variety of antagonisms constitute [...] political subjectivities, which escape [...] a direct class determination[. p. 4]

iets(en), eh, anders dan klassen zou dan vanwege allerlei tegenstellingen ertussen leiden tot zulke subject(iviteit)en. Ga nu ... gewoon maar van subjecten uit. En ook politiek subject beschouw ik dan als een pleonasme; een subject komt met haar/zijn situationele gedragsaandeel immers op voor haar/zijn belang (lees ook: interesse, motief). Er valt onmogelijk een apart

political field [p. 5]

af te bakenen. Desondanks blijft het Laclau er kennelijk om gaan. Maar, zoals hijzelf de aanzet van Louis Althusser beoordeelt,

this le[a]d[s] to all kinds of theoretical impasses.[p. 5]

Dat vind ik nog tot daar aan toe. Want wat maakt een averechtse theorie uit? Let wel, zodra 'we' ernaar handelen, gaat het gauw mis. Dat risico schat ik met Laclau's voorstel(ling) overigens laag. Ach, wie trekt er zich buiten zijn academische kring iets van aan? Toegegeven, met hoe ik het anders 'zie,' bereik ik eveneens weinig. Waarom ik me er met deze aantekening desalniettemin druk om maak? Het zit me dwars als ik iets niet begrijp waarvan ik vind dat ik zou moeten begrijpen. Het kan even duren en nogal wat inspanningen vergen, voordat ik me bij mijn onbegrip kan neerleggen. Van de nood probeer ik dan een deugd te maken door wat ik wèl meen te begrijpen nog maar eens te schetsen.

Wat Laclau m.i. niet durft, is de wissel naar een ander paradigma. Hij

[i]s convinced that a great intellectual tradition never dies[. p. 3]

Daarom blijft hij het zoeken in het variëren van – wat hij houdt voor – marxistische begrippen en verband ertussen. Zo is hij al blij met zijn vaststelling van een "inner plurality" en stelt hij dat

[t]he problem is that, the more we move away from the notion of simple determination, the more imperative it becomes to establish relational logics of a new type – which clearly exceed what is thinkable in a Marxist universe.[p. 5]

Nee, "mov[ing] away" met behoud van overgeleverde veronderstellingen kàn niet tot kwalitatief andere veronderstellingen leiden, dwz voor een logica die passend is voor interdependente dynamiek, een logica die de eerdere logica 'van' een enkele, statische verhouding vervangt en omvat. Over subjectiviteit gesproken, Laclau ervaart dat

what was increasingly needed was a displacement of the ontological terrain.[p. 5]

Een zgn paradigmawissel, dus. De behoefte eraan kan weliswaar gestaag toenemen, maar de wissel kàn zich slechts plotseling voordoen, herstel, kan een subject slechts plotseling omzetten. Want een wissel betreft geen gedeeltelijke aanpassing, maar volledige vervanging van veronderstellingen. Laclau lijkt echter niet bereid 'investerings' volgens bepaalde veronderstellingen radicaal genoeg als het ware af te schrijven. Hij blijft op het spoor

which ma[k]e[s] it possible to advance in the understanding of collective identities[. p. 6]

Wie zich volgens gemeenschappelijke identiteiten blijft oriënteren, hangt m.i. nog onverminderd aan klassen. Lees voor gemeenschap ook verzameling en zie hierboven mijn opmerkingen daar over. Het is duidelijk dat zoiets als methodologisch individualisme niet aan Laclau is besteed, want hij benoemt als

central issue: the interrelations between the social and the political in connection with the question of universality.[p. 6]

Aan Antonio Gramsci ontleent Laclau het idee van

the construction of a universal class (which, in fact, [i]s no longer a class but a collective will) [a]s a **political** construction out of heterogeneous elements. [...] It [i]s this construction that [Gramsci] called 'hegemony'. [p. 6]

Dat begrip van hegemonie heeft Laclau blijkbaar als zijn hoofdthema gekozen. Het lijkt mij nauw verwant aan – hetzelfde als? – ideologie. Daarmee kan ik tenminste de titel van zijn bundel rijmen. Voor zover ik de opstellen heb gelezen, en ze enigszins kon volgen, is mijn indruk inderdaad dat hij ermee probeert zoiets als opkomst en ondergang van ideologieën te verklaren. Zo ja, zijn verklaring(en) vind ik dan tekortschieten. Zelfs meteen zijn veronderstellingen acht ik – veel – te weinig op differentiatie berekend. Als onverminderd enkelvoudig basisbegrip, zo geeft hij aan,

[t]he centrality of the mode of production in social analysis had to be replaced by that of 'hegemonic formation'. [p. 7]

Dat schiet niet op, integendeel. Of het moet volgens de interpretatie zijn dat met èlk teken de verzoeker in kwestie zo'n formatie probeert te vestigen, en wel zolang als het duurt om de geadresseerde(n) hun (resp.) gedraging(en) te laten verrichten waartoe z/hij die geadresseerde(n) met dat teken wil bewegen. Het is tactiek van de één om de ander te laten geloven dat z/hij zulke moeite dan toch vooral doet, sterker nog, moet doen in haar/zijn eigen belang (met al dan niet expliciete verwijzing naar zgn algemeen belang, of een norm, als verdere aansporing annex dreiging). Dat is met tekens altijd de productiewijze geweest. Opnieuw niets nieuws, dus, hoogstens geef ik een nieuwe verklaring ervan (en volgens zo'n verklaring kan een subject ... vervolgens inderdaad andere gedragbepalingen opstellen enzovoort dan wanneer z/hij die verklaring niet kent). Daarmee heb ik ook meteen antwoord gegeven op een vraag die Laclau stelt:

How must the political be conceived so that something like a hegemonic operation becomes thinkable? [p. 7]

Als èlk teken vanuit het perspectief van de opsteller een hegemoniale strekking heeft (omdat z/hij er borging van haar/zijn belang mee wil bereiken), herhaal ik als opvatting dat èlk geval van tekenuitwisseling/-verkeer ... politiek is. Dat laat zich geaggregeerd, zeg ook maar ... verzameld, denken en zo door naar ermee omgaan, maar dat betreft 'gemakshalve' dus telkens veronachtzaming van feitelijke variëteit. Laclau ziet in hegemoniale strekking echter geen aspect per tekenuitwisseling, maar zoiets – maar hoe dan? – als een niveau van maatschappelijke orde(ning). Dat maak ik althans op uit zijn suggestie dat

the hegemonic link has a grounding role within the social and [...] it is, as a link, more primary than the **levels** resulting from it and the agents constituted by it[. p. 7]

Maar om nu te zeggen dat ik begrijp wat hij bedoelt resp. – mij als – een lezer wil laten begrijpen als

the hegemonic character of the social link and the ontological centrality of the political[, p. 8]

nou, nee. Volgens hem bestaat zo'n principiële koppeling onder de noemer van hegemonie en daarom is hij erop uit

[to] determine its ontological status[. p. 7]

Ik zie hem volgens mij gedifferentieerdere paradigma slechts een open deur intrappen met zijn bewering dat

[i]n its hegemonic dimension (and I think we can safely equate hegemony with the political), politics should be conceived as the process of instituting the social.[p. 7]

Ja, interdependente dynamiek betreft veranderende verhoudingen. En met subjecten als deelnemers is sociale verhouding wederom een pleonasme.

Ik heb het einde van Laclau's **Introduction** gehaald. Ter afsluiting waag ik me nog aan een samenvatting van wat ik uit enkele opstellen heb overgehouden als Laclau's analytische methode. Als ik een ernstige vertekening bega, tja.

Er is dat reservoir met geschriften. Hij laat niet de resp. opstellers met hun teksten spreken, maar de teksten als het ware zelf. Op volgorde volgens tijd(stip) – van hun verschijning? – neemt Laclau terminologische met bijbehorend begripsmatige wijzigingen waar. Hij veronderstelt twee soorten, metonomie en metafoor.

Als metonomie geldt – hier dus steeds zoals ik Laclau meen te begrijpen – een wijziging van betekenis. Voor een term in een eerder geschrift komt in een later geschrift een andere term in de plaats. Wat als begrip moet tellen, verschuift navenant. Het andere begrip verschilt aldus van het ene, maar voor voortdurend houvast is – sterke – verwantschap ertussen aangenomen. Laclau sorteert minimale wijzigingen als reeksen van equivalenten. Met een metafoor blijft een begrip daarentegen vooral hetzelfde. Er wordt ter verduidelijking ervan een ander begrip bijgehaald.

Strikt onderscheid tussen metonomie en metafoor valt onmogelijk te maken. Wat Laclau aan het verloop van teksten meent te herkennen, is hun afwisseling. Hij herkent er voorts een richting in, en wel om een term/begrip te bereiken waarmee metonomie en/of metafoor als het ware tot stilstand komen. Dat is het stadium van hegemonie.

Hegemonie houdt geen stand. De volgende cyclus van metonomische/metaforische (tekst)ontwikkeling naar een hegemonie is vaak al in gang.

Karikatuur of niet van Laclau's analyse, mijn idee is dat een subject, indien z/hij ervaart dat niet wordt voldaan aan haar/zijn verzoek tot inschikkelijkheid, het met een verder teken opnieuw kan proberen. Omdat het eerdere teken blijkbaar niet werkte, kan z/hij het maar beter met een ander teken proberen, nietwaar? Volstaat – wat – luider spreken? Of kan de geadresseerde het teken niet begrepen hebben zoals z/hij wil dat de geadresseerde dat doet? In dat geval kan de verzoeker inderdaad begrip – enigszins – wijzigen volgens haar/zijn verwachting van wat de geadresseerde wel zou moeten – willen en kunnen – begrijpen. En/of kan de verzoeker een expliciete(re) vergelijking bieden. Allemaal inschikkelijkheidstactiek. Ja, wanneer subjecten elkaar vaker treffen volgens ... vergelijkbare verhouding, gaan zij meteen – hun resp. ervaringen van – de desbetreffende situatie opvatten als relevante context. Wat de verzoeker kan 'toevoegen' voor een teken waarmee z/hij op inschikkelijkheid door de geadresseerde kan rekenen, kan z/hij dienovereenkomstig beperkt houden. Dat is alom wel zo doelmatig. Hoe dan ook

beheersen de feitelijke deelnemers de desbetreffende klasse :-) van hun samenlopen zolang als ze aldus sterk vergelijkbaar duren volgens een zekere mate van hegemoniale tekens resp. begrippen.

92.4

Onlangs stuitte ik op een exemplaar van de bundel **De nieuwe Duitse filosofie, denkers en thema's voor de 21e eeuw** (Boom, 2013). Omdat ik alweer zo'n twintig jaren geleden nogal vergeefs enig wijs heb proberen te worden uit – enig – werk van Gotthard Günther (1900-1984), las ik meteen de door Pieter Lemmens aan hem en zijn werk gewijde bijdrage (pp. 343-352) er uit. Vervolgens heb ik wat verdere teksten van Günther zelf resp. Rudolf Kähr (1942-2016) doorgenomen.

Op zijn beurt schreef Lemmens bedoeld bundelhoofdstuk dus minstens tien jaren geleden. Ik weet niet of hij Günthers werk nog steeds aandacht vindt verdienen. Hoe dan ook geef ik er nav zijn tekst graag commentaar op. Mocht Lemmens dit lezen, hopelijk stelt hij er prijs op. Indien hij erop reageert, stel ik dat op mijn beurt uiteraard zéér op prijs.

Lemmens waardeert (!)

Günthers denken [...] zonder meer [als] revolutionair[. p. 344]

Dat oordeel acht hij gerechtvaardigd, want

hij heeft niets minder dan een geheel nieuwe logica ontwikkeld, [dwz een logica] die radicaal breekt met de meest fundamentele axioma's van de westerse metafysica.[p. 344]

Is dat zo? Voor zover ik kan nagaan welke “axioma's” Günther kennelijk verkiest, is wat voor tweewaardige logica doorgaat inderdaad niet passend. Maar wat ik als Günthers axioma's zo'n beetje meen te begrijpen, voldoen m.i. evenmin. Daarom acht ik het niet zinvol om tot in detail te bestuderen wat hij voorstelt als een

meerwaardige of transklassieke logica, [...] in latere werken [...] aangeduid als polycontexturale logica[. p. 344]

Die logica blijkt onvoltooid, zeg ook maar een werk-in-uitvoering. De tweede editie van **Idee und Grundriss einer nicht-Aristotelischen Logik** (Meiner, 1978) voorziet Günther van een aanvullend voorwoord. Dat boek bedoelt hij oorspronkelijk (1959) als eerste deel van een tweeledig werk. Op dat deel I met filosofische overwegingen zou deel II met een passend uitgewerkte logica moeten volgen. Wat Günther daarvoor voorbereidde, zo erkent hij ter verklaring waarom dat tweede deel nooit is verschenen en zijn ruitelrijke openhartigheid is beslist prijzenswaardig,

erwies sich bei weiterer Bearbeitung nicht als tragfähig genug, die im ersten Bande angeschnittene Problematik ausreichend zu unterstützen.[p. xxiv]

Hij komt tot dat inzicht

als die Problematik der Kybernetik von ihm Besitz ergriff.[p. xxviii]

Volgens Günther

betraff [...] d]ie Frage, um die es in der Kybernetik ging [...], [...] das Verhältnis zwischen klassischem Mechanismus und lebendigen, potentiell bewussteinfähigen Organismen.[p. xxviii]

Opnieuw, is dat zo? In Lemmens' woorden luidt de opgave die Günther zich nota bene pas gaandeweg is gaan stellen om

het fenomeen van de subjectiviteit ofwel de reflexiviteit daadwerkelijk – niet reductionistisch en zonder tegenspraak – te denken.[p. 344]

Maar nota bene niet alleen om dat te kunnen denken. Oók te be- en zo door naar vóórschrijven, opdat een ... machine valt te maken die, eh, zèlf door zulke reflexiviteit-als-subjectiviteit is gekenmerkt. Wat aldus vanzelfsprekend overeenkomstig klinkt, zou weleens aanzienlijke verschillen kunnen verhullen. Günther heeft ... kennelijk een bepaald idee van reflexiviteit ... in zijn hoofd. Hij lijkt subjectiviteit eraan gelijk te stellen. Ofwel, voor hem geldt de opgave van – wat hij houdt voor – reflexiviteit als de opgave van – wat hij houdt voor – subjectiviteit. (Be)zorg (voor) reflexiviteit, voilà, subjectiviteit is ... geregeld. En reflexiviteit, vooruit, zeg ook maar bewustzijn, betreft zeg ook maar denkprocessen. Zulke processen verlopen, zo lijkt hij zijn identificeringenketen voort te zetten, nu eenmaal ... logisch. Op die manier beschouwt hij als opgave het opstellen van passende beschrijvingslogica voor de denklogica van subjectiviteit annex reflexiviteit. Als dat inderdaad zijn ... redenering is, kan ik er ònverklaarde sprongen in aanwijzen. Het hoeft daarom niet te verrassen dat het met die logica niet wil vlotten. In dat voorwoord blijft Günther eerlijk; hij

betrachtet alle bisherigen Lösungsversuche – seinen eigenen eingeschlossen – als unzureichend.[p. xxix]

Desondanks meent hij vorderingen te bespeuren. Hij schrijft ze echter niet aan zichzelf toe, maar roemt voor

[d]as außerordentliche Verdienst, einen solchen Aussichtspunkt erreicht zu haben, [...] Herrn Rudolf Kaehr [und] dessen kaum zu überschätzenden Beitrag zu der angedeuteten Problematik[. p. xxix]

Instemmend schrijft Günther over Kährs

Einsichten, die [ihm vorher] noch unbekannt und [deshalb] überraschend waren.[p. xxix]

Kortom, Günther zèlf erkent de onvoltooidheid van zijn werk aan een logica. En het klinkt evenmin alsof hij in Kährs verdere ontwikkeling(en) wèl beschouwt als voltooiing ervan. Waarom pleit hij anders ervoor

dass die von ihm[, also Kaehr,] begonnene Arbeit fortgesetzt wird[? p. xxxi]

Wat ik voor Günthers beperkte opvatting van reflexiviteit – en daarmee van wat hij er allemaal (niet) aan verbindt – houd, leid ik mede af van hoe hij vervolgens de wil resp. het willen erbij betreft. Daarvoor onderscheidt hij willen van denken; terwijl

wir heute schon so etwas wie eine transklassische Theorie des Denkens besitzen[,] sind [wir] aber noch himmelweit von einer äquivalenten Theorie des Willens im Raume der Transklassik entfernt.[p. xxix]

Günther zèlf maakt voorbehoud, maar volgens Lemmens is

alleen [zijn] transklassieke logica [...] in staat subjectiviteit in al haar complexiteit te denken, inclusief haar impact op de objectieve werkelijkheid.[p. 345]

In meerdere ... opzichten vind ik dat onzin. Vermoedelijk heeft Lemmens zich nog minder in die logica verdiept dan ik. In termen van willen en denken houd ik het op zgn interdependentie. Dus, waar denken willen omvat, omvat willen denken, enzovoort. Over logisch gesproken, dat vergt ... één theorie. Zo “revolutionair” vind ik het allemaal niet. Ik kan al helemaal niet ontdekken welk

praktisch nut heeft wat nog steeds niet verder dan een aanzet is gekomen. Die is zó ondoorgrondelijk dat ik mij onmogelijk kan voorstellen dat, zoals u met zoveel woorden aanbeveelt,

[Günthers] omvangrijke oeuvre [...] in bredere kring ontsloten [...] word[t om] ingang te vinden in hedendaagse filosofische en maatschappelijke discussies[. p. 343]

Als ik Günthers werk(en) doorblader, vind ik van talloze tekstpassages dat ze zeker als kritiek zinnig zijn. Rara, waaròm acht ik ze zinnig? Dat is – ook – een lang verhaal.

Ik begin met verwijzing naar Aristoteles. Aristoteles zèlf is m.i. allang zgn niet-Aristoteliaans. Hij veronderstelt principiële (!) meerwaardigheid met zijn bewering dat

the most certain of all [...] principle[s] [...] is, that the same attribute cannot at the same time belong and not belong to the same subject and in the same respect; we must presuppose [...] any further qualifications which might be added.[**Metaphysics**, hfdstk. 3, p. 524, in: **The Works of Aristotle**, deel I, editie 1952, Encyclopædia Britannica]

Let wel, toen betekende subject nog ... object. Zoiets als tweewaardigheid zit 'm dan inderdaad in het aspect van "at the same time belong and not belong to the same [o]bject." Er ligt echter meerwaardigheid aan ten grondslag door erkenning van "cannot [...] in the same respect." Wat reeds volgens Aristoteles allereerst telt, is méérvoud van opzichten, hoedanigheden e.d.

Mijn opvatting verschilt van die van Aristoteles in zoverre dat ik een "attribute" niet toeschrijf aan een object, maar nader aan een-object-in-omstandigheden. Lees voor omstandigheden ook situatie. Zeg daarom ook maar dat een situatie de hoedanigheid bepaalt van een objecteigenschap. Een object kan in allerlei verschillende situaties – komen te – verkeren. Zo'n eigenschap kan een dienovereenkomstig aantal verschillende, eh, waarden aannemen. Wat eenzelfde object lijkt te zijn en blijven, verschilt wat zijn eigenschappen annex waarden betreft ... daadwerkelijk van situatie tot situatie. En over wat tegenwoordig subjecten heten, heb ik het tot dusver nog niet eens ...

Wat voor logica doorgaat, miskent reeds voor objecten dergelijke situationele spreiding van eigenschappen/waarden. Het onderscheid volgens hoedanigheden dat Aristoteles zèlf aangeeft, raakt vergeten. En omdat een eigenschap niet langer variabel 'bestaat,' dwz al naar gelang van situatie, verschuift het waardebegrip naar de kwantitatief gereduceerde tweeledigheid van wèl of niet bestaan ervan. Daarmee gaat het kwalitatieve meervoud volgens hoedanigheden verloren.

Op het spoor van op z'n minst objectief situationisme zit de natuurkundige Niels Bohr (1885-1962) met zijn complementariteitstheorie. Wie licht als 'object' opvat, kan verklaringen ervoor slechts laten rijmen volgens evenzoveel verschillende, zeg maar, samenlopen. Licht in de ene waarnemingsopstelling laat zich als deeltjes duiden, in de andere als golfbeweging. Water, bijvoorbeeld, heeft de 'waarde' van ijs in een vriessituatie, damp in een kooksituatie en vloeistof in een situatie ertussenin. Ga zo maar door. Het is telkens maar wat àls object wordt aangenomen en daardoor geldt als – mogelijke – situaties waarin het kan verkeren met dienovereenkomstig situationeel verbijzonderde eigenschappen van dien.

Precies, wie doen zulke aannames, enzovoort? Dat zijn, zoals ze tegenwoordig heten, subjecten. Daarvoor beschikt een subject o.a. over zgn cognitief vermogen. Mede door zulk vermogen is een subject in staat actief gedragsaandeel aan situationele samenloop te leveren. Per gedragscyclus, nota bene voor àlles wat als

zijn gedragsaandeel kan worden opgevat, stelt het subject in kwestie daarvoor zoiets als een plan op, voert dan plan uit en gaat na wat de uitvoering oplevert. In zo'n plan is dan zowel opgenomen wat een doel kan heten als welke middelen ervoor nodig zijn en hoe ze benut gaan worden. In zulke ... klassieke termen vergt doel – vooral – een motief en middelen – vooral nader – denkwerk. Hoe dat 'in' het cognitief vermogen van een subject werkt? Ik heb geen idee. Maar zoals Günther dat voorstelt, acht ik hoe dan ook averechts.

Wat destijds mijn aandacht op Günthers werk vestigde, althans, zo meen ik me te herinneren, was dat ik ergens de aanduiding polycontexturale logica las. Onder de noemer van contextuele verbijzondering, dus ook meervoud, had ik eerder een stelselmatige, ofwel op willekeurige variëteit bemeeten, modelleermethode ontworpen, Metapatroon. Wat Günther onder een contextuur verstaat, nou ja, voor zover ik hem begrijp, verschilt echter van wat ik als contextbegrip voorstel. Mijn idee kan ik verduidelijken met verwijzing naar wat bekend staat als de semiotische triade van Charles S. Peirce (1839-1914). Zoals een m.i. cruciaal deel van een bewering door Aristoteles kennelijk aan oplettendheid is ontsnapt, lijkt hetzelfde te zijn gebeurd met een vergelijkbaar (!) gedeelte van Peirce's bewering waarmee hij zijn idee van een teken aangeeft:

A sign is something which stands to somebody for something in some respect or capacity. [Logic as semiotic, Part I, in: **Philosophical writings of Peirce**, 1955, p. 99, oorspronkelijk 1897]

Daar is hoedanigheid weer. Er zijn verschillen aan de ... orde, en bijgevolg meervoud van zulke verschillen, omdat een teken tēkens

stands for that object, not in all respects, but in reference to a sort of idea, which I have sometimes called the **ground** of the [sign]. [ibid]

De factor die een bepaald verschil als het ware maakt, noemt Peirce dus grond. Ofwel, andere grond, andere hoedanigheid. Maar inclusief (!) grond wijst Peirce feitelijk op méér dan teken, object en interpretant als constituerende elementen. Antwoord op de vraag hoe grond zich verhoudt ten ... opzichte van die drie elementen kon ik in zijn werk echter niet vinden. Daarom heb ik er maar zelf iets op verzonnen. Wat mij betreft geldt er een ... grond voor elk van die drie elementen. Dat levert dus zes elementen op, drie paren. Vervolgens voorzag ik elk van die paren van een schakelelement (zoals Peirce, briljant idee, teken als bemiddelingselement tussen object en interpretant plaatst). Enfin, alles bijelkaar kwam ik zodoende op negen elementen uit, een enneade. Daarin is motief de 'grond' van begrip (Peirce: interpretant), situatie de 'grond' van ob-/subjectgedrag en context de 'grond' van tekenintext. De cyclische momenten/dimensies zoals Peirce ze als elementen triadisch, dat wèl, veronderstelt heb ik òngewijzigd gehandhaafd. Maar dankzij expliciete 'gronden' laat zich met Metapatroon meerwaardigheid volgens interdependente dynamiek eenduidig uitdrukken. En de veronderstelde structurele correspondenties tussen de – op z'n Peirce's dus nog steeds drie – enneadische momenten/dimensies leveren een m.i. vergaand dekkende ... logica op, precies, één theorie.

In tegenstelling tot Günthers aanzet en wat Kähr eraan toevoegt, is Metapatroon als logica volgens enneadisch subjectief situationisme àf. Günther heeft gelijk. Een ènkelvoudig beginsel helpt niet. Het beginsel van Metapatroon is daarom dat van samenloop. De veronderstelling van principieel tweeledige samenloop voldoet

praktisch prima, mits netzo principieel geldt zowel de betrekkelijkheid van wat telkens als ob-/subject resp. situatie kan worden aangenomen als de herhaling (moeilijk woord: recursiviteit) van samenloop. Klaar.

Eerdere opstellen van Günther zijn gebundeld als **Beiträge zur Grundlegung einer operationsfähigen Dialektik** (Meiner, drie delen, 1976-1980). Nee, met Metapatroon heb ik me totaal niet bekommerd om hoe cognitieve processen verlopen. Maar Peirce suggereert reeds dialectisch op te vatten dynamiek; een interpretant als resultaat van de ene cyclus dient voor de volgende cyclus als object, dwz oorsprong, enzovoort. Dat lijkt mij een véél realistischere voorstelling van 'verloop' van cognitie (zoals Peirce dat overigens nog niet kon noemen). Want daarbij gaat het, zeker inmiddels enneadisch op z'n subjectief-situationistisch beschouwd, 'voortdurend' om verschillen-in-samenhang, zeg maar, kwalitatieve waarden, dus niet om daarvan hoogstens afgeleide waarden zoals waar òf vals. Dat zgn tertium non datur is een schijnprobleem, de moeite van voorspelbaar vergeefse oplossing in desondanks verwante begrippen niet ... waard.

Ik herhaal dat ik met veel van wat Günther opmerkt, als ook m.i. terechte kritiek instem. Dat vergt echter hercontextualisering (met context in enneadische betekenis). Of dat zinvol is? Ik zou er sterke relativering van Günthers werk mee bevorderen, zoals ook mijn werk daar uiteraard niet aan ontkomt. Ik vind mijn werk in elk geval véél gemakkelijker te begrijpen, maar wie er geen enkele moeite voor ... wil doen ... denkt er niet eens aan.

92.5

Ik heb nog wat meer geschreven over stelselmatig informatiebeleid. Want waarom gaat het vooral met òpschaling van bereik van digitale facilitering van informatieverkeer mis? Dat gebrek is alsmaar nijpender, omdat oplossing, nou ja, enige beheersing van reële opgaven steeds omvattender oriëntatie vergt.

Ik waag me aan een historische schets. Die helpt hopelijk enigszins te verklaren op welke veronderstellingen 'we' kennelijk abusievelijk, en vaak zelfs allang averechts, zijn blijven hangen. Ik vrees dat de 'redenering' nogal warrig kan overkomen. Zo ja, mijn verontschuldiging ervoor. En kom ajb maar op met kritiek. Intussen hoop ik dat wèl zoiets als dwingende noodzaak tot heroriëntatie herkenbaar raakt. En wat ik daarvoor zoal in aanmerking vind komen.

Nee, de bedoeling is het natuurlijk niet. Daarvan moeten 'we' althans maar uitgaan. Desondanks, dus, dreigt zgn digitalisering tot ònbeheersbaarheid te leiden. Dat komt naar mijn idee, omdat de voornaamste inrichtingskeuzes vaak nog ònbewust gemaakt worden.

Ja, dat krijg je als je in dàt opzicht eigenlijk – nog – geen bekwame opdrachtgever bent. Dan weet je kennelijk – nog – niet eens dat je vanaf wat ingewikkelder opgaven minstens èn meteen een bekwame ontwerper moet inschakelen. Erger nog, zulke ontwerpers, en voor digitalisering moeten dat dan informatiekùndige ontwerpers zijn, 'hebben' we zelfs nog steeds niet. Want zonder serieuze vraag géén professioneel aanbod, nietwaar? Zie daarvoor ook [In de hoop op informatiekundig beroepsperspectief: ontwerpers van infrastructuur voor informatieverkeer zoeken democratische opdrachtgevers.](#)

Maar al die zgn ict-ers dan, hebben zij er helemaal geen verstand van? Ach, wie zich ict-er e.d. noemen, ook – en vooralsnog zelfs vooral? – wie zich nader afficheren als i(c)t-architect of zoiets, werken blijkbaar binnen een strikt, zeg maar, tèchnisch kader, te weten dat van de hun vertrouwde digitale informatietechnologie. Dat is

prima, mits zij daarmee bijdragen aan verwerkelijking van een ontwerp dat volgens een – veel – ruimer referentiekader is opgesteld. En van ontwerp(en) hebben zij als regel onvoldoende verstand.

Een verwijt is dat, nota bene, zeker niet. Uitzonderingen daargelaten, niemand beheerst wat allesmaal komt kijken bij iets dat alweer wat ingewikkelder is. Van een bekwame stratenmaker verwacht niemand een stedelijk ontwerp. En van een stedenbouwkundige overigens evenmin dat z/hij daadwerkelijk kan bestraten. Wat telt, is samenwerking, afstemming. Het gaat echter voorspelbaar verkeerd, zodra het technologisch relevante referentiekader in één moeite door voor het informatiekundig relevante wordt gehouden. Iedereen begrijpt dat de keuze voor waar de straat 'loopt,' aan bestrating ervan moet voorafgaan. Uiteraard moet de stedenbouwkundige voor haar/zijn ontwerp luisteren naar wat o.a. de stratenmaker voor (on)mogelijk houdt, zoals de stratenmaker dan weer open moet staan voor proefnemingen enzovoort volgens een ontwerp dat anders is.

Ander voorbeeld, er is voor spelers in een voetbalwedstrijd natuurlijk niets mis mee om tegen de bal te trappen, integendeel. Klopt, dat vergt traptechniek. Maar het is verstandig om te weten waar de doelen staan. Techniek heeft de status van middel, niet van doel.

Wie niet beseft een zgn technicus naar een middel ipv om een doel te moeten vragen, riskeert als verhuld antwoord het doel dat reeds 'in' het middel besloten ligt dat de technicus in kwestie beheerst. Maar welke inrichtingskeuzes zijn dat die 'we' kennelijk nogal klakkeloos maken door 'ons' op uitvoerende technici te verlaten waardoor 'we' hun thans beschikbare 'oplossingen' met digitalisering opgediend krijgen? En waarom mogen 'we' niet verbaasd zijn, wanneer 'problemen' er niet mee zijn verholpen?

Er heerst verwarring door organiseren te blijven beschouwen als anders dan informeren (en van weersomstuit omgekeerd ook informeren als anders dan organiseren).

Ik besef hier ook verder ernstig te simplificeren, maar de crux acht ik toch dat het gangbare technische digitaliseringskader de opzet laat handhaven die voor het organiseren op industriële manier ooit succesvol was. Nou ja, zgn industriëlen (lees: eigenaren en bestuurders) hadden er vooral voor zichzelf succes mee. En zij verkeren nu eenmaal in de positie dat zij hun keuzes kunnen door- resp. voortzetten. Industriële opzet mikt op voortbrenging van veel zo overeenkomstig mogelijke objecten. Dat staat niet alleen uniformering, standaardisatie toe van het proces van voortbrenging, maar eist dat zelfs. Dezelfde procesgang kan/moet dienen. In telkens dezelfde stappen 'ontstaat' uit grondstoffen een – fysiek – exemplaar, enzovoort. Inrichting betreft aldus ontleding van een procesgang in zgn stappen, opdat het ordelijk doorlopen ervan steeds hetzelfde resultaat heeft. Het is hoe dan ook een misvatting dat zulke ontleding 'elementen' oplevert die los van elkaar staan. Het woord stap zeg het al. Er moeten immers meerdere van worden doorlopen. Ontleding tot stappen vergt daarom tevens voorziening voor samenhang ertussen. Maatgevend voor organiseren zijn echter vooral 'stappen' geworden, dus met vergaande veronachtzaming van wat ze noodzakelijkerwijs verbindt. Als ideaal is zelfs inrichting gaan gelden die zulke noodzaak opheft.

Stel, er geldt één opgave. Mee eens, geen enkele opgave valt volledig te verzelfstandigen. Dus daar gaat het meteen al mis. Maar ik ben zeker niet de enige die simplificeert, dus als regel wordt wat als zo'n aparte opgave verondersteld is voor

alweer concretere oriëntatie, zeg maar, ontleed. Dat procedé staat bekend als – functionele – decompositie. Uitgaande van een zgn opgave levert dat meerdere doelen op. Het idee is uiteraard dat die doelen zowel onafhankelijk van elkaar zijn als, zeg ook maar, verzameld volledige dekking voor de opgave bieden (en vooral ook niets meer, want zou maar verspilde moeite zijn).

Dat is een (vervolg)illusie. Zoals ze gesteld zijn, kunnen doelen overlappen. Dat vergt nadere afstemming. Zachtjes uitgedrukt, dat lukt weleens niet. Voortgang stagneert, terwijl kosten zelfs stijgen. Maar tussen gestelde doelen kunnen ook, zeg maar, gaten vallen. Tja, de opgave gaan ‘we’ er dus niet mee vervullen.

Elk doel kan op zijn beurt als één opgave worden opgevat. Dan gaat ontleding/decompositie een slag verder met bijgevolg verdere risico’s door overlappingsen en/of lacunes.

Is er een alternatief voor zo’n doelenhiërarchie? Ik zou het niet weten. Maar ‘we’ moeten terdege beseffen dat ontleding géén dekking borgt. Daarom moeten ‘we’ er structureel op letten dat er zowel door als voor de (hoofd)opgave geen gaten zijn gevallen. En afstemming (lees ook: samenwerking) verdient netzo structureel voorrang vóór ontleding.

Stel dat ‘we’ onder de noemer van doelen uitontleed zijn. Het is hoogste tijd om de meest gedetailleerde doelen daadwerkelijk te halen. Nogmaals, het idee is dus dat met het behalen van ‘precies’ die doelen, in één en dezelfde moeite door alle samengestelde doelen zijn gehaald tot een met de initiële opgave.

Voor uitvoering wordt doorgaans weliswaar van term gewisseld, maar ontleding feitelijk voortgezet. Een doel op z’n concreetst wordt gehaald met zgn taken. En zo’n taak kan op zijn beurt in deeltaken ontleed worden, enzovoort. Volledigheid van dekking met ontleding blijft intussen een illusie. Omdat een alternatief voor ontleding/decompositie echter ontbreekt, zijn structurele maatregelen onontbeerlijk om de inherente tekortkomingen ervan zoveel mogelijk te – blijven – beheersen. Als criterium voor doelen-/takende-compositie geldt vaak vooral af te bakenen verantwoordelijkheid ervoor. Klopt, wederom illusie. Zeker voor een taak die een stap in een procesgang betreft, bestaat afhankelijkheid van wat eerdere stappen al dan niet opleveren en verantwoordelijkheid voor zulke afhankelijkheid van de volgende, zeg maar, staphouder.

Taken waarvoor – enige – onafhankelijke verantwoordelijkheid desalniettemin redelijk te beargumenteren lijkt, heten dan ook wel primair. Traditioneel ‘dekt’ de lijnorganisatie de verdeling – en in omgekeerde richting de bundeling – van verantwoordelijkheden voor als primair veronderstelde taken. Als het te kostbaar e.d. is om een taakorganisatie wat uitvoering betreft volledig zelfvoorzienend te laten zijn, geldt dat als facilitering (lees ook: secundaire taken). Daartoe ‘dient’ de staforganisatie.

De staforganisatie leent zich ook bij uitstek voor het nu eenmaal onvermijdelijke ‘beheer’ van overlappingsen/lacunes. Dat vergt echter besef van de decompositie-illusie. En juist dat ontbreekt vaak.

Dan is er dus een lijnmanager. Als zodanig is z/hij ervoor verantwoordelijk dat een doel wordt bereikt. Volgens het idee van ontleding/decompositie dat is ontdaan van het besef van noodzakelijke tussenvoorzieningen, is het volstrekt, eh, logisch dat de manager zo zelfvoorzienend mogelijk maatregelen inclusief middelen treft voor taakuitvoering. Als er géén overlap is, is z/hij hoe dan ook aangewezen op zelfvoorziening, nietwaar? Als dat idee van decompositie zou kloppen, ... klopt dat.

Maar dat doet het vaak niet.

Wat het nog wat ingewikkelder maakt, is de mate van overlap. Die verschilt. Neem manager a die verantwoordelijk is voor de deugdelijke uitvoering van taak A. In 'lijn' met haar/zijn verantwoordelijkheid die als resultaat van decompositie doorgaat voor volledig gescheiden van verantwoordelijkheden van andere managers, is er een dienovereenkomstig apart informatiesysteem. Ina inclusief informatieverzameling (lees volgens digitalisering ook: database) dbA gekomen. Er is organisatorisch geen speld tussen te krijgen.

Maar dan komt er het moment waarop blijkt dat de apartheid illusoir is. Ofwel, er moet onderling worden afgestemd. Dat is overigens ook nodig als er kennelijk een lacune moet worden gevuld. Wie neemt dat voor haar/zijn rekening?

Met een informatieronde lukt het om informatieverzamelingen dbA, dbB, ..., dbN, enzovoort volgens alweer ruimer verband met elkaar te samenhangen (lees dus ook: op elkaar af te stemmen). De voorwaarde is dat telkens paarsgewijs identificerende informatie beschikbaar is. Daaraan is zeker met verschillende onderdelen van dezelfde overkoepelende organisatie vaak voldaan. Met decompositie van(uit) één – maatschappelijke – opgave 'delen' de resp. onderdelen stellig 'hun' maatschappelijke 'objecten.' Wat onderling wèl verschilt, zijn middels resp. taken hun bemoeienissen ermee. Dat is ook waarom – nadere – informatie over zo'n object weliswaar verspreid dezelfde vorm kan hebben, maar dat de betekenissen verschillen. Wat dáárvor telt, is steeds het taakperspectief in kwestie. In een alweer ruimer verband moeten zulke verschillende perspectieven daarom expliciet zijn toegevoegd ter borging van eenduidige interpretatie. Evenzovele contexten, dus. En dan is er dus – vaak – een organisatorische hiërarchie. Zo'n hiërarchie zou niet nodig zijn, indien decompositie naadloos zou werken. Een 'hogere' manager is vooral nodig om overlappings/ lacunes van 'lagere' managers te regelen. Het komt voor dat óók zo'n manager voor haar/zijn coördinerende taak desondanks zoveel mogelijk zelfvoorzienende maatregelen/middelen treft. Dat is onzin. En als het gebeurt, is het afstemmingsprobleem nodeloos verergert (maar met een informatieronde niet onbeheersbaar). Een passende oplossing is om informatieverzamelingen voor operationele taken tevens uit te rusten voor informatiebehoeften volgens coördinerende taken. Dat vergt weinig tot niets extra's. Als dat wèl zo is, gaat het blijkbaar niet om een coördinerende, maar evenzo uitvoerende taak. Of de coördinatie staat lós van de operationele taken, wat het een raadsel maakt wat zulke coördinatie behelst.

De neiging van – managers van – stafafdelingen is vaak om 'hun' aspect leidend te laten verklaren voor nóg maar eens een zelfvoorzienende opzet. Denk aan financiën resp. personeel. Er kàn veel pleiten voor dienovereenkomstig gespecialiseerde informatiesystemen/-verzamelingen. Overlapping met primaire taken enzovoort is echter evident. Daarom moeten afstemmingsvoorzieningen van meet af aan zijn inbegrepen.

Grofweg zijn er m.i. drie soorten stafbemoeienis te onderscheiden

Er zijn taken die prima stroken met het ontledingsidee. Oplossing: zelfvoorziening. Andere staftaken zijn feitelijk faciliteringstaken en betreffen een uitvoeringsaspect door-taken-heen. Twee oplossingsrichtingen: gelijkblijvende aspect desondanks 'verdelen' over verschillende taakvoorzieningen met extra voorziening voor aspectcoördinatie of zowel overkoepelende aspectvoorziening als verschillende taakvoorzieningen met extra voorziening voor afstemming.

Nog weer andere taken betreffen coördinatie volgens een aspect. Het daarvoor verantwoordelijke organisatieonderdeel is vaak tegelijk verantwoordelijk voor faciliteringstaken mbt hetzelfde aspecten (zoals de financiële afdeling en de afdeling personeelszaken). De beide oplossingsrichtingen zoals aangegeven voor faciliteringstaken zijn toepasselijk, maar volgens andere afwegingen ertussen. Er kunnen nog andere criteria relevant zijn. Zo kan er organisatorisch voor verdeling van verantwoordelijkheden zijn gekozen op basis van geografie. De taken verschillen per regio dan niet. Verschillende regio's kunnen dus één informatiesysteem benutten of elk een exemplaar ervan. In het eerste geval heeft – de ene verantwoordelijkheid voor – de coördinerende taak vermoedelijk zwaarder gewogen dan – de verschillende verantwoordelijkheden voor – de operationele taken. Vaak heerst de gedacht dat beheer van een enkele installatie minder kost, maar dat hangt er ook maar weer van af.

Het keuzespectrum laat zich verduidelijken door de decompositie door te zetten tot waar een taak – zo iets als – een enkelvoudige handeling (lees ook, vooruit: stap) betreft. Wie daarvoor in een organisatie ... verantwoordelijk gesteld is, heet dan geen manager, maar medewerker. Het kleinschaligst voorstelbare informatiesysteem betreft dan – facilitering van – slechts één zo'n handeling. Dat vergt 'verhoudingsgewijs' echter onevenredig omvangrijke, zoals ik ze eerder aanduidde, tussenvoorzieningen. Want alle relevante informatie voor uitvoering van die ene handeling moet allereerst in dat informatiesysteem/database zijn opgenomen. En inclusief wat met de handeling in kwestie eraan is veranderd moet beschikbaar worden gesteld om vervolgens te worden opgenomen in het informatiesysteem/database van/voor de handeling die als stap er direct op moet volgen (en dat kunnen er ook meerdere zijn). Hoewel een zo ver doorgezette decompositie inclusief informeren – vrijwel – altijd onpraktisch is, helpt het om bewust te zijn van die mogelijkheid. Dat dwingt om na te gaan welke criteria kennelijk gelden voor aggregatie van, en zodoende het kunnen benutten van samenhang ertussen, handelingen/taken wat facilitering volgens informeren betreft. In de praktijk dekt een zgn administratief informatiesysteem dus een bepaalde verzameling van handelingen/taken. Als er verschillende medewerkers verantwoordelijk voor zijn, moet zgn autorisatie onlosmakelijk onderdeel van informatievoorziening gaan uitmaken. Inderdaad, dat is óók gaan gelden sinds zelfs een kleinschaligst denkbaar informatiesysteem niet op zijn beurt in een doos 'zit' en apart in een afsluitbaar kamertje staat waartoe slechts de ene medewerker toegang heeft die met een netzo fysieke sleutel de deur kan openen; met informatietechnologie inmiddels zelfs vooral als communicatietechnologie raakt een voorziening-op-afstand pas beschikbaar voor wie over de passende sleutel(s) beschikt, waarbij eveneens die sleutel(s) dus bestaan 'uit' informatie.

Tja, met ook autoriseren op z'n digitaals als voorziening volgens informeren, moet ook daarvoor met overkoepelende inrichtingskeuzes rekening worden gehouden. Communicatiemogelijkheden met digitalisering hebben voorts het bereik van overwegingen voor inrichting zelfs sterk uitgebreid. Waar dat bereik zonder het Internet nog beperkt bleef tot een organisatie(onderdeel), kan zich dat inmiddels over willekeurige organisaties uitstrekken en zo door tot en met wie zij beschouwen als, zakelijk, 'hun' klanten of als, maatschappelijk, 'de' burgers. Door dat bereik als open te waarderen, raakt duidelijk dat in elk geval autoriseren een doorlopend relevant aspect van informeren betreft. En dat is precies de reden waarom een zgn

stelselmatige autorisatievoorziening gericht ontworpen moet zijn en zsm operationeel beschikbaar om óók verder evenwichtige inrichtingskeuzes met – ontwikkeling van – variëteit van dien te kunnen maken.

Met Metapatroon als stelselmatig bemeten modelleermethode is het mogelijk om aanvankelijk vergaand te abstraheren van inrichting volgens organisatorische verdeling van verantwoordelijkheden. Toegegeven, wederom geïdealiseerd is er één informatiestelsel verondersteld. Maar hoe zit het dan met onmisbare verdeling/toewijzing van verantwoordelijkheden? Dat komt dan met autorisatie tot uitdrukking. En omdat het op digitale leest daarbij eveneens om informeren gaat, moet dat ene model van dat ene stelsel dienovereenkomstig worden aangepast/uitgebreid. Hoe verder zulke idealisering onder de noemer van informeren wordt doorgezet, des explicieter laten zich praktische inrichtingskeuzes maken en verklaren. Het gaat met onvermijdelijke verdeling om afweging van voor- tegen nadelen. Dat is contingent. Ofwel, het hangt er telkens maar van af (wat verder kan veranderen, enzovoort).

Met zo'n autorisatievoorziening in combinatie met (een) informatieronde(s) hoeft er zelfs niets aan overgeleverde informatiesystemen/databases te worden veranderd om de trend van onbeheersbaarheid vlot om te buigen. Maar zolang bestuurders de valse illusie van hun resp. onafhankelijke verantwoordelijkheden koesteren, ontgaat ze helaas het belang, herstel, de noodzaak van zulke infrastructurele oriëntatie (waartoe ze nu eenmaal gezamenlijk moeten beslissen).

Ik heb gewaarschuwd, nogal warrig. Maar tòch ...

92.6

Er zijn tegenwoordig m.i. drie (hoofd)redenen voor – een – autorisatievoorziening op digitale basis. Redenen? Ik weet er even geen beter woord voor. Zeg ook maar aanleidingen, rechtvaardigingen, belangen, motieven, verplichtingen ...

Voordat ik ze opsom, wijs ik algemeen geldig nog maar even heel in het kort op nut en noodzaak. Autorisatie werkt, zeg maar, pro- en reactief. Wat ook wel functiescheiding heet, bedoelt meteen vooraf wederzijdse verstoringen van verantwoordelijkheden principieel te vermijden. Of 'schone' scheiding mogelijk is, blijft overigens dus maar de vraag gelet op wat ik eerder als overlappingsen resp. lacunes opperde. Ook vooraf is het praktisch/doelmatig om iemand gericht de taakvoorzieningen 'aan te bieden' tot gebruik waarvan z/hij wèl bevoegd verklaard is; wat voor haar/hem niet relevant is, blijft achterwege. In reactieve zin telt autorisatie, omdat het een illusie is dat verstoringen, vergissingen, misbruik e.d. volledig kunnen worden uitgesloten; autorisatie biedt de grondslag voor – aanleg van – controlesporen (Engels: audit trails).

Dan kom ik nu op die nadere drie zgn redenen.

Ooit kon een digitaal informatiesysteem (lees ook: toepassing) slechts in een aparte 'doos' zitten, met pèr doos één zo'n systeem. Daar kon je pas 'bij' als je de sleutel had van de toegang tot de fysieke ruimte waarin die doos stond. Daarom was toen de enige reden voor een verder digitale autorisatievoorziening dat zo'n systeem meerdere taken/handelingen faciliteerde waarvoor verschillende mensen verantwoordelijk waren gesteld.

Dat verandert door meerdere informatiesystemen in één en dezelfde doos te stoppen en/of meerdere dozen in een digitaal netwerk op te nemen. (Dezelfde doos met meerdere systemen is feitelijk – al – een netwerk.) De voorwaarde vervalt dat iemand zich allereerst toegang tot een fysieke ruimte verschaft moet hebben met

'sleutel' van dien. Daarom komt er voor autorisatie op digitale basis een reden bij. Met willekeurige informatiesystemen op het netwerk aangesloten moet toegang allereerst tot bepaalde informatiesystemen beperkt kunnen worden. Eenmaal bij één zo'n systeem 'aangekomen' is iemand vervolgens onverminderd onderhevig aan autorisatie zoals voor de eerste reden opgegeven.

Is er nog een derde reden?

Om die te herkennen vergt een gewijzigde insteek. Tot dusver kiezen organisaties administratief ook voor digitalisering doorgaans onveranderd de koers volgens taakoriëntatie. Daarvoor worden taken zoveel mogelijk nevensgeschikt ontleend. Dan wordt een informatiesysteem als zoiets als noemer genomen voor samenhangende facilitering (omdat er van taak-als-stap naar taak-als-stap informatie 'doorgegeven' moet worden). Dat gaat met vaak onuitgesproken keuzes gepaard. Waarom is een taak wèl onder de ene noemer gerangschikt en niet onder één van de vele andere? In elk geval komt autorisatie pas aan de orde, nadat volgens dergelijke taakcriteria is bepaald wat een informatiesysteem omvat. En omdat er aldus ook verder niets anders dan allemaal gescheiden informatiesystemen – meestal zonder serieuze, expliciete overwegingen wat overlappingsen/lacunes betreft – worden gemaakt en, vooruit, in een netwerk opgenomen, klopt, blijft een derde reden buiten beeld.

Die reden wordt zichtbaar door autorisatie niet per informatiesysteem telkens als achteraf toegevoegd aanhangsel ervan te beschouwen, maar voor autorisatie van een infrastructurele voorziening uit te gaan. Zo'n autorisatievoorziening is nota bene vóóraf – zelfs algemeen – beschikbaar. Daar heb ik eerder uitgebreid over geschreven. Ik herhaal dat netwerkschaal betreft wat een stelsel moet heten, dwz open voor willekeurige deelnemers volgens willekeurige verhoudingen. Ofwel, (informatie)verkeer. Wat biedt passende verkeersregeling? Daarvoor moet een verhoudingsgewijs aandeel voldoende verbijzonderd – kunnen – zijn. Is dat iets nieuws? Nee, juist niet. Dat betreft immers van oudsher de, zeg maar, dieptestructuur van welke omgangs- annex verkeersregeling dan ook, dus tot en met formele wet- en regelgeving. Als noemer voor willekeurig welk verhoudingsgewijs aandeel van een verkeersdeelnemer luidt het voorstel voor stelselmatig bereik: situationele hoedanigheid. Nee, een aansprekende aanduiding is dat inderdaad niet. Wie een betere weet, moet het zeggen. Hoe dan ook deelt functiescheiding het beginsel met situationele-hoedanighedscheiding, waarbij zulke scheiding onder laatstgenoemde noemer opzettelijk stelselmatig is berekend.

Door stelselmatig van autorisatie uit te gaan (ipv er per systeem mee te eindigen) ziet het er nogal anders uit. Zo is er een classificatie van – ik blijf ze hier maar noemen – situationele hoedanigheden (en die wordt uiteraard ook bijgehouden). Taken staan onder de noemer van zo'n situationele hoedanigheid geordend. Aan iemand kunnen situationele hoedanigheden, vaak inderdaad meerdere, toegeschreven zijn. Dan hoeven taken (lees steeds ook: handelingen) niet meer direct aan de persoon in kwestie gekoppeld te worden. Koppeling van persoon aan een situationele hoedanigheid volstaat.

Vervolgens moet uiteraard worden nagegaan welke digitale facilitering eventueel voor uitvoering van een bepaalde taak kan/moet worden geboden. Maar dat hoeft helemaal geen informatiesysteem te zijn dat apart-want-taakspecifiek gemaakt is. Wie weet zijn her en der nodige en voldoende, zeg maar, ingrediënten beschikbaar die aldus kunnen worden hergebruikt. Voor beheer- en coördinatietaken moet daarvan zelfs vanuit kunnen worden gegaan. En inmiddels is digitalisering allang zo

ver gevorderd dat het zeer onwaarschijnlijk is dat ter facilitering van een verdere taak helemaal nergens in één of meerdere informatiesystemen/databases minstens ook daarvoor enige relevante informatie beschikbaar is. Hergebruik is nu net wat lukt met wat een informatierotonde heet inclusief beheer/bevordering van relevante betekenissenvariëteit (wat Metapatroon helpt borgen). Er komt daarmee een aanvullend aanknopingspunt voor autorisatie, en wel zoiets als een integratieverwijzing door-verschillende-informatiesystemen/databases-heen. Autorisatie daargelaten, zulke combinatorische informatievoorziening helpt ook aan inzicht in eventuele overlappingsen resp. lacunes. Maak er dus ook maar taken van, enzovoort. Met gecoördineerd beheer kunnen samenstellende delen alweer beter op elkaar afgestemd raken. Denk aan o.a. opschoning en opheffing van nodeloze duplicaties. Via stelselmatige insteek zouden voorts vooral grootschalig als nieuw te maken informatiesystemen overbodig kunnen zijn, omdat in relevante informatiebehoeften vlot en zeker ook betrouwbaarder kan worden voorzien volgens, eh, informatierotondisch (lees ook: stelselmatig) hergebruik.

De omkering van insteek is inderdaad – pas – praktisch, indien dekking van administratieve digitalisering van/voor taken ver gevorderd is. Er moet wel e.e.a. te hergebruiken zijn, nietwaar? Maar zover is het zeker in zgn organisaties allang (met dus óók mogelijkheden van dien voor informatieverkeer ertussen volgens combinatorisch hergebruik). Het is echter moeilijk om die omkering aanvaard te krijgen. Dat hoeft niet verbazen. Hoewel informatie als het ware haaks staat op de organisatorische indeling volgens (taak)verantwoordelijkheden, blijven volgens die indeling tevens beslissingen over digitalisering genomen worden. Zonder besef van informatie als onmisbaar afstemmingsmiddel tussen verschillende – veronderstelde – verantwoordelijkheidsdomeinen in zowel één en dezelfde overkoepelende organisatie als in verschillende van zulke organisaties, blijft een leidinggevende functionaris digitalisering associëren met wat z/hij houdt voor haar/zijn aparte domein (wat volgens het verantwoordelijkheids criterium dus al nooit strak valt vol te houden). Maar de suggestie van apartheid is nog eens benadrukt met een apart budget e.d. Volgens haar/hem hoort daar een bijbehorend apart informatiesysteem bij, klaar.

Mis! En ook wie als adviseur invloed is toegestaan, versterkt meestal zulke apartheidsaanpak zelfs. Dat gebeurt als ‘advies’ feitelijk neerkomt op een voorschrift voor bepaalde digitaliseringstechniek. Het behoudende cirkeltje blijft gesloten met aanbod, alle vernieuwingsretoriek ten spijt, dat op vraag afgestemd is. Nee, er is met zulke technische voorschriften uiteraard niets mis, maar ze moeten afgeleid zijn van zoiets als informatiekundig ontwerp ipv bepalend ervoor gelden. Zolang leidinggevende functionarissen echter niet verder kijken dan allemaal hun eigen domeinen, ontgaat het ze dat digitalisering allang verkeersperspectief vergt. En als ze dan ook nog steeds technische richtlijnen abusievelijk voor informatie(verkeers)beleid houden, blijft digitalisering steken.

Met een kleine kans op een doorbraak ‘bovenlangs’ op afzienbare termijn zit enige voortgang er voorlopig slechts ‘onderlangs’ in. Tja, dat moet dan maar.

92.7

Als je niet kunt plaatsen waarom ik telkens de noodzaak opbreng van inschakeling van een informatiekundig ontwerper, mits stelselmatig onderlegd, dat wel, wijs ik er graag op dat bedoelde functiescheiding sinds mensenheugenis geldt voor opgaven van zgn gebouwde omgeving (als ze althans wat ingewikkelder zijn dan bijvoorbeeld

een kippenhok voor in de achtertuin). Jaap van Rees is bij mijn weten zeker in Nederland de eerste geweest die daarvoor óók voor, zeg thans maar, digitaliseringsopgaven pleitte. Voor die functiescheiding, niet dat kippenhok. Ik weet dat, omdat wij er in 1995 (!) samen enkele publicaties aan wijdden met gebruik van informatie-architect resp. systeemaannemer als zijn aanduidingen (waarvoor ik de voorkeur geef aan informatiekundig ontwerper resp. ict-er, wat aan onderscheid tussen ermee bedoelde 'functies' echter niets uitmaakt). Ik kende Van Rees omdat hij mij ongeveer twintig jaar eerder als universitair docent tijdens afstuderen begeleidde; wij hadden – enig – contact gehouden.

Van Rees maakte zich er m.i. terecht zo druk over, die functiescheiding, dus, omdat ict-ers het gebruiksgerichte ontwerp(en) hadden gekaapt door meteen over en met hun constructietechnieken te beginnen. En door zich als architecten te presenteren geloofden opdrachtgevers onbenullig dat het zo hoorde. De presentatie van die ict-ers was ook overtuigend, helaas, omdat zij er in hun technocratische blindheid abusievelijk vooral zelf in geloofden. Voor zover dat sindsdien veranderde, is dat alleen maar erger geworden.

Maar wie is er nu gek? (Altijd) op zoek naar relevante literatuur heb ik zojuist een exemplaar op de kop getikt van **Baukonstruktion im Kontext des architektonisches Entwerfens** (Birkhäuser, 1995). De auteurs zijn Heinz Ronner, Fredi Kölliker en Emil Rysler. Hun geschrift zet in elk geval voor de gebouwde omgeving, zeg maar huizen en zo, nog maar eens aan met, voilà, verschil en samenhang tussen ontwerpen en construeren-volgens-een-ontwerp. Hoewel d(i)e gebouwde omgeving een zeer lange onderscheidingstraditie kent, schrijft Ronner c.s. toch van een

Tendenz zur Kluftbildung[. binnenzijde vooromslag]

Dus ook daar kan zich een kloof ertussen voordoen, te weten

zwischen dem eher geistes- und betriebswissenschaftlich [...] orientierten Feld des „Entwurfs“ und dem [...] technisch orientierten Feld der „Konstruktion“.[Ibid]

Dankzij de gevestigde traditie voor d(i)e gebouwde omgeving mikt Ronner c.s. erop de ontwerp-uitvoeringskloof

überbrücken zu helfen.[Ibid]

Ja, digitale voorzieningen zijn uiteraard óók gebouwde omgeving. Maar onder de noemer van digitalisering is tot dusver nog géén ontwerpdiscipline als informatiekundig opgekomen die aldus, vooruit, door een geesteswetenschappelijke oriëntatie is gekenmerkt. Volgens een gebruiksgericht informatiebegrip is zo'n ontwerpdiscipline echter onmisbaar. Informatie is immers afstemmingsmiddel. Ordening van relevante informatie(behoefte) vergt daarom inzicht in verhoudingen en zo door in, inderdaad, bijbehorende hoedanigheden waarin personen hun respectievelijke aandelen eraan leveren. Wie dat allemaal wel ... gelooft, kan onmogelijk een realistische probleemopvatting hebben. Dat leidt igeheid tot een oplossing die er ... géén is. Dat zou ervaring toch moeten leren, maar dat gebeurt voor digitalisering nog steeds niet. En op die manier denken ict-ers zeker niet over – betekenissen van – informatie.

De zorgen die Ronner c.s. heeft voor ontwerp(en) van de, zeg maar, traditionele gebouwde omgeving, gelden wat mij betreft daarom nog eens extra voor digitalisering. Ik kan daarvoor eenvoudig verder uit hun publicatie citeren. Nee,

dies alles hilft nicht, Architektur als den Gleichgewichtszustand zwischen Utilitas, Firmitas und Venustas zu verstehen und zu entwickeln, was eigentlich ihre zentrale Aufgabe sein sollte.[Ibid]

Hoe is jullie Duits? Er staan trouwens drie Latijnse termen tussen. Vitruvius stoelt er ruim tweeduizend jaar geleden zijn architectuurtheorie op:

Hij verbindt de utilitas (wij zouden zeggen 'gebruiksvriendelijkheid') niet alleen aan de firmitas (of 'degelijkheid') , maar ook aan de venustas ('schoonheid'). Deze triade was volgens Vitruvius alleen mogelijk als alle onderdelen van een gebouw de juiste 'passende' maat hadden in verhouding tot het geheel en tot de overige maten: het gebonden systeem van de 'eurythmia'. [Wikipedia-lemma **Vitruvius**]

Die drie-eenheid halen ict-ers er te ònpas bij, alsof louter techniek ze dekt. Ga wie zich in jullie organisatie 'architect' noemt eens vragen wanneer ze voor het laatst een serieus gesprek met heuse gebruikers over hun informatiebehoeften hebben gevoerd. En als zij zulk overleg al hadden, wat blijkt ervan in het informatiebeleid? Voor ook digitaal evenwichtige voorzieningen mogen we, zo stelt Ronner c.s.,

der arroganten Einseitigkeit [...] des Technikers [keinen] Vorschub leisten.[binnenzijde vooromslag]

Het eerste hoofdstuk is **Was macht der Architekt?** getiteld. Ik vind dat een informatiekundig ontwerper verantwoord werkt, als z/hij voorzieningen voor informatieverkeer opvat als een middel voor het doel van facilitering van evenwichtige verhoudingen. Dat vergt een nogal onafhankelijke opstelling. Als een opdrachtgever het belang ook en vooral voor haar-/hemzelf van zulke verhoudingen niet erkent, is er blijkbaar onvoldoende ontwerpruimte. Daar zien wèl volgzaam ict-ers inderdaad hun kans. Het is niet anders. Een ontwerp is een plan, maar

Plänemacher dürfen sich nicht zum blossen Vollzugsorgan von Vorschriften, Normen, Programmen und Renditeberechnungen machen lassen.[p. 7]

Een opdrachtgever laat zich uiteraard helemaal een rad voor ogen draaien als de opstellers van een plan, feitelijk dus allesbehalve volgzaam, eerder zèlf de voorschriften e.d. hebben opgesteld waartoe zij in enge (lees: strikt technische) zin verplichten voor wat op die manier dus nooit een geheel op o.a. z'n Vitruvius' kan worden. Tja,

wie schnell sind [...] all die nicht vordergründigen und quantitativ nur schwer fassbaren belange des Ortes und der Zeit, wie schnell ist auch die sinnlich emotionelle und intuitive Komponente ausgeklammert, die [...] Architektur [...] bewirken[. p. 7]

Wat telt, is

eine Sicht von Architektur [...] welches erlaubt, den Komplex von verschiedenartigen, verschiedengewichtigen und zu verschiedenen Zeiten des Werdegangs [...] auftretenden Einflüsse und Sachverhalten [...] vorerst einmal zu sehen, zu verstehen und ohne sinnverzerrende Vereinfachung beschreiben zu können.[p. 7]

Als ik dat moet vertalen, hoor ik het wel. In elk geval komen we er nooit met techniek alléén, punt. Nota bene, zeker voor overheidsbemoeienis geldt dat digitalisering met bijbehorende

Architektur ein gesellschaftliches Anliegen ist, [also] sollte das Architekturgespräch [...] vo[n] Betroffenen [...] mitgeführt werden können.[p. 7]

(Ook) een digitale (verkeers)voorziening is

als Komplex realer Einflüsse erkennbar[. p 7]

Om een idee te geven haal ik hier de

Aspekte von hohem Abstraktionsgrad [p. 7]

aan die Ronner c.s. van/voor ontwerp(en) aangeeft. Zij beschouwen een bouw(werk)

als eine Sache, die in einer Umwelt (Ort und Zeit) steht, einer Nutzung (Inhalt) dient
[...] mittels Konstruktion, die durch Material und Technik bestimmt wird, gemacht ist
und im Ganzen wie in seinen Teilen Form hat.[p. 7]

Het belang van techniek is er dus wèl, maar principieel àfgeleid. Wie welk middel dan ook voor hèt doel gaat houden, zit verkeerd.

92.8

Recursiviteit begint met een ènkel punt. Met Metapatroon is dat de (model)horizon. Als, zeg maar, bovenste grenswaarde geldt dat daarvoor, op z'n enneadisch uitgedrukt, signatuur en context samenvallen; alles, zeg wederom maar, eronder is dáárvan intext. Dan volgt steeds, en dat is er dus recursief aan, tweeledige verbijzondering. Die houdt op met meerdere punten die – nog – niet onderhevig gemaakt zijn aan vèrdere verbijzondering(en). Dat zijn dan de – voorlopige – onderste grenswaarden. Voor elk van die punten vallen signatuur en intext samen, met alles erboven dat ertoe leidt als context.

92.9

Er is uiteraard geen aanleiding nodig om weer eens wat van mij te laten horen. Dus, dacht ik, waarom niet na ontvangst van een zoveelste oproep van de zelfbenoemde digitaliseringsprofeet. Tja, hij vraagt om “positief kritische opmerkingen.” In wat hij – niet – oppert in het voorstel – dat het ook helemaal niet is – waarnaar hij verwijst, kan ik echter niets ontdekken om mij positief over uit te laten. Zucht, als opmerkingen ziet hij “liefst krachtige, korte oneliners” tegemoet. Hmm, ervan afgezien dat beknoptheid kenmerkend voor een oneliner is, en een korte oneliner dus een pleonasme, ach, was het maar zo eenvoudig ... Nee, op jouw en mijn zelfs herhaalde pogingen om hem een stelselmatig deugdelijk informatiebegrip te verklaren, heeft hij nooit gereageerd. Jij hield zulke voorlichting al veel eerder voor gezien, zeer verstandig. Nu ga ik zo'n poging niet nògmaals doen. In zijn kennelijk niet-aflatende ijdelheid wil hij stellig vooral niet luisteren naar wat ik hem, eh, negatief kan adviseren (wat ik met zoveel woorden, zeg ook maar diplomatiek, overigens eveneens reeds probeerde). Dat is om met zulke onzin geen aandacht te blijven zoeken. Serieuze aandacht krijgt hij overigens toch niet. Daar hoeven we ons geen zorgen over te maken. Het wordt dus niet nòg erger. Laten we dat maar als meevaller vieren.

Je ziet, ik blijf informatiekundig bezig. Jij?

92.10

Dingen zijn niet meer wat ze geweest zijn, zoals ze anders worden dan ze nu zijn. Dat lijkt mij de boodschap – of is het één van meerdere boodschappen – van Bruce Sterling met **Shaping Things** (The MIT Press, 2005). (Ook) hij schetst, nou ja, voor zover ik hem begrijp, een ontwikkeling waarin een ding (lees ook: object) alsmaar sterker dient voor alsmaar meer verschillende verhoudingen. Aanjager is digitalisering. Met identiteit van een ding als (wat) duurza(a)m(er) referentiepunt valt er allerlei informatie aan te verbinden inclusief op hùn beurt – verwijzingen naar zulke – referentiepunten, enzovoort. Dat kan ik allemaal volgen. Interdependentie.

Met Metapatroon heb ik er een stelselmatig bemeten formaliseringsmethode voor bedacht.

Mijn indruk is dat Sterling volstrekt kritiekloos verdere technologie verwelkomt waarmee alsmaar frequenter, nauwkeuriger e.d. wat-er-allemaal-met-een-thing-gebeurt automatisch geregistreerd wordt. Daaraan waardeert hij, dat daarmee àlles dat iemand op enig moment zou willen weten als vanzèlf beschikbaar is. Stel, eh, domweg de vraag die dān relevant is en, presto, daar is meteen het antwoord. Maar hoe komt iemand allereerst op zo'n vraag? Zo ver denkt Sterling blijkbaar niet, maar ik vermoed dat hij dat óók graag aan dè alwetende automaat overlaat. Wellicht helpt het om te weten – ik heb dat van het aan hem gewijde Wikipedia-lemma – dat hij als schrijver van sciencefiction bekend is geworden, waarna hij werd betrokken bij ontwerpopleiding(en). Voor serieus ontwerp(en) neem ik hem echter niet serieus. (Want) als ik Sterlings profetie ook maar enigszins opvat zoals door hem is bedoeld, mis ik zelfs maar enig besef van politiek. Ik noem maar iets, bescherming van persoonlijke levenssfeer? Hij rept er met geen woord over. Is hij soms verblind door tèchnische ontwikkelingen en vereenzelvigt hij maatschappelijke ontwikkelingen ermee? Ik vind zijn boek(je) dus zeker geen aanbeveling voor hoe-het-verder-moet, maar helaas ònbedoeld daarentegen een ernstige waarschuwing tegen klakkeloze ontwikkeling zoals technocratiekapitalisten – waren ze zelfs maar neoliberal – iedereen nog steeds vrijwel ongehinderd kunnen opdringen. Waar blijven evenwichtige(r) verhoudingen?

92.11

Mag ik een gespreksonderwerp voorstellen? Ditmaal meen ik er een serieuze kans mee te hebben, want jijzèlf opperde 'hergebruik' ooit als zodanig. Dat bedoel(de) jij stellig in verband met van standaardisatie.

Aannemend dat jij nog steeds geïnteresseerd bent, schets ik je hierbij graag alvast hoe m.i. juist stelselmatige positionering volgens verband ertussen helpt. Dat is meteen al letterlijk niet enkel- ofwel eenvoudig. Maar àls het eenvoudig was, hadden we er niet alsmaar zo'n probleem mee, nietwaar? Ofwel, het mag niet verrassen dat hergebruik gepuzzel vergt.

Kijk, als je alleen al rekening met tijdsverloop houdt, weet je dat het ene – geval van – gebruik feitelijk (!) het andere – geval – niet is. En daar komen dus altijd vèrdere verschillen tussen gevallen bij. Inderdaad, verschillende omstandigheden (lees ook: situaties).

Daarom mag voor een vòlgend geval zeker niet zomaar verondersteld zijn dat informatie die beschikbaar is als neerslag van eerder(e) geval(len), òngewijzigd (her)bruikbaar is. En uiteraard zet die overweging zich dan voort voor een dáárop weer volgend geval, enzovoort.

Kan je het ... volgen?

Verantwoord en ook beheersbaar hergebruik in het ene geval moet pèr ander geval waaruit, zeg maar, geput wordt zoiets als vertaalslag mbt situatie-en-tijd omvatten.

Wat kritiekloze opvatting van hergebruik suggereert, is dat precies dezèlfde informatie ook vèrder valt te benutten. Ja, zulke ... gevallen zijn er zeker. Maar door ze klakkeloos als regel te beschouwen, dreigt het gevaar dat het zelfs ernstig mis kan gaan voor gevallen waarvoor we dat ten onrechte blijven – blijven – doen. Ofwel, de regel moet vertaling-voor-hergebruik betreffen. Volgens die regel past óók het ... geval waarvoor informatie 'uit' een ander geval òngewijzigd volstaat. Dat blijft een vertaalslag, maar logisch uitgedrukt met een waarde 'geen.'

Houd ajb nog even vol.

Als een verdere belemmering voor hergebruik op een stelselmatige manier meen ik fixatie op gebruik te kunnen aanwijzen. Dat blijft abstract. Tja, wat is gebruik zònder een, inderdaad, gebruiker? En laten we nu eens precies daarop zijn gekomen voor een stelselmatig bemeten autorisatievoorziening, te weten een classificatiesysteem voor gebruikers. Want een zgn situationele hoedanig is niets ànders dan een ... soort gebruiker. En een gebruiker 'van' een bepaalde soort (lees dus: in een bepaalde situationele hoedanigheid) levert als zodanig gedragsaandeel aan, zo kan je het immers ook zeggen, gebruiksgevallen van bepaalde soorten.

ik kan me voorstellen dat er je wat tureluurs van raakt.

Hoe dan ook biedt een zgn informatieronde allerlei voorzieningen die nota bene draaien om hergebruik inclusief benodigde vertaalslag. (Ook) zulke voorzieningen kunnen selectief aan een situationele hoedanigheid toegeschreven zijn. Iemand aan wie op haar/zijn beurt zo'n situationele hoedanigheid toegeschreven is, geldt daarmee als gebruiker van de voorzieningen in kwestie.

Wat valt er aan te standaardiseren? Allereerst is dat de opzet voor duiding van soorten gebruikers. Inmiddels ook proefondervindelijk hebben we vastgesteld dat de samenstelling 'situationele hoedanigheid' voldoet op willekeurige schaal. Voor beide samenstellende delen geldt een hiërarchische classificatie om een element aan te ontlenden. Wat – daarom – tevens onderwerp van standaardisatie moet zijn om er een stelselmatig eenduidige autorisatievoorziening van te maken èn te houden is, heel concreet, gecoördineerde zowel invulling van beide samenstellende hiërarchieën als samenstelling met respectievelijke elementen eruit van soorten gebruikers (lees: situationele hoedanigheden).

En blijf ajb niet zo kortzichtig door standaardisatie te beperken tot gevallen van informatiegebruik annex -verkeer waarvoor overheidsdeelname als voorwaarde geldt. Want dat is wel beschouwd, je weet wel, infrastructuur en zo, natuurlijk nog steeds géén ... standaardisatie.

Oh ja, als voorbereidende tekst stuur ik je voorts **aantekening 92.6** door die volgens een wat andere redenering op hetzelfde uitkomt.

92.12

Wie als gezaghebbend geldt, hoeft nog geen gelijk te hebben. Maar socioloog Kees Schuyt komt op een vraag van Sjoerd de Jong (vraaggesprek in: **NRC**, 18 november 2023, katern **Wetenschap**, pp. 12-13) naar zijn mening over "verschil [van] onze tijd [met] eerdere periodes" met een m.i. steekhoudende analyse. Schuyt wijst erop dat

[h]et beheer van de collectieve voorzieningen [...] een enorme uitdaging [is] geworden.

Waarom?

Massificatie en maatwerk gaan heel moeilijk samen.

Verderop voegt hij eraan toe, dat

[d]aar [...] nog geen goede oplossing voor [is] gevonden, en dus zie je zigzagbeleid.

De Jong lijkt echter te hebben nagelaten om Schuyt te vragen wat hij eventueel voor (de) oplossing(en) houdt voor

[d]at probleem [dat hij] over de volle breedte van de publieke sector [...] ziet.

Ik vermoed dat Schuyt het ook niet weet. Anders had hij het zeker gezegd. Ja, uiteraard,

je [moet] precies kijken wat er misgaat, hoe en waarom.

Maar wat dan? Op mijn beurt heb ik uiteraard evenmin zomaar een oplossing. Maar over hoe gesproken, ik zou beginnen met te veranderen hoe we voor evident stelselmatige opgaven überhaupt kijken. Nee, tussen “massificatie en maatwerk” is er helemaal géén “zigzagbeleid.” Wat er gebeurt, nog steeds, is opeenvolging van pogingen die allemaal volgens massificatie mikken. Zeg ook maar uniformering. Het lijkt wel of bestuurders maatwerk voor het spreekwoordelijk hellende vlak houden. Wie eraan begint, zou hopeloos afglijden uitkomend in totale wanorde, anarchie. Of ‘ze’ wèrkelijk zo denken, weet ik overigens niet. Ik weel wèl dat het met “massificatie en maatwerk” niet om onverzoenlijke uitersten hoeft te gaan. Allereerst anders kijken, dus. Er moeten evenwichtige keuzes gemaakt kunnen worden, telkens ergens tussenin. Als ‘we’ er nu eens volgens subjectief situationisme naar kijken, moeten ‘we’ daar kunnen, en met veranderende omstandigheden ook blijven, uitkomen. Dankzij stelselmatig inzicht in dynamiek van maatschappelijke verhoudingen valt er in één moeite door wat te doen aan wat Schuyt terecht aangeeft als

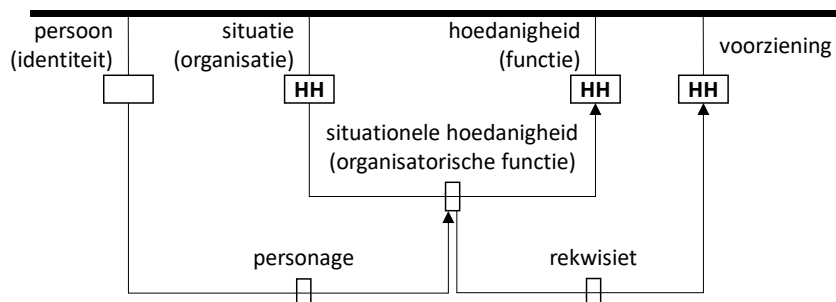
die rare marktwerking.

Omdat Schuyt in elk geval over zgn algoritmes kennelijk nog onvoldoende subjectief-situationeel doordent, houdt hij echter gebruik van

algoritmes [voor] enorm gevaarlijk, wat nu wel bewezen is[, want a]lgoritmes werken met inductieve generalisaties.

Huh?! Het ene algoritme is het andere niet. Wie een elektronische rekenmachine heeft, gebruikt voor een optelling een ... algoritme. Het kan inderdaad “gevaarlijk” zijn zodra een machine, nou ja, dat zijn de zgn programmeurs die vaak hun eigen gang zijn kunnen gaan omdat hun bestuurlijke opdrachtgevers tot beslissingen bereid zijn die ze niet begrijpen, ook nog eens onnavolgbaar ons opdrachten geeft die we geacht worden klakkeloos te gehoorzamen. En zonder nodige en voldoende erkenning van voor haar/hem relevante omstandigheden is het voor elk subject meteen al moeilijk, zo niet onmogelijk, om te herkennen wát zo eenzijdig, dwingend e.d. van haar/hem wordt verlangd. De passende maat voor maatwerk is daarom situationele differentiatie volgens burgerperspectief. Dat levert pas deugdelijk bestuursperspectief op. Bestuursperspectief als uitgangspunt is sociaaldemocratisch volstrekt misplaatst.

92.13

Ik doe hier een poging om te beschrijven wat ik tot dusver begrijp van wat jij bedoelt met een default-optie voor autorisatie. Als referentiekader heb ik bovenstaand – de schets van – het deelmodel opgenomen dat wat mij betreft uitdrukt waar het met een stelselmatige autorisatievoorziening om draait.

Als een persoon toegang tot voorzieningen krijgt via – een voorziening zoals – Active Directory, is daarmee ‘haar’ resp. ‘zijn’ identiteit als informatie beschikbaar. De persoon in kwestie kan als feitelijke gebruiker daarmee echter niet nader als personage verbijzonderd zijn volgens een bepaalde situationele hoedanigheid.

Met, zeg maar, nogal algemene toegang als persoon kan z/hij als het ware ‘in’ een bepaalde voorziening komen te verkeren. Maar is z/hij als een of ander personage bevoegd tot daadwerkelijk gebruik ervan?

Van de voorziening in kwestie is, althans volgens bijgevoegd deelmodel, :-)
aangegeven voor welke situationele hoedanigheden het kan dienen als rekwisiet. Dan kan voor elk van die situationele hoedanigheden worden nagegaan of er een personage bekend is dat is samengesteld uit telkens een situationele hoedanigheid uit die verzameling en steeds de identiteit van de algemener bevoegd verklaarde persoon (waarvan de identiteit via bijvoorbeeld AD bekend is).

Voldoet géén personage aan zo’n samenstelling, dan gaat gebruik van de desbetreffende voorziening niet dóór (met melding van blokkade aan de gebruiker).

Als er precies één personage zo’n samenstelling betreft, kan gebruik voor dát personage ‘automatisch’ doorgaan (en de nadere gebruikeraanduiding worden benut voor een eventueel controlespoor). Is dat wat jij als default-optie beschouwt?

Voldoen meerdere personages aan het samenstellingscriterium, wat kan gebeuren als de voorziening in kwestie als rekwisiet telt voor meerdere situationele hoedanigheden, dan moet de persoon voor vervolg er één personage uit kiezen.

Zoiets?

92.14

Met dank voor je nadere belangstelling, je zou ter oriëntatie kortweg [Inleiding](#) kunnen lezen. Daarna kan je, helemaal linksboven op die webpagina, op [Metapatroon](#) klikken. Zo kom je via telkens een, zeg maar, tussenpagina met keuzemogelijkheden op rubrieksgewijs verzamelde tekstpassages. Kijk maar wat rond voor nadere indrukken. Overigens gaat het met die tekstpassages om citaten; je kunt per citaat dóórklikken naar de tekst waaruit het afkomstig is, maar ik zou verder zeggen dat je dat zeker voorlopig maar moet laten zitten.

Opmerkingen, vragen? Zeer welkom!

92.15

Ik blijf mij inzetten voor, zeg maar, informatieverkeerskunde resp. civiele informatiekunde, omdat – ik vind dat – er een alleszins toegankelijke manier bestaat voor stelselmatig alweer opbouwender praktijk. Het is inderdaad nog(al) een probleem om mensen ertoe te bewegen. Dat doet er m.i. echter niets aan af dat met Metapatroon allang een oplossing beschikbaar is voor het stelselmatige vraagstuk van eenduidige ordening van veranderlijke betekenisverschillen-in-samenhang.

Tja, waarnaar jouw belangstelling blijkbaar nu uitgaat lijkt mij zelfs véél meeromvattend. Wat drijft je? Probeer je een samenhangende(r) kritiek op – valse illusie? – van internationale samenwerking begrijpelijk(er) te krijgen? Heb jij wellicht meteen (een) voorstel(len) voor praktijkgerichte veranderingen/-beteringen. Op je website kan ik er – nog? – niets over lezen.

Ik sluit niet uit dat jij en ik dáárover wellicht zelfs sterk afwijkende opvattingen hebben. Zo houd ik zgn instituties voor, eh, praktisch noodzakelijk. Ja, over wèlke instituties op enig moment nuttig zijn resp. vooral gewijzigd dan wel verlaten moeten worden, moeten ‘we’ het volgens mij blijven hebben. Zo reken :-) ik nog steeds o.a. geld(verkeer) tot zulke instituties (lees ook: infrastructuur) en daarom ben ik tegenstander van zgn cryptomunten. Ze dienen woekeraars, vind ik, en dat druist tegen mijn gevoel van solidariteit in.

92.16

Aangevuld met zgn rollen (lees ook: hoedanigheden) voldoet “autorisatie gebaseerd op inlogaccounts” voor kleinschalig bereik. Vanaf wat grootschaliger bereik vergt autorisatie echter juist verfijnder instelling. Er moet dan nader worden onderscheiden volgens zgn situationele hoedanigheden.

92.17

In het midden van de vorige eeuw werd onder cybernetica verstaan wat tegenwoordig netzo onbenullig voor kunstmatige intelligentie moet doorgaan. Omdat bewustzijn als kenmerk van intelligentie gold, denkt ook Gotthard Günther (1900-1984) destijds dat op cybernetische grondslag een machine voorzien van bewustzijn kon worden (na)gebouwd. Zo associeert hij intelligentie resp. bewustzijn met denken, en denken met logica. In òmgekeerde richting ... denkt hij met zo’n, ik zeg maar even, cybernetische logica dus in één moeite door zoiets als het model van en zo door naar het ontwerp voor een intelligentie machine te kunnen opstellen. Van het opstellen van zo’n logica maakt hij zijn levenswerk.

Het is Günther niet gelukt. Ik vind het ook onzin. Over vergelijkbare ideeën van Herbert Simon (1916-2001) heb ik dat eerder opgemerkt, zie [Flauwekul](#). Intussen heeft Günther m.i. wèl gelijk dat gangbare – systemen van – logica òndeugdelijk zijn. Ik heb in drie van zijn (boek)publicaties het voorwoord nageslagen op eventueel bruikbare kritiek.

In 1963 verschijnt de tweede editie van **Das Bewusstsein der Maschinen** (AGIS Verlag, 2002, oorspronkelijk 1957). In zijn bijbehorende **Vorwort** (pp. 49-56), dus uit 1963, verwijst Günther naar een door hem enkele jaren eerder uitgesproken

etwas weiterreichende logische Analyse der Kybernetik unter dem Gesichtspunkt einer trans-klassischen Logik, die mehr als zwei theoretische Werte (positiv, negativ) verwendet.[p. 50]

Hij voegt er de opmerking aan toe, dat hij daarmee

den damaligen Stand der Forschung im Hinblick auf den Zusammenhang von Bewußtsein, Maschinentheorie und Mehrwertigkeit ziemlich adäquat darstellte.[p. 51]

Als dat klopt, zo is het achteraf altijd gemakkelijk praten, ging het dus om een hopeloos naïeve aanzet

die auf eine kybernetisch-transzendente Bewußtseinstheorie abziel[t]. [p. 51]

Het is één dat

als relevant für die Kybernetik [...] die Ich-Du-Unterscheidung im Begriff der Subjektivität ein[geführt wird, p. 51]

maar

sogar ein präzises technisches Korrelat [...] für diese Distinktion [p. 51]

lijkt mij toch iets anders. Günther neemt kennelijk echter aan dat denklogica op rekenen neerkomt. Voor, eh, machinaal denken biedt dan

[d]ie kalkültheoretische Relevanz der Ich-Du-Antithese [p. 51]

houvast. Het komt op mij nogal overhaast over om – zoiets als – subjectiviteit te willen, zeg maar, nabouwen om dan aan de hand van zulke techniek een – betere – verklaring te kunnen geven van ... subjectiviteit. Met een paard achter de wagen gaat de wagen de andere kant op. Mijn idee is dat het zonder machinale verwarring eerder lukt om

die Komplementäraspekte von Idealismus und Materialismus [p. 52]

zich dynamisch tot elkaar te verhouden te beschouwen. Wat mij betreft heeft Charles S. Peirce (1839-1914) daarvoor de beslissende ingeving door teken als bemiddeling element te positioneren tussen enerzijds interpretant (idealisme), anderzijds object (realisme, materialisme). Die aanzet is blijkbaar nog niet tot Günther doorgedrongen. Of Peirce zich zelf zo grondig ... bewust is van zijn doorbraak, mag overigens betwijfeld worden. Hoe dan ook heb ik dat idee van Peirce vermengd met het wilsbegrip van Arthur Schopenhauer (1788-1860) en mijn stelselmatig bedoelde informatiekundige modelleermethode Metapatroon. Dat levert als theorie subjectief situationisme op met de zgn semiotische enneade als basisschema. Die richting is Günther dus niet ingeslagen, wel die volgens wat hij vindt dat er moet zijn als

Theorie komputerender und selbst-reflektierender Systeme[. pp. 52-53]

Ik vind, vooruit, zelfreflectie (lees op z'n Günthers blijkbaar ook: zelfbewustzijn) helemaal niet kenmerkend voor elk denken in de zin van gedragbepaling door een subject. Want meestal 'weet' een subject niet wat z/hij doet resp. hoe z/hij dat doet. Dat 'gebeurt' pas, wanneer iets niet meteen lukt. Hoe een subject telkens op zo'n plan voor haar/zijn volgende gedraging komt? Ik heb geen idee. Maar ik zie er niets in om daar zoiets als rekenen algemeen geldig model voor te laten staan. Ik geef Günther wel gelijk dat we van het idee afmoeten ons

noch für den Idealismus oder den Materialismus [zu] entscheiden [zu müssen].[p. 53]

Via het moment van – een – teken zijn zowel interpretant als object eveneens momenten in dialectische cyclus. Als Peirce dat, hmm, zelf niet duidelijk maakt, vind ik dat hij dat met zoveel woorden wel aangeeft. Terwijl ik het belang van – veronderstelling van – teken als bemiddelend element benadruk, meent Günther dat de verhouding tussen idealisme en realisme

heute im Begriff [ist] als [...] Problem zu verschwinden – freilich nicht weil man es „gelöst“ hat, sondern weil es durch neue Fragestellungen überholt und damit uninteressant geworden ist.[p. 53]

Nou, nee. Hij is ervan overtuigd dat

im Lichte der Kybernetik [...] eine radikal neue historische Bewußtseinslage zu erzwingen im Begriff ist[. p. 53]

Nou, nee.

Günther ontwerpt **Idee und Grundriß einer nicht-Aristotelischen Logik** als tweedelig werk. Wat hij daarvan als eerste deel schrijft, verschijnt oorspronkelijk in 1959 (Meiner). Nadat hij van een tweede deel heeft afgezien, verschijnt 'deel I' in 1977 in herdruk die zowel het voorwoord van de eerste (pp. xi-xxiii) als het

voorwoord van de tweede uitgave (pp. xxiv-xxxi) bevat. Voor beide voorwoorden heb ik een afschrift geraadpleegd – met paginanummering van dien – dat op het ww web beschikbaar is.

Günther begint zijn **Vorwort** voor de oorspronkelijke uitgave met de vraag

Was ist eine nicht-Aristotelische Logik?[p. xi]

Als voorbereiding op zijn antwoord wijst Günther op wat hij houdt voor de

Bannkreis des Aristotelischen identitätstheoretischen Denkens [den wir] niemals überschreiten können.[p. xi]

Waarom niet?

Unsere klassischen Denkgesetze sind der direkte Ausdruck der Funktionsweise unseres Gehirns. Die Aristotelische Logik wurzelt in der physiologischen Unmöglichkeit einer simultanen Ingangsetzung reziproker (inverser) neuraler Reaktionen.[p. xi]

Dat geloof ik dus niet, ik bedoel dat onze hersenen ‘werken’ volgens zulke logica. Maar omdat Günther er kennelijk wèl in gelooft, is het begrijpelijk dat hij ... denkt volgens zulke logica óók machines te kunnen laten ‘denken.’ Dat vind ik dus een vergissing. En Günther acht wat als aristotelische logica is overgeleverd blijkbaar voor dàt doel te beperkt. Wat hem dwars lijkt te zitten, is het ontbreken van de mogelijkheid om denken te betrekken op ... denken. Zo komt hij op een tussenvraag:

[I]st Sein des Seienden das erste, einzige und letzte Thema des Begreifens, oder besitzt das Denken in sich die Möglichkeit, über jene bisher äußerste Grenze seiner theoretischen Intentionen in neue trans-klassische metaphysische Regionen des begrifflichen Verstehens vorzustoßen?[p. xii]

Tja, hij stelt hem niet als hij niet ... denkt aan een bevestigend antwoord, want

[m]an vergesse nicht, der – höchst befangene – Richter in diesem Streit ist die klassische Logik selbst.[p. xii]

Ofwel, met een àndere logica zou het, eh, zèlfoordeel inderdaad weleens ànders kunnen uitvallen. Hij maakt het tot zijn opgave zo’n andere logica te ontwikkelen. Die noemt hij transklassiek ipv klassiek resp. niet-aristoteliaans ipv aristoteliaans. Maar waarom veronderstelt hij – facilitering van – zèlfbetrekking als probleem waarvoor een oplossing de denklogica oplevert om óók machines aan het ... denken te krijgen? Of duid ik zijn redenering verkeerd? Mijn indruk is in elk geval dat hij de erkenning van intersubjectiviteit tevens laat gelden voor, zeg maar, intrasubjectiviteit. Ofwel, zodra een zèlf denkt over haar/zijn denken, is eveneens een betrekking aan de orde tussen, ik noem het hier maar even, zèlf-als-zèlf en zèlf-als-ànder. Wat Günther als de aristoteliaanse logica beschouwt, voorziet daar volgens hem niet in. Stel dat ik min of meer begrijp wat hij bedoelt. Tja, als hij intersubjectieve betrekkelijkheid voor onverminderd geldig houdt – ja, dat is ook mijn idee met dia-enneadische dynamiek, enneadische dialectiek, dus – voor intrasubjectieve betrekkelijkheid, maar overgeleverde logica voor intrasubjectieve betrekkelijkheid tekort vindt schieten, begrijp ik niet waarom hij diezelfde logica met zoveel woorden wèl volkomen geschikt acht voor

[u]nsere physische Existenz[. Sie] ist "Aristotelisch", daran kann gar kein Zweifel bestehen.[p. xii]

Maar als het zgn fysieke bestaan verhoudingsgewijs niet verschilt van het denken – overal betrekkingen, nietwaar? – gaat zulke logica hoe dan ook mank. Ik herhaal dat

Aristoteles ... zèlf allang weet heeft van alom heersende betrekkelijkheid. Hij wijst er op dat kennis van iets altijd een opzicht (lees o.a. ook: hoedanigheid) betreft (waarmee ik het maar de vraag vind of Aristoteles het ermee eens zou zijn dat hem een logica wordt nagedragen waarmee opzichten veronachtzaamd raken). Een opzichtenloze logica is een betrekkingloze logica. Maar een subject dènt wel degelijk betrekkelijk, omdat denken haar/zijn gedragsaandeel-in-situatie dient, dus zowel uitgaat van als mikt op wat z/hij ervaart – maar ònbewust zolang alles-volgens-plan-verloopt - als betrekking van haar-/hemzèlf en een situatie. Weet ik zeker, of mijn idee wèl klopt? Nee. Wel meen ik van alweer minder impliciete veronderstellingen uit te gaan dan Günther m.i. doet. Of systemen van logica al dan niet aristoteliaans – zijn gaan – heten, doet er niet toe. Ik ben het met Günther eens dat ze, ik zou zeggen, multisituationeel niet voldoen. Dat ernstige gebrek kleeft er echter zelfs al zgn objectief aan. Want een object heeft bepaalde eigenschappen al naar gelang van omstandigheden. Dat geldt dan – vaak – sterker voor een zgn subject, dwz een object dat uitgerust met cognitief vermogen een actief gedragsaandeel heeft. Volgens Günther

liefert die auf der einfachen Antithese von Sein und Nicht-Sein beruhende klassische Logik die primordiale Gestalt des Denkens.[p. xii]

Nee, denken is altijd ingewikkelder. Op z'n enneadisch uitgedrukt begint, voor zover althans van een begin èrgens valt te spreken, een cyclus met de ene focus volgens een motivationeel begrip en eindigt met een andere focus met dáárbij behorend motivationeel begrip. Dat einde van de ene is het begin van de vòlgende cyclus, enzovoort. Het idee van zulke dynamiek heb ik eveneens ontleend aan Peirce's duiding van semiosis. Günther volgt blijkbaar andere veronderstellingen. Zo vraagt hij zich af, of

Sein des Seienden das erste, einzige und letzte Thema des Begreifens [ist], oder besitzt das Denken in sich die Möglichkeit, über jene bisher äußerste Grenze seiner theoretischen Intentionen in neue trans-klassische metaphysische Regionen des begrifflichen Verstehens vorzustoßen?[p. xii]

Ik vind, en kan daarvoor dus naar Aristoteles verwijzen, dat het zijn van zijnden in absolute zin ònbegrijpelijk is. Het is zeker niet een thema dat een subject voortdurend bezighoudt. Daarentegen 'ziet' een subject zich telkens samenlopen met een situatie. Een samenloop 'vraagt' en het betrokken subject geeft 'antwoord' met gedragsaandeel. Zo 'leeft' een subject van samenloop naar samenloop. Met èlke samenloop verandert zowel het subject als de situatie. Het is dus niet alleen een steeds andere rivier waar een subject in stapt, maar óók een steeds ander subject. Daarvoor 'besitzt' een subject als zodanig (!) over de 'Möglichkeit' zich naar wederzijdse afhankelijkheden te gedragen met ter voorbereiding denken op zgn interdependente grondslag. Daarvoor hoeft een subject helemaal niet de "äußerste Grenze seiner theoretischen Intentionen" te overschrijden, omdat z/hij voor èn na èlke cyclus pràktisch een motief ... kent. Het blijft voor een subject m.i. echter principieel ònmogelijk om een motief als zodanig te kennen. In zoverre zit er beeldspraak in de enneade. Ik ... denk motief vóór focus. Er doorheen is als het ware zichtbaar slechts het bijbehorende begrip. Een subject kan wel ... denken dat hij haar/zijn motief ... begrijpt, maar dat doet z/hij dan onlosmakelijk volgens een ànder motief (inderdaad, zoals Aristoteles aangeeft: opzicht). Wat mij betreft is het denken wat het ... is. Daar valt niets aan te veranderen, geen "neue [...] Regionen" te ontsluiten. Günther haalt volgens mij een model-van-denken en denken ... zèlf door

elkaar. Hij verwacht van een beter model beter denken. Voor een machine gaat dat op. Met een beter ontwerp kan een betere machine worden gemaakt. Mikt hij soms op een machine die beter dan een mens denkt? En daar zou desondanks een mens de benodigde logica voor kunnen ... bedenken? Het kan zijn, ik herhaal het maar, dat ik Günthers bedoeling helemaal verkeerd ... begrijp. Wat hij schrijft, is dat zijn

Werk [...] der Aufgabe gewidmet [ist], [...] die philosophische Grundlage einer generell mehrwertigen Logik zu liefern.[p. xiii]

Maar verstaat hij onder – een – waarde? De klassieke logica telt er volgens hem twee, naar verluidt uitgaande van het

Prinzip der undifferenzierten Identität des logischen Objekts.[p. xiv]

Volgens zo'n identiteit zijn er dan twee antwoorden mogelijk op de vraag of het object in kwestie bestaat. Tja, wat is ... bestaan? De toegestane antwoorden zijn ja of nee. Wat gebeurt er volgens Günther als het aantal waarden toeneemt? Ik zal hem wel weer verkeerd begrijpen, maar mijn indruk van zijn idee van meerwaardigheid is, is dat het aantal antwoorden gelijk blijft, maar dat dezelfde vraag voor steeds meer zgn identiteiten telt. Zijn uitleg luidt:

Schon in einem dreiwertigen System als dem einfachsten Fall einer mehrwertigen Logik spaltet sich das einfache klassische Identitätsprinzip in das Doppelmotiv der unmittelbaren Seinsidentität und der inversen Reflexionsidentität.[p. xiv]

Met elke extra zgn waarde

gabelt sich die Reflexionsidentität in weitere streng zu unterscheidende Identitätsmotive.[p. xiv]

Bedoelt Günther soms dat het met de keuze tussen waarheid en niet-waarheid in denken-over-denken niet ophoudt? Suggereert hij dat, als denken-over-denken mogelijk is, dan óók denken-over-denken-over-denken mogelijk is, enzovoort? Zulke structuurherhaling noem ik recursief. En elke volgende herhaling valt dan inderdaad binnen het bereik waarvan het de nadere indeling betreft. De tweewaardigheid per (deel)identiteit wordt alsmaar, eh, betrekkelijker. Daarop mikt Günther kennelijk, want hij stelt dat

mit einer Schwächung des ursprünglichen rigorosen zweiwertigen Identitätsaxioms geht eine korrespondierende thematische Verdünnung des Kontradiktionsprinzips Hand in Hand.[p. xiv]

Terwijl ik toegeef dat mij ontgaat wat hij bedoelt, heb ik de stellige indruk dat mijn idee van meerwaardigheid anders is. Ik redeneer vanuit gedragsverschillen. En volgens mij is het een betrekking (lees ook: verhouding) die 'zich' gedraagt. Op z'n algemeenst beschouw ik daarvoor principieel twee deelnemers. Dat is enerzijds een object. Uitgerust met cognitief vermogen noem ik zo'n object een subject. Anderzijds een situatie. Dat is dus anders dan waarvan Günther uitgaat (voor zover ik hem nog kan volgen). Hij blijft als het ware binnen cognitief vermogen en verdeelt daarin het subject in twee, zeg ook maar, deelnemers. Steeds zelf-als-ander stelt hij open voor verdere tweedeling. Mijn idee is zo'n beetje omgekeerd. Elke tweeledige betrekking kan op haar beurt deelnemer zijn, te weten als ob-/subject en/of situatie, aan een aldus verder verbijzonderde betrekking. Inderdaad, recursief. Het idee is om zulke ontleding voort te zetten tot de betrekking annex samenloop die eenduidig gedrag betreft. Dat vind ik dan "Verdünnung des Kontradiktionsprinzips." Zolang een situatie nog te ruim verondersteld is, kan ob-/subjectief gedragsaandeel domweg niet

eenduidig – genoeg – worden opgevat. Opheffing van tegenstrijdigheid vergt – herhaalde – ontleding van samenloop. Een ob- resp. subject telt op die manier zoiets als deelidentiteiten, en wel per situatie waarin-/voor het een eenduidig bijbehorend gedragsaandeel ‘levert.’ Of dat in absolute zin waar of ònwaar (lees ook: vals) is, doet er voor een subject dat er op haar/zijn beurt haar/zijn gedragsaandeel op baseert, ‘feitelijk’ niet toe. Het is in die inherent betrekkelijke ... zin waar – geweest – voor háár/hèm.

Günther verwijst naar een “ursprüngliche[s] rigorose[s] zweiseitige[s] Identitätsaxiom.” Ik zou zeggen dat vrijwel alom theoretisch per object nog steeds aan een enkele identiteit gedacht blijft. Tweewaardig is dan zoiets als het bestaansaxioma. Of? Ik wil vooral maar zeggen dat ik Günther niet kan volgen. Het idee van meervoudige identiteiten heb ik óók, maar dus ànders.

Het is overigens de vraag of Günther zichzelf begrijpt. Het lijkt erop, dat hij een idee over vormverhoudingen uitprobeert om – meer – inhoudelijke verhoudingen te verduidelijken, maar op zo’n resultaat nog géén zicht heeft. Hij erkent dat

es zu diesem Zeitpunkt noch ganz unmöglich ist, endgültig die Bilanz dessen zu ziehen, was [...] wir bei einem Vorstoß über die bisherigen Grundlagen unseres theoretischen Bewusstseins hinaus etwa gewinnen können. Und doch muss der Versuch gemacht werden.[p. xiv]

Hoewel, mee eens,

das Bedürfnis nach Exaktheit und rational verbindlicher Orientierung immer dringender [wird, p. xiv]

vind ik het maar moeilijk voorstelbaar dat zo’n oriëntatie destijds werd verwacht van ontwerp van machinaal bewustzijn (volgens een m.i. om te beginnen al averechts idee van bewustzijn). Ik vrees echter dat het tegenwoordig niet anders is onder de noemer van kunstmatige intelligentie. Als het zo is dat

die metaphysischen Gesetze, die unser gegenwärtiges historisches Dasein dominieren, [...] uns nur immer tiefer in die Unordnung [treiben, p. xiv]

helpt niet waarop Günther mikt, integendeel. Ik vermoed dat het de toenmalige cybernetische verleiding is, die hem ertoe brengt te opperen dat

die elementarsten Voraussetzungen [...] durch eine exakte Technik gesichert werden [müssen]. [...] Das] designierendes Kennwort ist: Reflexion.[p. xv]

Maar dat wàs het altijd al, met logica opgevat als model van denken-als-proces. Günther heeft een idee voor een ander procesmodel, maar dat betreft vooralsnog een aanzet. Hij heeft nog géén idee of die aanzet leidt tot iets bruikbaars. Wat hij onder tweeledigheid verstaat, lijkt hij o.a. te ontleen aan zijn (veronder)stelling dat

Reflexion [...] das Verhältnis des Bildes zum Abgebildeten [ist].[p. xv]

Zo positioneert hij die betrekking louter ‘in’ het denken. Zoals ik Peirce’s principiële drieledigheid met uitbreiding van het aantal constituerende elementen opvat, doorlopen betrekkingen ... drie dimensies/momenten. Omdat ik denken als middel beschouw met verandering van samenlopend subject resp. situatie als doel, houd ik het voor praktisch om ter oriëntatie het gedragsaandeel van het subject in kwestie te kiezen.

Daarentegen vernauwt Günther zijn aanzet nog verder, althans naar mijn idee, met de veronderstelling dat

[d]er Archetyp aller Reflexion [...] das Bewusstsein [ist. p. xvi]

Zijn ... plan is intussen alsmaar duidelijker. Hij wil "Bewusstsein" verklaren "durch eine exakte Technik." Hij vertrouwt erop dat het lukt, nou ja, hij moet er nog wel even de passende logica voor ontwerpen, en dan is het dus mogelijk om een bewuste machine te bouwen.

Intussen verwacht Günther denken met model-van-denken. Denken, eh, zèlf 'doet' niet anders dan

zwischen "Objekt" als denktranszendtem kontingentem Gegenstand und "Objekt" als gedachtem Reflexionsprozess zu unterscheiden.[p. xvii]

Het is dus verstandig om dat in een model-van-denken tot uitdrukking te laten komen. En, nogmaals, Peirce ... doet dat met toevoeging van teken als bemiddelend element. Daarmee 'bestaat' niet alleen onderscheid, maar tevens betrekking tussen object en interpretant.

Gerust is Günther er blijkbaar niet op dat begrijpelijk is wat hij meerwaardigheid noemt. Daarom

gilt [es] also zuerst ein philosophisches Modell für die mehrwertigen Kalküle zu liefern, das uns erlaubt, mit solchen Systemen inhaltlich interpretativ zu arbeiten und das vor allem ein unbeschränktes Identifizierungsverfahren für beliebige mehrwertige Funktoren liefert.[xix] Der Aufbau mehrwertiger logisch metaphysischer, Grundbegriffe musste deshalb vorausgeschickt werden.[p. xx]

Maar als dat een model van een rekenwijze is, blijft e.e.a. onduidelijk. Bedoelt hij soms model-van-denken? Dat neem ik maar aan, omdat hij erover doorgaat als

die philosophische Theorie des Selbstbewusstseins als einer totalen Reflexionsstruktur [und u]nsere Entwicklung des Problems schließt sich deshalb auf das engste an den Hegelschen Text an.[p. xix]

Mij helpt dat niet. En als Günther vervolgens beweert dat

[e]ine Darstellung der Selbstreflexivität des Bewusstseins [...] ein logisches Rückkopplungssystem (feed-back) [definiert, p. xxii]

heb ik de indruk dat hij juist in òmgekeerde richting bewustzijn ... definieert, te weten uitgaande van hoe hij cybernetica begrijpt. Als hij daarmee wil uitkomen op cybernetica, is hij begripsmatig niets gevorderd.

Uit Günthers **Vorwort** bij de tweede editie van **Idee und Grundriß einer nicht-Aristotelischen Logik** heb ik in **aantekening 92.4** reeds enkele tekstpassages aangehaald. Voor deze aantekening heb ik dat **Vorwort** nogmaals doorgenomen. Tja, zoals Günther zijn aangegeven aanzet vervolgt,

erwies sich bei weiterer Bearbeitung nicht als tragfähig genug, die [...] angeschnittene Problematik ausreichend zu unterstützen.[p. xxiv]

Waar ligt dat aan? Ik heb de indruk dat Günther het echter niet toeschrijft aan wat hij als eerder "Problematik" voorstelt dat hij

mit ganz erheblichem Unbehagen zurückblick[t. p. xxiv]

Zijn doel is hetzelfde, maar hij erkent

dass das, was er sich bisher unter einem transklassischen Logikkalkül vorgestellt hatte [...] den philosophischen Forderungen, die daran gestellt werden müssten, nicht im entferntesten genügen könne.[p. xxiv]

Hij blijft er dus bij met **Idee und Grundriß einer nicht-Aristotelischen Logik** als bij nader inzien enig verschenen deel

eine dringend geforderte Erweiterung des philosophischen Horizontes für künftige Weiterentwicklung der Logik [ge]liefer[t zu haben].[p. xxiv]

Ik ben het beslist met Günther eens om

die Subjektivität [...] zum Thema eines Denkprozesses zu machen[, p. xxvi]

nou ja, van een model dat denken omvat in onlosmakelijke samenhang, met dank aan Peirce voor dat idee, met doen en 'tekenen.' Het idee van onlosmakelijkheid verklaart wat Günther desondanks als grondige verandering van zijn filosofisch bedoelde kaderstelling aangeeft. Zijn eerdere – voorstel voor een –

Theorie [...] erwies sich als unhaltbar, und damit musste sich auch die philosophische Deutung ändern[. p. xxvii]

Het lijkt er op, dat is meeveranderd wat hij – zoal – onder waarde verstaat. Maar hoe? Volgens mij verwijst hij met zoveel woorden vooral naar het (de) waardebegrip(pen) als hij stelt dat

[e]s [...] notwendig [ist], heute zuzugeben, dass dieses Urteil eine erhebliche ontologische Fehlleitung des Denkens beinhaltet.[p. xxvii]

Wat er verkeerd is, over theorie gesproken, betreft dus het model-van-denken. Als nodeloos behoudend verwijst Günther naar de

Reduktionslehre von Charles S. Peirce, gemäß der alle höheren polyadischen Relationen formal auf Triaden reduzierbar seien, aber ihrerseits nicht auf Dyadik und Monadik zurückgeführt werden könnten. Peirce war sich sehr deutlich bewusst, dass die bisherigen klassischen Formalismen nicht mehr ausreichten. Andererseits aber war er kaum willig, den inhaltlichen Bereich unserer klassischen Weltanschauung zu verlassen. Also mussten sich alle wirklichkeitsbezogenen Denkintentionen im Strukturbereich der Trinitätsvorstellung erfüllen lassen.[p. xxvii]

Ja en nee. Zoals Aristoteles erkent ook Peirce, zeg maar, nader verschil. Het criterium noemt hij grond. Semiosis telt volgens hem dus niet een triade, maar dat drietal plus grond. Daarmee ben ik aan de slag gegaan. Dat heeft via een zestal (hexade) een negental (enneade) opgeleverd, zie voor die ontwikkeling hoofdstuk 2 in [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#). Klopt, mijn voorstel luidt dat alles, nou ja, veel tot enneaden valt te herleiden, klaar. Wat Günther stelt, te weten dat passende logica mede

nicht in der Reduzibilität der Subjektivität auf einen einzigen Wert liegen k[ann], p. xxviii]

bevestig ik door allereerst te benadrukken dat Aristoteles volgens opzicht resp. Peirce volgens grond een criterium voor meervoud met bijbehorende meerwaardigheid oppert en dat criterium vervolgens als het ware te verdelen over de elementen die Peirce triadisch veronderstelt. Zo verandert aan die drieledigheid niets, maar duid ik elk door Peirce daarvoor verondersteld element op zijn beurt drieledig. Méér dan drie maal drie is negen is m.i. niet nodig voor een stelselmatig dekkende logica voor dia-enneadische dynamiek, zie [Enneadic Semiotics, axiomatic models](#) voor afbeelding(en). In die dynamiek ligt inderdaad

[d]ie Irreduzibilität von Ich und Du [p. xxviii]

besloten. 'Er' bestaat niets zònder situatie. Maar Günther beperkt zich blijkbaar tot denken-over-denken, want hij stelt

dass Ich und Du eine Umtauschrelation innerhalb der Subjektivität darstellen.[p. xxviii]

Tja, wat bedoelt hij daar nu weer mee? Volgens hem

können [wir] Objekte schlechterdings gar nicht anders denken als totale Identität mit sich selbst. Dem Subjekt gegenüber aber besteht nirgends ein solcher Denkwang.[p. xvii]

Ik zal hem wel weer niet begrijpen, maar door differentiëring volgens opzicht, grond e.d. denkt een subject een object feitelijk voortdurend situationeel verbijzonderd, ofwel met telkens een bijbehorend gedifferentieerde situationele identiteit. Dat gebeurt vergaand ònbewust, vandaar. En een subject dat over zichzelf denkt, kàn dat slechts ... doen als over zichzelf in een situatie verkerend, dwz àls object. Daar vind ik dus helemaal geen àndere logica voor nodig, dan een logica die èxpliciet berekend is – gemaakt – op Aristoteles opzichtelijkheid resp. Peirce's grondigheid. Maar Günther lijkt helemaal overrompeld door de

Frage, um die es in der Kybernetik g[eht. p. xxviii]

Hij lijkt er zijn roeping aan te ontleen, want het is volgens hem die vraag

die nach einem philosophisch orientierten Logiker rief, dessen eigene Entwicklung ihn prädestinierte, sich [...] mit [...] d[em] Verhältnis zwischen klassischem Mechanismus und lebendigen, potentiell bewussteinfähigen Organismen.[p. xxviii]

Voor zover ik kan beoordelen, is – ook – hij in die opgave niet geslaagd. Dat ziet hij in het voorwoord van de heruitgave ongeveer twintig jaren later ook zèlf in. Hij

betrachtet alle bisherigen Lösungsversuche – seinen eigen eingeschlossen – als unzureichend [...] für die neue Problemstellungen [...] der Kybernetik[. pp. xxviii-xxix]

Ik vind dat ... logisch, omdat hij onder de noemer van cybernetica ... denkt dat denken bewustzijn is en bewustzijn zèlfreflectie. Dat levert m.i. een verkeerde probleemstelling op, en als zodanig ònoplosbaar, punt. Günther weigert echter zijn werk als irrelevant of zelfs averechts te bestempelen. Hij meent, althans, hij schrijft

dass doch ein gewisser Fortschritt gemacht worden ist und man eine Etappe erreicht hat, die einerseits einen philosophischen Rückblick und andererseits einen Ausblick auf die Zukunft erlaubt.[p. xxix]

Daarvoor verwijst hij naar – werk van – een ... promovendus van hem, de

Logiker [...] Rudolf Kaehr [p. xxix]

die hij prijst

[für] das außerordentliche Verdienst, einen solchen Aussichtspunkt erreicht zu haben[. p. xxix]

Günther beweert weliswaar

dass wir heute schon so etwas wie eine transklassische Theorie des Denkens besitzen[, p. xxx]

maar wat hij als zo'n theorie ... suggereert, want meer dan een suggestie doet hij volgens mij niet, verduidelijkt denken m.i. nog steeds niet. Blijkbaar vindt hij denken strikt logisch, en dat is daarom iets ànders dan willen. Volgens zo'n opvatting over denken is het ... logisch dat logica een model van denken biedt. Met een 'betere'

logica is dat dan inderdaad een beter model. Nu vind ik dat logica denken niet dekt. Als denken de, zeg maar, activiteit van het cognitief vermogen is van een subject, maakt willen onderdeel van denken uit. Want wie 'iets' wil, weet dat dus. Een machine die kan 'denken' zoals Günther denkt dat denken is, doet nog helemaal niets omdat hij nog niets wil zoals Günther denkt dat willen in elk geval anders dan denken is. En hij verzucht

dass wir [...] aber noch himmelweit von einer äquivalenten Theorie des Willens im Räume der Transklassik entfernt [sind]. [p. xxx]

Maar een gelijkwaardige theorie gaat niet helpen. Slechts een omvattende theorie vind ik passend. Dat betreft dan een subjecttheorie, niet een machinetheorie. Ik geloof dus al niet dat

[w]ir [...] heute in einem Computer in sehr bescheidenen Grenzen Denkvollzüge nachahmen oder analogisieren [können. p. xxx]

Ja, een computer functioneert, maar ik blijf er bij dat het cognitief vermogen van een subject anders werkt. Het lijkt alsof Günther mikt op een denkmodule die volgens een logica werkt. Nee, hij is er dus niet in geslaagd daarvoor bruikbare logica op te stellen. Hoe dan ook, zo vermoed ik dat zijn voorstelling verder is, krijgt die denkmodule opdrachten van een wilmodule,

aber wir haben auch noch nicht die geringste Ahnung, wie wir das gleiche für Manifestationen des Willens leisten sollen. [p. xxx]

Dat heb ik evenmin, maar ik ... wil dat ook helemaal niet. Overigens lijkt Günther te beseffen dat denken en willen niet strikt apart opgevat kunnen worden. Hij vraagt zich af

wie weit der [...] Wille [...] sich selber als denkend gibt. [p. xxx]

De onlosmakelijkheid van, op z'n enneadisch gezegd, begrip en motief ontgaat hem echter. Hij houdt vol

nicht leeren Wunschträumen nach [zu] häng[en. p. xxxi]

Dat ben ik dan niet met hem eens. Maar Günther laat zijn roeping niet los en wijst op een – soms door hem 'veroorzaakt'? –

historische[n] Prozess [...], in dem die Subjektivität eine Jahrtausend alte Selbstdeutung ihres Wesens aufzugeben im Begriffe ist und eine sehr andersartige Bewusstseinsgestalt sich zu formen beginnt. [p. xxxi]

Ik denk dat dat wel meevalt (en voor Günther dus tegenvalt). Günther geeft tot besluit van dat **Vorwort** uitdrukking aan teleurstelling. Hij verwacht dat

die Kathederphilosophie auch weiterhin entschlossen [ist], [seine [...]] Ideen zu ignorieren. [p. xxxi]

Hij heeft gelijk dat zonder aandacht

jedenfalls [...] nichts Grundsätzliches widerlegt worden [ist, p. xxxi]

maar, over tweewaardigheid gesproken, het is uiteraard vals om dat als bevestiging van zijn ideeën op te vatten.

Zo ben ik aan **Beiträge zur Grundlegung einer operationsfähigen Dialektik** (Meiner) toegekomen. Het betreft een driedelige bundel (deel I, 1976; deel II, 1979; deel III, 1980) waarin eerder verschenen opstellen zijn opgenomen. Günther voorziet

èlk van die delen van een voorwoord. Ik neem ze alledrie door.

In **Vorwort** (pp. ix-xvi) in deel I begint Günther met op te merken dat

[e]im betrachtlicher Teil der hier gesammelten Aufsätze [...] jene Überlegungen [enthält], die den zweiten Band von „Idee und Grundriß einer nicht-Aristotelischen Logik“ gefüllt haben würden[. p. ix]

Maar waarom neemt hij ze in genoemde bundel op? Hij heeft immers van dat tweede deel afgezien. Zoals hij in zijn **Vorwort** bij de heruitgave van **Idee und Grundriß einer nicht-Aristotelischen Logik** verklaart, is hij wat hij ervoor voorbereide nota bene zèlf als “nicht [...] tragfähig genug” gaan beoordelen. In onderhavig **Vorwort** – van een jaar eerder – vermeldt hij, tja, met gebrek aan aandacht viel het dus wel mee, dat hij ingaat op het aanbod voor een universitaire positie

als Spezialist für Logik (mit besonderer Berücksichtigung der Computertheorie)[. p. ix]

Dat was in de Verenigde Staten en Günther voegt eraan toe dat

es in Amerika einer kleinen Schicht von bedeutenden Köpfen von vornherein klar [war], daß der traditionelle Begriff von Maschine viel zu eng gefaßt ist und daß eine generalisierte Konzeption von „Maschine“ möglich sei, die auch biologische Systeme umfasse. Zu diesen Systeme gehört der Mensch.[p. ix]

Ik zou daarentegen zeggen dat hun opvatting van “biologische Systeme [...] viel zu eng gefaßt ist.” In elk geval Günther vindt een mens geen dier, want

[i]m Gegensatz zum Tier, den man Psyche zubilligen darf, besitzt der Mensch noch eine pneumatische Seite.[p. ix]

Maar wat bedoelt hij met psyche resp. pneuma? Voor allebei bestaat o.a. geest als synoniem. Houdt hij pneuma meer voor ziel? Het blijft mij onduidelijk. Günther lijkt echter te weten waar hij het over heeft en wijst vervolgens op een ...

Gegensatz zwischen Psyche und Pneuma [und der ist] für eine sog. Logik der Geisteswissenschaften fundamental[. p. ix]

Of weet hij het helemaal niet zo zeker? Want hij beweert dat

[d]ie Entwicklung der amerikanischen Kybernetik [...] sehr eindrücklich gezeigt [hat], daß die Grenze zwischen Psyche und Pneuma eine höchst problematische Sache ist[. p. ix]

Mee eens,

die naiven Annahmen [...] erweisen [...] sich als ganz unzureichend[. pp. ix-x]

maar wat mij betreft brengt Günther daarin geen verbetering, integendeel. Ja,

der Übergang zu einem neuen Weltbild ist unglaublich schwer[. p. xi]

Voor wat Günther een passend(er) wereldbeeld acht, blijft hij echter model-van-denken voor denken houden volgens de kennelijke hoop dat een ander model soelaas biedt. Volgens hem is

die klassisch-zweiwertige Rationalität [...] die Rationalität des menschlichen Bewußtseins. So denkt der Mensch in seinen natürlichen, entspannten Gehirnfunktionen.[p. xi]

Onzin. Maar, vooruit, als dat ... natuurlijk is, waarom vindt hij dat er iets aan moet veranderen? Moeten er machines komen die dan meteen anders kunnen denken dan een mens? Günther lijkt er voor mensen als makers van zulke machines de

voorwaarde voor te stellen dat allereerst mensen anders moeten gaan denken. Dat maak ik althans op uit zijn opmerking dat

[d]er Überhang zum nicht-Aristotelischen [...] eine Selbstentthronung des Menschen ein[schließt]. [pp. xi-xii]

Maar dat vergt kennelijk denken dat voor mensen ... onnatuurlijk is. Hoe dat dan met “Selbstentthronung” kan lukken, ontgaat me. Ook Günther veronderstelt daarvoor met zoveel woorden een zgn hogere macht die zich als zo’n logica openbaart aan ... hem, dat wel. Ik kan er geen ontroning in herkennen, integendeel. Hij suggereert dat

diese Selbstaufgabe, die [...] den Übergang zu einer transklassischen Logik bedeutet, [...] verlangt, daß der Mensch in weiten Bereichen sein privates Evidenzbewußtsein preisgibt und durch den Rechenprozeß ersetzt. [p. xii]

In zoverre is Günther beslist visionair, dat digitale technologieën inmiddels allang door steeds meer mensen voor steeds meer van hun dagelijks leven steeds vanzelfsprekender zijn. Dat gebeurt echter volgens nog steeds dezelfde logica. De retorica van de vrije markt resp. het openbaar bestuur overtreft overigens in cynisme wat Günther hoopvol beweert, te weten dat

[w]as nicht begriffen wird, ist, daß durch eine geringfügige Preisgabe unendlich mehr gewonnen wird. [p. xii]

Daardoor gaat er in elk geval volgens mij, zachtjes uitgedrukt, nogal wat mis. Ik stel daarom een logica voor om verschillen-in-samenhang te erkennen. Wie zich op een troon waant, leeft zelfs bij uitstek volgens verschillen. Maar z/hij verkeert op zo’n vermeende afstand van anderen, dat besef van verhouding met hen kennelijk volledig ontbreekt. En zonder idee van verhouding verabsoluteert z/hij zichzelf, dwz als of er geen verschillen zijn en dus evenmin samenhang ertussen.

Ook deel II van **Beiträge zur Grundlegung einer operationsfähigen Dialektik** bevat dus een **Vorwort** (pp. vii-xvii). Ik blijf de indruk krijgen dat Günther iets ... wil, waarvan hij zelf aangeeft dat het niet ... kan. Nee, hij is zeker niet de eerste die tot het inzicht komt, dat – ook – een mens slechts beperkt, zeg maar, bevattingsvermogen heeft. In zijn woorden,

[d]as menschliche Bewußtsein repräsentiert nur einen infinitesimalen Aspekt des Universums und dementsprechend auch nur einen minimalen Bereich der Gesamtheit aller möglichen logischen Strukturen. [p. vii]

Zijn toespitsing op – wat hij houdt voor – logica acht ik echter averechts. Die menselijke beperking, zo vervolgt hij,

kommt ganz elementar schon zwischen zweiwertiger und generell mehrwertiger Logik zum Ausdruck. [p. vii]

Dat begrijp ik slechts, eh, enigszins door te veronderstellen dat Günther “[d]as menschliche Bewußtsein” veronderstelt als, eh, middel waarmee een mens kan uitmaken of, eh, iets waar of vals is. Hij stelt immers dat

[d]ie Gesetze dessen, was ein Mensch für Wahrheit hält, [...] erschöpfend im System der Zweiwertigkeit darstellbar [sind]. p. vii]

Maar ik geloof helemaal niet dat cognitief vermogen, eh, bestaat uit bewustzijn, laat staan volledig. En evenmin dat cognitief vermogen, eh, bestaat om waarheid vast te stellen. Waarom dan wel? Het subject dat erover beschikt kan er, telkens situationeel passend geacht, een actief gedragsaandeel mee bepalen en uitvoeren.

Daardoor verandert zowel het subject als de situatie. En daarom 'doet' een subject dat van situatie tot situatie, enzovoort. Ziedaar, meerwaardigheid met waarde dus telkens met betrekking tot de ... betrekking (lees ook: samenloop) tussen subject en situatie.

Het waardebegrip van Günther is ... kennelijk anders. Enerzijds wijst hij dan op tweewaardige logica waaraan menselijk denken volgens hem noodzakelijkerwijs onderhevig is, en moet blijven. Anderzijds verzet hij zich ertegen, want

[e]s ist aber ein durch nichts bewiesener Glaubenssatz, daß alle exakte Rationalität dort aufhören muß, wo direktes menschliches Verstehen versagt.[p. vii]

Hij suggereert een uitweg met nog maar eens een m.i. wens-is-vader-van-de-gedachte-associatie. Volgens hem is

dieses Verstehen [...] in seiner unmittelbaren Evidenz fest an die menschliche Sprache gebunden [und daher] muß mit einem partiellen Versagen des Denkens auch sein ursprüngliches Vehikel, die konventionelle Sprache, versagen.[p. vii]

Zo ziet hij de oplossing in een ... ònconventionele taal. Maar dat, eh, bewijs voor de noodzaak van – wat hij houdt voor – een meerwaardige logica vind ik nogal gezocht. Ook mijn taalbegrip is anders. Ik beschouw, over verhoudingen resp. gedragsaandelen eraan gesproken, elk teken als een verzoek tot inschikkelijkheid. Intussen blijft mij onduidelijkheid hoe Günther een meerwaardige logica ... denkt te kunnen ... bedenken als ook hij als mens naar eigen zeggen – of mis ik iets? – onvermijdelijk aan tweewaardige logica is gehouden. Hoe dan ook vraagt hij zich af,

ob es nicht möglich wäre, eine wissenschaftliche Universalsprache zu entwickeln, die die menschlichen Umgangssprachen transzendiert[. pp. vii-viii]

Wie over transcenderen begint, is wat mij betreft domweg op zoek naar een nòg weer hogere troon annex kroon, doorgaans voor ... zichzelf. En omgangstaal vind ik een pleonasme. Nogmaals, elk taalgebruik betreft afstemming van gedragsaandelen. Zo is logica helemaal geen waardenvrije theorie van denkproces, maar behoort tot retorica. Ofwel, hoe beweegt het ene subject een ander subject – en dat is z/hij overigens vaak zelf – tot een gedraging?

Weliswaar erkent Günther

die Vieldeutigkeit bestimmter Begriffe.[p. viii]

maar ook hem ontgaat het dat in eenduidigheid wordt voorzien met nodige en voldoende context. Een teken is dus niet slechts, bijvoorbeeld, een enkele term. In die richting lijkt ook Günther het niet te zoeken. Volgens hem

kann [m]an [...] nur sagen: es ist prinzipiell eine Sprache entwickelbar, die sich den Natursprachen asymptotisch nähert, und die Entwicklung einer solchen Sprache ist ein Bedürfnis von höchster Dringlichkeit.[p. viii]

Wat ik véél dringender vind, is dat begrip doordringt van taal als afstemmingsmiddel. Er is helemaal geen nieuwe taal zoals Günther veronderstelt nodig, integendeel. Hij maakt het m.i.odeloos alsmare moeilijker. In elk geval begrijp ik vrijwel alles ... niet van wat hij oppert als

eine elementare Form des Hintersinnigen, die man den Maschinen auch heute schon beibringen könnte [mit] eine[n] konsequent durchgeführte Theorie des Negativen, die vor allem partielle und totale Negation präzise scheidet und speziell angibt, wieviel partielle Negationen in einem gegebenen Objektbereich überhaupt möglich sind.[p. ix]

Ik krijg de indruk dat hij dubbele ontkenning exemplarisch ervoor vindt dat

[e]in unmittelbares affirmatives Weltdatum p [...] nicht mehr dasselbe [ist], wenn es durch einen Negationsprozeß: nicht (nicht p) hindurchgegangen ist. Mit diesem Negationsprozeß hat sich das ursprüngliche p [...] eine Reflexionsgeschichte erworben.[p. ix]

Zo, gaat Günther verder,

können [wir] [...] einmal in demselben p einen Ausdruck sehen, der noch von keinem Reflexionsprozeß belastet ist [...], oder wir können dasselbe p als Resultat einer reflexiven Spiegelung deuten.[p. ix]

Dat lijkt mij meteen als niet te kloppen. Wat een subject 'ziet,' belast z/hij onvermijdelijk met haar/zijn cognitief vermogen. Z/hij kan er m.i. niets anders dan een verzoek tot inschikkelijkheid 'in' zien. Maar ook Günther ... denkt wat mij betreft dus abusievelijk nog dat

wir mit demselben sprachlichen Ausdrücken einmal die Welt außer uns und das andere Mal den denkerischen Prozeß ihrer Abbildung meinen.[p. x]

Een teken is altijd afstemmingsmiddel. Als onderdeel ervan kan de verzoeker een beeld schetsen van wat z/hij voor de relevante omstandigheden houdt, opdat (!) de geadresseerde met alweer grotere kans tot het gedragsaandeel komt waarom de verzoeker haar/hem verzoekt. Daarvoor kan de verzoeker de schijn van afbeelding wekken, maar het gaat ... feitelijk om een beeld zoals z/hij dat passend acht voor haar/verzoek in kwestie.

Günther lijkt zich vast te bijten in zoiets als recursiviteit van ontkenning. Ik heb geen idee wat gedragsmatig wordt verduidelijkt door

[u]nter einem Negationsprozeß [...] nichts anders [zu] verstehen als ein unbeschränkt fortlaufendes Umtauschverhältnis[p. x]

Ik zie het nut niet om er een dekkend formalisme voor te ontwikkelen, en al helemaal niet omdat meteen Günthers veronderstellingen mij averechts lijken. Hij wil blijkbaar

das Hintersinnige der Natursprachen [p. xi]

bestrijden, maar wat hij als zodanig opvat verdwijnt prompt door een ander taal-/tekenbegrip. De moeite voor de logica die hij ... logisch vindt

für die weitere Offenlegung der sinnhaften Tiefendimensionen der Natursprachen[p. xi]

had hij zich wat mij betreft kunnen besparen. Ik ... ontken zeker niet dat

ein [...] sehr reiche[s] Feld von Reflexionsprozessen [p. xi]

aan de orde is, maar Günthers ... beeld ervan volg ik niet. Hij wil

eine Präzisionssprache [...] schaffen, in der Sachverhalte, die weit über den unmittelbaren Bewußtseinskreis hinausgehen, in verbindlicher Form ausgesprochen werden können.[p. xiii]

Daartoe dient Metapatroon, ik bedoel voor modellering van "Sachverhalte [...] in verbindlicher Form," maar zonder de pretentie van model-van-denken (dat desondanks eveneens van denken een m.i. alweer toepasselijker model biedt en wel vanwege de afleiding van de zgn enneade). Ik herhaal dat ook Günther een simplistische kijk op taal heeft door te beweren

daß die bisherigen geschichtlich gewordenen Sprachen alle Positivsprachen mit gegenständlicher Seinsthematik sind[. p. xiii]

Het thema van taal(gebruik) is gedragingenafstemming. Ik begrijp er niets van dat Günther ter, eh, verbetering mikt op

sprachliche Medien, die ausdrücklich und ausschließlich auf Negativität hinentendieren[. p. xiii]

Een voorwaarde voor ontkenning lijkt mij trouwens, dat eraan voorafgaand iets tot wèl bestaand is verklaard. Terwijl ik maar niet begrijp wat recursieve ontkenning 'vertelt' over denkverloop, stelt Günther dat

es solche linguistische Verständigungsmedien bisher noch nicht gibt, [weil] sie ohne Denkprothesen nur in ihren allerprimitivsten Anfängen zu handhaben sind. Erst die Kybernetik hat die Aussicht auf maschinelle Unterstützungen des natürlichen Denkprozesses freigemacht[. p. xiii]

Wat is het nu? Enkele pagina's eerder wekt Günther de indruk uit te zijn op

Maschinentypen [...] in [welch]en [...] etwas angelegt ist, was bei weiterer Entwicklung dazu führen könnte, daß sie einmal Leben darstellen.[pp. viii-ix]

Waardoor ziet hij die ontwikkeling gekenmerkt? Ik kan mij bij zijn voorstelling ... niets bij voorstellen. Nee, hoewel Günther

Natursprache und Kunstsprache deutlich voneinander untersch[ei]de[t] und für die letztere an[...]führt, daß sie um der Genauigkeit und Eindeutigkeit willen auf Tiefendimensionen verzichten muß, die der Natursprache eigen sind[... sind] die Negativsprachen [...] keine reine Formalsprachen; sie sind begriffliche Prothesen, die dem natürlichen Bewußtsein, das gegenüber der heurigen Welt- und Wissenschaftssituation kraß versagt, auf ihre Weise weiterhelfen sollen.[p. xiv]

Mijn indruk is dat Günther zgn wetenschappelijk met een op hol geslagen begrip van logica zelfs minder dan voorheen de werkelijkheid van verhoudingsgewijze gedragingen over èn weer (lees: interdependente dynamiek) kan duiden. Wat hij "Negativsprachen" noemt,

sind als Erweiterungen der Natursprachen gedacht.[p. xiv]

Voor praktisch gebruik hebben we er, zoals hij aangeeft, machines voor nodig. Overtreffen die machines daarmee mensen in hùn, eh, bewustzijn? Volgens Günther telt voorlopig

die mögliche sich gegenseitig befruchtende Kooperation zwischen technischer Gehirnprothese und lebendigem Bewußtsein.[p. xv]

Nota bene, er is helemaal géén èxtra taal nodig om

Vieldeutigkeit aus dem Dämmerlicht der Mystik heraus[zu]heben[. p. xiv]

Een subject is zich er doorgaans alleen maar niet van ... bewust hoe z/hij feitelijke

Präzision des Ausdruckes [p. xiv]

bevordert. Wat z/hij abusievelijk voor een teken houdt, is veel en veel ruimer. En hoort ònlosmakelijk context bij. Dus niet telkens het ene, bijvoorbeeld, woord telt, maar in het geval van spreken tevens welke woorden er eventueel voor èn na kwamen/komen en vaak vooràl de omstandigheden van 'gesprek.' Wie aldus opgevatte context veronachtzaamt, mist de onmisbare factor voor eenduidige interpretatie. Wie zònder explicitering van context de opgave van zgn meerduidig-

annex meerwaardigheid probeert op te lossen, blijft erin hangen. Günther moet èrgens besef hebben gehad op een dwaalspoor te zitten. Nee, dempt hij verwachtingen, sprakelijke precisie

kann [...] nicht in einem einzigen gewaltigen theoretischen Schritte erreicht werden [...], sondern in einer unendlichen Progression theoretischer Schritte, die dem Bewußtsein immer neue Reflexionsdimensionen offenbaren.[p. xiv]

Met vermelding van oneindigheid ontslaat hij zichzelf van bruikbare resultaatverplichting. Ik herinner aan Peirce. Hij ... kent drie, niet meer en niet minder, eh, dimensies. Ik noem ze ook wel momenten, inderdaad, ... precies dezelfde drie. Door de 'grondige' uitbreiding van de drie – nadere – elementen die Peirce veronderstelt tot dimensies/momenten met op hun beurt elk drie elementen ontstaat een enneade ter verklaring van stelselmatig bemeten "Präzision des Ausdrucks."

Günther is echter nog niet klaar met zich aan rekenschap over zijn werk te onttrekken:

Was nottut, ist [...] ein neues System von Fragestellungen zu entwickeln. Die Antworten werden dann schon ganz von selber kommen.[p. xv]

Het antwoord dat echter niet vanzelf kan komen, zo lijkt mij althans, betreft

die Frage nach jener Negativität, deren Macht noch von keinem Sein bewältigt worden ist.[p. xv]

Nee, ik heb géén idee wat hij bedoelt. Dat kan hij onmogelijk zelf wel hebben met slechts vermelding van zijn hoop op een

exakten und operablen neuen Rationalität[, ... e]ine Rationalität, in der alles sehr anders ist[. p. xvi]

Vanaf zijn aanzet vind ik zijn 'systeem' doldraaien, juist omdat hij zo onredelijk is om onder zijn erkenning van beperking van redelijkheid uit te ... willen komen met ... redelijkheid. Günther kan zich wel weer beklagen over

tief gewurzelte emotionale Widerstände[, p. xvi]

maar als hij eerst maar eens zou willen begrijpen wat subjectiviteit kenmerkt, komt hij niet om emoties (lees ook: motieven) heen.

Dan is er nog **Vorwort** (pp. vii-xix) in deel III van zijn verzamelde opstellen. Tja, geldt dat niet óók voor Günthers eigen werk, ik bedoel

eine merkwürdige Diskrepanz zwischen seiner eigenen Theorie des logischen Formalismus und seiner philosophischen Praxis[? p. vii]

Ik kan het onmogelijk beoordelen.

Met de veronderstelling dat verschillen – uit – samenlopen volgen tussen enerzijds een verondersteld ob- dan wel subject, anderzijds een veronderstelde situatie – met dus een subject dat die veronderstellingen doet – geldt voor een bepaalde samenloop wat Günther over "Positivität" beweert. Het

ist immer das Einmalige, das nie Wiederkehrende.[p. x]

Maar een – geval van – ontkenning betreft toch óók een samenloop, enzovoort, met telkens, eh, positiviteit van dien? Günther merkt op dat het daarentegen

zur Idee des Negativen [gehört], daß es das ewig Wiederkehrende ist.[p. x]

Ik zou dus zeggen, eenmaal op het pad van differentiatie dat m.i. aan cognitief vermogen inherent is, dat het alsmàar om samenlopen gaat. Wat is daar, zelfs herhalend, ontkennends aan? Volgens Günther, echter,

geht [man] kaum fehl, wenn man Negation mit Wiederholung gleichsetzt.[p. x]

Ik heb voor de zoveelste keer geen idee waaròm hij dat vindt. Wèl weet ik dat herhaling volgens Metapatroon in, ik zeg tòch maar, positieve zin neerkomt op alsmàar precieze gedragbepaling van enig ob-/subject volgens een steeds specifiekere veronderstelde situationele samenloop. Andere bepalingen gelden allemaal ... niet, maar dàt blijft 'als het ware' impliciet. Wat mij betreft, Meapatroon als Positivsprache ...

Intussen lijkt Günther kritiek te hebben op wat eerdere filosofen als – wat het ook is – heilsleer verkondigden. Zo is voor hem

ein eminent historisches Problem: wie kann „sittliches“ Verhalten im Raum der Geschichte erzwungen werden?[p. xiv]

Voor een – de? – oplossing, dat merkt hij enkele pagina's eerder op,

darf die Philosophie wohl mit überwältigender Wahrscheinlichkeit, angesichts des Phänomens der Technik, vermuten, daß das Problem der Verhältnisses von Denken und Wollen nicht eine Frage transzendentaler **Identität**, sondern die einer weltgeschichtlichen **Komplementarität** ist.[p. xi]

De insteek volgens – wat het ook is – techniek betreft dan blijkbaar waarvan hij als opgave ... uitgaat, en wel

wie maschinelle Systeme dazu gebracht werden könnten, ethische Verhaltensweisen in der Imitation zwangsläufig hervorzubringen.[p. xiv]

Als het bij imitatie blijft, is er dus altijd een, zeg maar, voorbeeld. Dan lijkt mij de vraag naar verantwoordelijkheid beantwoord. Dat 'voorbeeld' is en blijft verantwoordelijk voor de gevolgen van het gebruik. Dat geldt voor èlk gereedschap. Wat Günther al dan niet onder cybernetica verstaat, wat tegenwoordig voor kunstmatige intelligentie doorgaat, ik vind het allemaal gereedschap. Maar zo pràktisch van geval tot geval mikt Günther kennelijk niet. Hij lijkt – wat het ook is – verlossing van techniek te verwachten. Maar hoe zit het met die 'andere' logica? Heeft zijn aanzet op-/verlossing dichterbij gebracht? Hij ziet er weinig tot niets – meer – in, want hij beweert,

was [...] der technische Säkularisationsprozeß zu leisten imstande ist, bleibt vorläufig noch eine offene Frage.[p. xiv]

Helemaal opgeven doet hij echter – nog – niet. Hij voegt eraan toe dat

wir heute erst in den allerprimitivsten Anfängen einer Technik stehen, die Innerliches nach außen bringt.[p. xiv]

Ik vind het een dwaalspoor volgens een averechts begrip van o.a. techniek. Ik kan geen touw vastknopen aan opmerkingen zoals

[h]ier konzentriert sich alles um die Idee der Fleischwerdung des Logos[? p. xiv] Der nächste Schritt verlangt, daß wir uns der Hegelschen Theorie des objektiven Geistes [...] zuwenden. [...] Marx [hat] zwar die grundsätzliche Schwäche der Hegelschen Systems gesehen; aber die Technik, mit der ihr abzuhelfen sucht, ist zu primitiv.[p. xv] Was [...] fehlt [...], ist eine konsequente Durchdenkung des Logosidee.[p. xvi]

Ik haak af. Günther blijkbaar overigens ook.

[M]an sieht doch,

schrijft hij zowat tegen het einde van zijn laatste **Vorwort**,

daß das Problem der Säkularisation, also eine Logik der Geschichte [...] nicht so einfach ist, wie man sich das bisher vorgestellt hat.[p. xviii}

Wat mij betreft maakt juist hij het nodeloos zelfs nog moeilijker. Maar wie weet ben ik het die er helemaal niets van begrijpt. Wie doet dat eigenlijk wèl? Günther zèlf schrijft dat zijn

der Öffentlichkeit übergebenen Texte [...] nur sehr unzureichende Ausblicke auf eine fast grenzenlose terra incognita.[p. xix]

Het is het eenvoudigste om het daarmee eens te zijn en de richting die hij aanbeveelt vooral – mag ik ook eens iets ontkennen? – niet op te kijken. Die negatieve actualiteit heeft Günthers werk m.i. helaas onverminderd.

92.18

Ik wil het eens over OpenAE hebben. Of ik soms OpenAI bedoel? Nee, AE geldt hier als afkorting van atoomenergie. En OpenAE is een organisatie, inderdaad, mijn verzinzel. Ik heb bedacht dat zij opgezet is door mensen die ongerust zijn, nou ja, zo luidt hun verklaring, over verspreiding van zulke energie. Dus, wat doen ze? Ze ontwikkelen technologie waarmee iedereen zelfs vrijelijk over atoomenergie kan beschikken. Huh?! Hoe zij daarmee veiligheid bevorderen? Aan gebruik leggen zij beperkingen op. Iemand kan GPT niet overal voor gebruiken. Waarvoor niet? Daarover is OpenAE minder ... open. Tja, er zijn mensen die de, eh, vrije atoomenergie tòch als middel weten te benutten voor doelen die maatschappelijk op z'n minst, zachtjes uitgedrukt, twijfelachtig zijn. En ondanks opgelegde beperkingen slagen zij erin. Nee, de bedoeling van de oprichters, financiers e.d. van OpenAE was dat niet. Maar het gebeurt. Hoezo, verrassing? Ofwel, het is maar de vraag of 'we' met dergelijke openheid veiliger af zijn. Het is, de organisatiennaam OpenAE is verder misleidend, tevens met open in de zin van gratis – gebruik van – atoomenergie overigens ook gauw, herstel, inmiddels voorbij. Ik herhaal dat ik zomaar iets heb verzonnen ...

92.19

Ik schreef dat tekstje ook alweer bijna twintig jaar geleden. Voor een proefschrift met degelijk beredeneerde antwoorden moet [hij] er uiteraard wat onderzoek bij doen, maar wellicht kan hij enkele vragen aan [Vaanbesteding](#) ontleen. Wellicht nog principiëlere kritiek heb in elk geval ik op allerlei overwegingen die onder de noemer van aanbesteding geen aandacht meer – lijken te – krijgen. Wat m.i. voorrang verdient, noem ik uitbesteding. Wie er klakkeloos toe besluit, of opzettelijk om verantwoordelijkheid af te wentelen, doet aan ... buitbesteding. Flauw? Tja, als nogal wat hogere ambtenaren weinig, eh, voeling – willen – hebben met maatschappelijke opgaven omdat ze volgens henzelf vooral bezig moeten zijn met wat er 'in' hun resp. instellingen allemaal – voor hun verdere loopbaan – verkeerd gaat, staat evenwichtige oriëntatie op 'uit' ... uit en besluiten ze onvermijdelijk tot simplistische, dus averechtse plannen. Uitzonderingen daargelaten, dat gaat dubbel mis door de – stellig vaak gespeelde – veronderstelling dat zo'n plan domweg uitvoerbaar is. Daardoor wordt uitvoering netzo domweg uitbesteed, herstel, aanbesteed. Het belangrijkste criterium blijft daarbij echter onvermeld. Dat ... luidt dat de uitvoerder géén kritiek op het plan mag hebben. Zülke uitvoerders mikken elk

vervolgens op hùn 'in.' Met hùn van weersomstuit kenmerkende gebrek aan 'uit' versterken zij door gehoorzaamheid aan dat taboe wat het de opdrachtgever aan 'uit' ontbreekt. Omzet telt, nietwaar? Foplossing, dus. Flauw?

Niet elk plan is een ... plan in de zin van dømweg uitvoerbaar. Voor ingewikkelder opgaven ontstaan door een statische planopvatting zelfs èxtra risico's. Kortcyclisch blijft bemoeienis volgens ontwerp en door ontwerpwijzigingen volgens planning onmisbaar. Daarvoor bieden de aanbestedingsregels zeker ruimte. Ik heb ze er ooit redelijk grondig op nagekeken. Maar die ruimte blijft ònbenut, omdat/zolang zowel opdrachtgevers als wie het zich nog kan veroorloven zich als potentiële opdrachtnemers in de schijn van een concurrentiestrijd te mengen dat niet ... willen. Jij hebt stellig een ander oordeel over die regels. Als ik er toch nog iets over kwijt mag, mij lijkt dat er ter bevordering van evenwichtiger verhoudingen wat valt winnen door wat in aanmerking kàn komen voor uitbesteding te differentiëren. Ik stel ruwweg twee soorten uitvoering voor. Zeg maar gesloten (plan is domweg uitvoerbaar) en open (ontwerp annex plan blijft aandacht vergen, omdat omstandigheden nog onbekend en/of veranderlijk zijn). Dan blijkt de gehele aanbestedingspraktijk prompt verworpen tot wat slechts voor gesloten uitvoering werkt. Dáárvor pleit ik desondanks toch voor een regelwijziging. Voor gesloten uitvoering vind ik zgn raamovereenkomsten tot daar aan toe. Maar het zou verboden moeten zijn om daarin het grensbedrag voor willekeurige opdrachtverstrekking, dwz zònder die regels te hoeven volgen, te wijzigen (lees: drastisch te verlagen, zodat de opdrachtgever er feitelijk voor geen ènkele opdracht van de desbetreffende categorie aan ontkomt).

Voor wat ik hier kortweg maar even open uitvoering noem, moeten regels véél nadrukkelijker zijn op(en)gesteld. Wie weet werken ze dàn door voor een open(er) overheid. Er zijn inkopers met een andere houding enzovoort voor nodig. Waar het uiteindelijk om gaat en draait, zijn bestuurlijke opdrachtgevers die allemáál principieel op 'uit' staan.

Hardnekkig vasthouden aan gesloten uitvoering waar open uitvoering is geboden, kweekt populisme. Daar moeten 'we' dringend van àf.

Zeg ajb als je meent dat ik doordraaf. En graag tot een volgend, haha, uit-je.

92.20

Omdat u – nog? – niet reageerde op een emailbericht dat ik u nav een eerdere column stuurde, weet ik niet of u het zelfs maar heeft gelezen. Intussen vraag ik mij overigens af waarom u ùw emailadres onderaan uw columns plaatst. Laat zulke informatie maar zitten, zou ik zeggen, indien u van plan bent te ... laten zitten wat u langs die weg toegestuurd krijgt. Dat scheelt iemand als ik vergeefse moeite. Vooruit, ik probeer het nog een keer. Uit uw column **Het woord 'links' is besmet** (in: **NRC**, 2 december 2023, p. 2) krijg ik de indruk dat u zoals er door ons "normaal gesproken" wordt, gelijkstelt aan "neutrale woorden" waarbij context achterwege kan blijven. Bedoelt u met zoveel ... woorden, dat contextualisering pas aan de orde is voor abnormale, partijdige aanspraak?

Sterker nog, en daarvoor bewerk ik hier één van uw zinnen, "[e]lk woord kan [voor een bepaalde betekenis benut] worden, [...] als het maar wordt gebruikt in een bepaalde [...] context." Nota bene, ook wat – ergens op enig moment – voor "normaal" doorgaat, kent context. Uitgaande van een ènkel woord zoals u doet, zijn àls context vaak geen àndere woorden – meer – nodig, maar telt, zeg maar, enscenering. Mits iemand het daarvoor benodigde gewenningsproces doorlopen

heeft, raakt interpretatie van vooral het contextaandeel van een teken onbewust. Daarmee is doelmatigheid van afstemming van gedragsaandelen gediend. Evolutionair voordeel, en zo. Waarom stopt u als verkeersdeelnemer voor een rood licht? Daar komt zelfs géén woord aan te pas.

U stelt dat “het ene [...] woord innig verbonden [is] met het andere.” Algemeener geldt dat, in enneadische termen, zie daarvoor mijn vorige emailbericht, een signatuur onlosmakelijk verbonden met een context pas een dekkend tekenbegrip biedt. En elk teken is een verzoek tot inschikkelijkheid (Engels: every sign is a request for compliance, zie verder [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#)). Inderdaad, in uw slotzin wijst u erop wat er allemaal “via de taal [valt te] bereik[en].”

Er bestaat aldus een nadere verklaring voor “[a]ls je lang genoeg bepaalde woordcombinaties herhaalt, slijten ze een pad in de hoofden van mensen.” Maak daarvoor kwalitatief onderscheid tussen signatuur en context als samenstellende delen van een teken. Een voorbeeld van een signatuur kan, prima, het woord ‘links’ zijn. Door gewenning kon ooit elke volgende vermelding met – steeds minder – woordelijke, maar vergeet ook afbeeldingen niet, explicitering van context toe om toch tot de interpretatie door de hoorder/lezer te leiden waarop de spreker/schrijver mikte. De principieel samengestelde aard van een teken maakt echter ook ontwenning mogelijk. Dat, eh, werkt door de bekende signatuur, allereerst luid en duidelijk, met een andere context te combineren. Contrast krijgt aandacht. Naarmate die combinatie aanslaat, dwz gewenning aan het volgende “normaal” vordert gepaard aan ontwenning van het vorige “normaal,” behoeft het contextaandeel navenant minder explicitering. U trekt dus terecht de conclusie, nou ja, altijd maar voorlopig gelet op eventueel alweer verder (ver)andere(nde) “combinaties,” dat “[i]nmiddels [...] het woord ‘links’ op zichzelf volstaat als verdachtmaking.” Nou ja, als woord. Maar dat ene woord is nooit “op zichzelf” het gehele teken. Dat lijkt – wederom – maar zo voor wie de enscenering voor dienovereenkomstig gewijzigd houdt resp. bevestigd ziet.

Ik hoop dat u ook een reactie krijgt van GroenLinks-PvdA met het verzoek om hulp en, zo ja, dat u die hulp biedt.

92.21

onderwerp: naar infrastructurele oriëntatie, doe het op z'n minst voor – steun aan FS door – EZK

Met nogmaals dank voor bitterballen enz. blijf ik je, hierbij schriftelijk, overdrachtelijk voeden. Zure appel? Ik vind van niet, integendeel. Maar, vooruit, als je opziet tegen slikken, kan je het altijd maar beter meteen doen. Precies, niks zuur. Heb je nog even?

Ik ga – dus – door op infrastructuur voor een m.i. ook en vooral voor Forum Standaardisatie (FS) relevante oriëntatie met standaardisatie. Eerder verwees ik je al naar [Informatieverkeer in publiek domein: schetsboek over architectuur en ontwikkelpaden voor de elektronische overheid](#) (2004), een nota die ik op-/samenstelde als adviseur verbonden aan Ictu/programma Architectuur Elektronische Overheid. Op p. 17 probeer ik de aandacht erop gevestigd te krijgen, en hopelijk gaat dat bij jou nu wel lukken, :-)

onder de noemer van ‘overheid en ict’ [...] er zelfs op korte termijn al diverse vraagstukken aan de orde [zijn].

Ik som daar drie “vraagstukken” op, te weten:

In de eerste plaats is er de vraag aan de overheid naar haar beleid bij de inrichting van de informatiebetrekkingen tussen haarzèlf en andere — (semi)private — partijen en de toepassing van ict voor zowel verbetering van bestaande als ontwikkeling van nieuwe producten en diensten.

In de tweede plaats is er de vraag naar de inzet van ict ter verbetering van de interne bedrijfsvoering van de overheid.

En in de derde plaats is er de vraag aan de overheid als staat naar haar uitgangspunten en randvoorwaarden voor een stelselmatig opgebouwde Nederlandse informatiesamenleving met maximale ontplooiingskansen voor burgers en bedrijven.

Het derde, zeg ook maar, punt vind ik pas infrastructureel. Het behoort dus boven- ipv onderaan te staan, maar het heersende ‘denken’ is helaas nog steeds niet zo ver. Ik heb het er destijds als het ware ingesmokkeld, met op diezelfde pagina van genoemde nota als toevoeging dat

dergelijke vragen [...] niet los van elkaar [staan]. Het zal inmiddels duidelijk zijn dat overheidsinstellingen qua — eerstvolgende stappen in — implementatie de twee eerstgenoemde vraagstukken benadrukken. D[eze nota] verruimt de benadering tot en met het derde vraagstuk, dat van het informatieverkeer in het publiek domein. Dat werkt zelfs gunstig door in de kwaliteit van het stelselmatige ontwerp, met weer alle voordelen voor de twee eerste vraagstukken van dien.

Wat beide, zeg maar, broodheren – brooddames? – van (Bureau) FS betreft, je kunt “de twee eerste vraagstukken” associëren met het (beleids)perspectief van vooral het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en “het derde vraagstuk” met dat van o.a. het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Sla dan maar meteen twee vliegen in één klap! Wil EZK dat (B)FS zijn aandacht meer op haar beleidsthema’s enzovoort richt? Kies met (B)FS dus het infrastructurele perspectief! Hoewel BZK dat nog steeds niet begrijpt, kan zij er dan moeilijk tegen blijven. En als blijkt dat háár thema’s er als vanzelf bij gebaat zijn, wil BZK stellig met de eer strijken. Ach, als dat helpt ...

Met een vertegenwoordiger van de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur telt FS inmiddels een lid waarmee je de heroriëntatie eens zou kunnen verkennen. Voor enkele bitterballen extra doe ik, mits jij er prijs op stelt, uiteraard graag aan zo’n allereerst informeel gesprek mee.

Nogmaals, de nota **Informatieverkeer in publiek domein** kent de infrastructurele insteek reeds. Ik vermoed dat je ‘m eerder niet gelezen hebt. Om je ook nu de meeste moeite te besparen heb ik volgens de trefwoorden infrastructuur en/of standaardisatie enkele tekstpassages eruit geselecteerd en hier – voor deze ontkoppelde weergave zonodig enigszins bewerkt en elk voorzien van paginaverwijzing – opgenomen. Hmm, zo bijelkaar is het toch nog een volle bloemlezing:

De crux is, dat de overheid afscheid neemt van de huidige werkwijze van “voor ieder probleem een systeem” en de daarmee gepaard gaande fragmentatie en hoge structurele kosten. Weliswaar zijn en blijven eigen verantwoordelijkheid en autonomie van overheidsonderdelen in onze gedecentraliseerde eenheidstaat het uitgangspunt. Maar tevens gelden afstemming en zo mogelijk standaardisatie als adagium voor de koers die de overheid met ict moet varen.[p. 16]

Wat betreft de louter technische infrastructuur moet de beperking gaan tellen, dat de overheid breed aansluit bij wat er internationaal op het terrein van — open — standaarden gebeurt.[p. 16]

[Dankzij] een infrastructuur [kunnen ook] overheidsinstellingen [...] functioneren als schakels in gevarieerde ketens. Door gezamenlijk een flexibel opgezette 'informatie-infrastructuur' te exploiteren kan de overheid in steeds wisselende arrangementen van haar geledingen flexibel inspelen op de maatschappelijke, onherroepelijk ook veranderlijke vragen. [p. 17]

[Er geldt] het ruimere perspectief op informatieverkeer in het publiek domein — en zelfs op informatieverkeer in het algemeen — omdat op langere termijn de nieuwe informatie-infrastructuur maatschappijbreed bruikbaar moet zijn.[p. 19]

[Bruikbaar is wat] met onderscheid tussen infrastructuur en gebruiksmiddelen probleemloos tot in lengte van dagen werkt.[p. 21]

Met een eenvoudig voorbeeld kunnen we oproepen hoe we zulke [pragmatische] variëteit bedoelen. Neem een woord, bijvoorbeeld 'blok.' Dat ene woord heeft allerlei betekenissen. Dat levert geen misverstand op, zolang een bepaalde praktijk van woordgebruik tot één enkele van die betekenissen beperkt blijft. De elektronische overheid als ruim informatiestelsel moet echter diverse gebruikspatronen ondersteunen. Variëteit of pluriformiteit, dus. Daarbij komt dat zulke patronen veranderlijk zijn.

Met zulke ruime grenzen schiet absolute betekenisstandaardisatie tekort voor talloze woorden e.d. Zodra één en hetzelfde informatiestelsel diverse zgn. taalspelen (tegenwoordig ook wel bekend als communities of practice) faciliteert, is eenduidige ordening van betekenisovereenkomsten en –verschillen noodzakelijk. Dat klinkt zo compact geformuleerd niet alleen moeilijk. Dat is het ook wel. [...]

Nu is de behoefte aan een taalpelige infrastructuur [...] pas recenter manifest, te weten sinds de praktische mogelijkheid van aansluitingen voor gevarieerde informatievoorziening aan één netwerk. Van de weeromstuit moet gebruiksvariëteit intern gereguleerd zijn, dwz. binnen de grenzen van het ene informatiestelsel. Dat lukt met 'context' als variabele. (En voor passende informatievariëteit hoort daar gedetailleerde tijdverbijzondering onlosmakelijk bij [...]). Nogmaals, zonder zulke conceptuele ordening werkt 'het' niet, punt. [...] Vooralsnog is dit het meest onderschatte probleem in infrastructuur voor informatieverkeer. Met louter technische voorzieningen valt een conceptueel vraagstuk nooit op te lossen. Een geslaagde oplossing voor pragmatische variëteit doorkruist per definitie de traditionele verkokering in informatievoorziening per 'toepassing,' per organisatie(eenheid), per sector. Als dat een verticale oriëntatie is, voegt eenduidige ordening van betekenisovereenkomsten en –verschillen er een horizontale aan toe: betekenisvolle samenhang.[pp. 34-35]

Modulariteit [moet] niet doorschieten naar absolute standaardisatie, maar reële variëteit zelfs bevorderen.[p. 49]

De overheid verdient qua structuur voor informatiebetrekkingen in de netwerksamenleving géén aparte, bijzondere of hoe dan ook afwijkende status. (Ook) een bepaalde overheidsinstelling is één van de handelingspartijen. Deze veralgemenisering houdt de structuur overzichtelijk en dus de feitelijke informatievoorziening zo beheersbaar enz. mogelijk. Dat is óók voordelig voor overheidsinstellingen. Ja, aanvankelijk ontmoet vooral dit punt stellig, zachtjes uitgedrukt, verbazing. Het is echter zeer vruchtbaar onderscheid te maken tussen enerzijds een (basis)voorziening, anderzijds gebruikspatroon. Die patroon laat zich doorgaans met simpele toevoegingen regelen (en voorkomt dat de infrastructuur vergruizelt tot verbijzonderde voorzieninkjes).[p. 53]

De grens tussen het private en publiek domein [is] vergaand onafhankelijk [...] van de infrastructuur (die zich immers met functionele uniformiteit over — beter gezegd: onder — het private en publieke domein uitstrekt).

Voor de zoveelste keer blijkt de vlag van de elektronische overheid misleidend, indien de lading een evenwichtig stelsel moet zijn met actoren verspreid over de gehele samenleving. Er is geen sprake van een eenzijdige voorziening onder exclusief beheer van 'de overheid.' [p. 56]

Stelselregie is nodig voor infrastructuur. Dus, samenhangende sturing van ontwerp, ontwikkeling tot en met exploitatie van wat vaak basisvoorzieningen heten. Stelselregie is in zoverre lastiger, dat iedereen tenminste potentiële gebruiker is. Hoe lukt redelijke vertegenwoordiging dan? Welke belangen verkrijgen erkenning, zodra gebruikers op z'n best getrapd vertegenwoordigd zijn? [p. 84]

De verwachting over risico's met zgn. vitale infrastructuur moet nadrukkelijk meewegen in de opzet van het feitelijke stelsel. Het is dus beslist niet zo dat eerst maar eens [...] een informatiestelsel ingericht moet worden, om vervolgens dáárop pas een risicoanalyse los te laten. Het volgt logisch uit het vestigen van een nieuw stelsel, dat er nieuwe risico's zijn. Het complexe leerproces zulke stelselmatige risico's te herkennen, ermee adequaat om te gaan enzovoort kan niet vroeg genoeg beginnen. 'Onder architectuur' houdt daarom juist voor een heus stelsel ook in om risicoverwachtingen als wezenlijke factor voor ontwerp, ontwikkeling enzovoort te (h)erkennen. Welke beveiligingsvoorzieningen nodig, haalbaar e.d. zijn, valt zonder stelselmatige risicoanalyse onmogelijk aan te geven. Tot beheer van risico (& kans) telt [...] tevens kwaliteitsborging. [p. 89]

Vergeleken met geïsoleerde informatiesystemen [zou] weleens karakteristiek voor stelselwerk [...] kunnen zijn, dat de mate van verandercomplexiteit verschuift. Bijvoorbeeld, is de wet- en regelgeving [...] niet veel ingewikkelder dan het infrastructuurgedeelte dat met ict werkt? Is op die schaal inclusief variëteit risicobeheer niet het allermoeilijkst? Kan het zijn, zelfs tegen beter weten in, dat risicobeheer ondergeschoven blijft, omdat het zo lastig is, maar niemand eigenlijk onzekerheid wil tonen? Juist niet op dat onderwerp? [p. 101]

Een gevolg van [exclusieve] nadruk op verschillen is dat ict-toepassingen nog altijd sterk verticaal geïntegreerd zijn. Met andere woorden, elke zgn. toepassing staat vergaand op zichzelf. Er is nauwelijks infrastructuur, ofwel voorzieningen voor overeenkomsten. Naarmate zulke overeenkomsten evident zijn, hoeft de realisatie van bijbehorende infrastructuur dus zelfs niet op de uitkomst van de politiek-bestuurlijke afstemming te wachten. Daarover kan onmiddellijk een algemeen besluit vallen, gevolgd door actie.

Opnieuw is overigens wederom een absolute definitie onhaalbaar, ditmaal van 'de' infrastructuur. Maar ook dat is geen belemmering voor resultaatgerichte actie. Voor concrete voorzieningen is het meestal duidelijk genoeg of ze bestemd zijn voor hergebruik, gevarieerd gebruik en dergelijke. En dan geldt veel infrastructuur vergaand onafhankelijk van ideologie. Daarover is discussie zelfs volstrekt overbodig en houdt realisatie maar op. Nogmaals, op wat beleidsmatig invariant is kan, en moet, direct concrete actie ondernomen worden. [p. 118]

Volgens het verruimend perspectief van een netwerkoverheid in een netwerksamenleving, zeg ook maar van informatieverkeer in het publiek domein, geeft 'de overheid' haar uitgangs- annex voorrangspositie in architectuur prijs, op z'n minst in die voor infrastructuur. Daarmee is per saldo het zgn. algemeen belang gediend [met] ontwerp dat van meet af aan zo toekomstvast mogelijk is. Burger, organisatie e.d. verschijnen geëmancipeerd. Samen met overheidsinstellingen zijn dat actoren onder actoren, allemaal elektronisch 'aangesloten.' De architectuur verliest door het neutrale begrip 'actor' aan vooropgezette ideologische lading en wint navenant aan flexibiliteit. Dat is voor een daadwerkelijk in te richten maatschappelijke voorziening zelfs tweemaal winst (behalve dan voor wie één bepaalde ideologie wil verankeren met infrastructuur). [p. 118]

Er zijn allerlei betekenissen van 'overheid' denkbaar. [Hier] is een grove tweedeling genoeg:

[1.] De ene overheid — herkenbaarder met een hoofdletter geschreven? — borgt het

algemeen belang. Om het woord 'infrastructuur' met zeer algemene betekenis te benutten, de algemeen-belang-overheid biedt — nota bene slechts een gedeelte van de — infrastructuur voor samenleving. Van wetgeving tot handhaving, van dienstverlening tot herverdeling. Dat is de overheid die we nu als staat kennen. Synoniem met samenleving geldt hier maatschappelijk verkeer. Zo ruim bedoeld omvat infrastructuur wet- en regelgeving, maar bijvoorbeeld ook een fysieke voorziening zoals het gebouw voor een wijkcentrum.

[2.] De aparte overheid verricht specifieke handelingen. Dat gebeurt praktisch door allerlei organisaties, of zelfs onderdelen ervan; de andere overheid is feitelijk een verzameling overheden. Op deze overheden is de aanduiding 'actor' goed van toepassing, zoals burgers en bedrijven eveneens actoren zijn. Zij zijn allemaal aparte deelnemers aan maatschappelijk verkeer.

Hoewel ook bovenstaande tweedeling in overheidsbegrippen de werkelijke variëteit tekort doet, volstaat zij reeds om op een ver-tekening te wijzen. Ja, het klopt dat de elektronische overheid behoorlijk gevorderd is. Dat is echter vrijwel uitsluitend gebeurd volgens deelnemerperspectief. Ja, er bestaan talloze toepassingen. Daarvoor is echter kenmerkend dat het perspectief tot dusver overwegend beperkt bleef tot afzonderlijke transacties uit een beperkt assortiment en dan met een voorrangspositie voor één bepaalde deelnemer eraan (doorgaans niet toevallig de overheidsopdrachtgever zelf).

Interne procesvoering ondersteunen afzonderlijke overheden cq.

overheidsinstellingen alweer veel langer met ict. Dat is eveneens een rem, zo niet een sterkere, op infrastructuur. Er heerst onzekerheid over de kwaliteit van, zeggenschap over, financiering van, beheer van enz. vervangende hulpmiddelen uit een gemeenschappelijk domein.

Kortom, de aparte overheid heeft zichzelf dus tot dusver aardig bediend, maar de ene overheid komt er vooralsnog bekaaid af. Uiteraard ontbreekt het stelselperspectief conform de ene overheid niet helemaal, maar de vertekening is opvallend.

Nogmaals, indien een overheidsorganisatie met een kleine letter, of hoogstens een beperkt samenwerkingsverband, op eigen kracht de noemer 'elektronische overheid' benut voor vernieuwing, overheerst bijna onvermijdelijk haar eigen handelingsperspectief. De hardnekkige praktijk is slechts verklaarbaar, wanneer aparte overheden hun eigen handelingsperspectief tegenstrijdig aan het stelselperspectief opvatten. Het is blijkbaar lastig te beseffen dat doorgeschoten informatieve zelfvoorziening juist eigen handelingsperspectief ondermijnt.[pp. 118-119]

De aparte overheid optimaliseert eigen deelname, maar doet dat volgens — per overheidsinstelling als afzonderlijke deelnemer — beperkte rationaliteit. Dat kon ooit moeilijk anders, maar leidt nu aantoonbaar tot een suboptimaal stelsel. Indien voor de elektronische overheid eenmaal het stelselperspectief geldt, rijst vervolgens de vraag wat dat stelsel eigenlijk inhoudt. Is dat de gehele netwerkoverheid, wat dat ook is? Of is het zelfs, veel ruimer, de netwerksamenleving? Een andere overheid valt toch niet los te zien van een andere samenleving?

Antwoorden blijven hier beperkt tot een vergelijking. Neem de fysieke verkeersinfrastructuur, dus voor voetgangers tot en met vliegtuigen. Kent de overheid daarmee zulke intensieve bemoeienis, omdat zijzelf deelneemt aan alle afzonderlijke verkeersbewegingen? Voor de huidige Nederlandse overheid geldt dat in elk geval niet. Maar tot en met het strafrecht is verkeer mede een overheidszaak.

De beperkte implementatie van de elektronische overheid, is dat ook maar weer een overgangsvorm? Is het de tijdelijke noemer voor een stelsel van praktische voorzieningen voor maatschappelijke interactie, waarbij steeds minstens één deelnemer een overheidsinstelling is? Dat lijkt een reële opvatting. Het is echter onvermijdelijk spoedig de aandacht te verruimen. Waarom onder de noemer van ontwerp/architectuur dan niet meteen? De duurzame oriëntatie is die op informatieverkeer in het publiek domein en hoe dat samenhangend eventueel beter en/of zonodig anders valt te regelen.[p. 120]

Volkomen zonder coördinatie kunnen gerealiseerde voorzieningen slechts bij toeval het optimale informatiestelsel inclusief infrastructuur op de schaal van het algemeen belang vormen.[p. 127]

Wàt telt als algemene voorziening, met andere woorden, wàt behoort tot de infrastructuur?[p. 137]

[W]e moet[en] daarentegen niet alleen standaardisatie, maar ook variëteit als wezenlijk voor een heus informatiestelsel waarderen. Dat is de crux, [dwz] evenwicht in het stelsel tussen overeenkomsten en verschillen. [...] De probleemloze standaardisatie van betekenissen in een plaatselijke toepassing geldt voor een informatiestelsel als onfeilbaar recept voor mislukking, punt.[pp. 146-147]

Federatie 'staat voor' een karakteristieke balans tussen overeenkomsten (uniformiteit resp. standaardisatie) en verschillen (pluriformiteit).[p. 151]

Dat staat allemaal in een nota die alweer bijna twintig jaar geleden is verschenen (en sindsdien ongelezen gebleven is :-). Destijds klopte niet alles, en inmiddels evenmin. Vooruit, discussie. Ik verwijz daarvoor verder naar een greep van columnachtige tekstjes, allemaal onverminderd actueel, over ontwerpen – volgens afweging – voor de balans tussen infrastructuur (generiek) en specifieke middelen. Zie [Bipolaire informatiearchitectuur rondom de burger](#) (2005), [Stelsellogica](#) (2004), [Anti-referentiearchitectuur](#) (2005), [Civiele informatiekunde: op weg naar infrastructuur voor informatieverkeer](#) (2005), nou ja, zo kan ik doorgaan. Gesprekstof genoeg, kortom. Waar wil je het nader zoal over hebben?

92.22

Als je nòg een uurtje de tijd neemt, raad ik je ter verdere oriëntatie op – standaardisatie voor – infrastructuur voor informatieverkeer graag [Faciliteerkunde](#) (2010), [Digitale architectuur door-de-schalen-heen](#) (2010), [Zie het als verkeersmiddel!](#) (2013), [Berlage zei het al](#) (2014), [In hoedanigheid, beginsel van verkeersdeelname](#) (2016), [Infrastructuurcommissaris informatieverkeer](#) (2016), [Vereniging en infrastructuur](#) (2016), [Infrastructuurkunde](#) (2016), [Het komt door populistische opdrachtgevers](#) (2017), [Dringende oproep](#) (2018) en [Interdependentiediagram](#) (2018) aan. Dit betreft ook maar weer een greep uit mijn verzameling korte teksten.

92.23

Tja, wie heeft er dan niet opgelet, of begrijpt er zelfs niets van? Ik noem [parodisme](#) “een talige stijlfiguur [...]ie is natuurlijk zo oud [is] als het akelige gevoel dat het gewoon niet klopt.” Mag ik het tot poëzie rekenen? Laten bestuurders zich overigens aanspreken en tot verandering bewegen met “een verhaspeling [volgens] de combinatie van spot en serieuze analyse”? Nou, nee, maar “machteloosheid is dankzij gedeelde vrolijkheid alweer minder eenzaam.”

92.24

Op 15 november 2019 stuurt de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een brief met bijlage aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (kenmerk: 2019-0000582404; onderwerp: Kabinetsreactie Inventarisatie Standaardisatie). Hij kondigt daarin/-mee ook meteen verdere aandachtspunten, plannen e.d. aan. In veel gevallen wijst hij Forum Standaardisatie (FS) ervoor aan, zoals in de paragraaf **Kabinetsreactie semantische standaardisatie**.

Wat zijn, vier jaren later, de (tussen)resultaten? Dus vroeg ik hoofd BFS tijdens ons

gesprek, vorige week, o.a. wat Bureau Forum Standaardisatie (BFS) ter bevordering van semantische interoperabiliteit onderneemt. Zeg maar, wat doet de medewerker zoal die voor zover ik begrijp vooral dáárvor is aangesteld?

92.25

onderwerp: ajb stoppen met onzin

Ik vraag zelfs nòg meer tijd van je. Tijdens ons gesprek vorige week vroeg ik je o.a. waarnaar thans vanuit Bureau Forum Standaardisatie aandacht uitgaat ter bevordering van zgn semantische interoperabiliteit. Jij gaf als antwoord:

RegelSpraak.

Als dat, eh, alles is, zucht, schieten jullie, en bijgevolg iederéén die onder de noemer van standaardisatie opbouwende bijdragen aan digitalisering op maatschappelijke schaal verwacht, er m.i. nog steeds niets mee op. Sterker nog, dat houdt alleen maar op. En dat heb ik [jouw medewerker] begin 2022 ook meteen laten weten nav de kort ervoor op de FS-website verschenen blog **Het kan standaard beter** – die hij in naam van de FS-voorzitter schreef – waarnaar [een kennis van me] mij verwees. Je medewerker is desondanks met RegelSpraak bezig gebleven? Blijkbaar was ik met mijn kritiek annex waarschuwing niet duidelijk genoeg. Nee, ontzenuwd heeft hij destijds mijn boodschap allerminst.

Ditmaal wat dringender, dan maar? Ik bespeur, dat heb ik je overigens eerder en vaker laten weten, een ernstig gebrek aan besef van waar het met semantiek voor interoperabiliteit met voorrang om draait. En ik begrijp dat je zo'n diagnose niet serieus kan nemen, zolang dat besef ontbreekt. Om daarin verandering te helpen brengen weet ik ook niets anders te verzinnen dan maar met uitleg enzovoort te blijven komen. Mijn burgerplicht, vooruit. Vrijwilligerswerk.

Wèlk lid van FS beschikt over zelfs maar een beetje deskundigheid benodigd voor de stelselmatige opgave, wèlke medewerker van BFS? Het is tot daar aan toe, dat niemand van 'jullie' er zèlf bruikbare ideeën voor kan bedenken. Dat is in het openbaar bestuur geen uitzondering. Maar wie afhankelijk is van ideeën van ànderen, moet minimaal over voldoende deskundigheid voor verantwoorde beoordeling beschikken. Als ook die deskundigheid ontbreekt, tja ...

Dan kan je wel denken dat het met zgn consultatie onder controle is. Dat komt er met het soort aanmeldingen dat je voor allereerst een beoordelingsprocedure ontvankelijk verklaart op neer, dat de indienende ict-ers er exclusief met andere ict-ers over spreken. Je kunt wel 'open' uitnodigen, maar je gelooft toch zelf niet dat er burgers als representatie van de samenleving op afkomen? Hoezo bevóóroordeeld?! Daar komt dus een advies uit, zoals het gaat helaas voorspelbaar, waarvoor allerlei maatschappelijke aspecten niet of nauwelijks overwogen zijn. Intussen ga je er ten onrechte vanuit dat zulke 'deskundigen' het toch wel zullen weten. Ach, wat kan je méér doen als, zeg maar, procescoördinator? En nog steeds weet je er vrijwel niets van, terwijl je je handen in onwetendheid wast.

Je merkt dat ik op gang kom. :-) De technische inteelt leidt tot een lijst met stelselmatig vooral ònbruikbare, als het meezit irrelevante – voorschriften voor gebruik van – tèchnische middelen, de zgn standaarden. Heb je ook al vaker gezegd. Rara, waarom gaan de handen er bestuurlijk niet voor op elkaar?

Ik kom hier dus maar weer met een (wanhoops)poging en presenteer argumenten die iedereen van goede wil en een afgesloten lagere schoolopleiding zou moeten kunnen volgen, en waarderen. Ik vind dat niet te veel gevraagd. Dat maakt deze

redenering inderdaad wèl wat uitvoerig. Nogmaals, neem er ajb enige tijd voor. Waarom is het voor (B)FS onzin om tijd en moeite aan RegelSpraak te besteden? Voor het opstellen van m.i. redelijke argumenten heb ik er uiteraard wèl enige tijd en moeite aan besteed. Dat is onvermijdelijk. Om ze voldoende te kunnen volgen verzoek ik jou dat ook te doen. Niet mee eens? Laat dan vooral dàt weten. Dat vind ik evenmin te veel gevraagd. Zo ken jij de luxe dat je ervoor wordt betaald; dat kan ik niet zeggen. :-) Zodra ook jij begrijpt dat het onzin is, zou het klaar moeten zijn. Dat is en blijft heus de enige manier om met de minste tijd en moeite géén verdere tijd en moeite aan RegelSpraak kwijt te raken. Hopelijk krijg je de smaak te pakken om wat inmiddels allemaal op de standaardenlijsten in de weg staat op te ruimen, en als je tòch bezig bent dito met de FS-ledenlijst en de BFS-medewerkerslijst. Nog steeds is er in elk geval op het ww web nauwelijks documentatie over RegelSpraak beschikbaar. Maar inmiddels is er **Verkenning van een methode om RegelSpraak formeel te specificeren** (HAN University of Applied Sciences, 21 juni 2022) door Bas Hofmans bijgekomen. Is HAN soms een Chinese universiteit? Nee, dat staat voor Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Ja, in dat rapport komt o.a. semantiek aan de orde. Wat Hofmans zoals vrijwel alle zgn ict-ers ermee bedoelt, verschilt volgens mij echter nogal van wat jij – zoals vrijwel alle, zeg maar, niet-ict-ers – er min of meer vanzelfsprekend onder verstaat. Ik waag hier een poging dat misverstand op te helderen. Je kunt je er stellig weinig van herinneren, maar op school heb je les gehad in zinsontleding. Er zijn twee soorten gangbaar, de taalkundige en de redekundige. Zoals ik in [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) toelicht:

Taalkundig betreft benoeming van woordsoorten. Bijvoorbeeld, in de titelzin is pindakaas een zelfstandig naamwoord. Netzo bepèrkt tot een bepaalde zin gaat het redekundig om zgn functies van zinsdelen; zo is de pindakaas het lijdend voorwerp in de titelzin.

Neem eens een – andere – zin, bijvoorbeeld:

Het kind eet een ijsje.

Ik laat er redekundige ontleding op los. Zo'n zin laat zich als het ware uitbreiden door de redekundige ònderdelen ervan te voorzien van dienovereenkomstige markeringen. De verzameling mogelijke resp. toegestane markeringen wordt vaak – ook – een taal genoemd, te weten een markeertaal (Engels: mark-up language). De markeertaal moet uiteraard herkenbaar verschillen van de taal waarmee de – oorspronkelijke – zin is opgesteld die ermee volgens een bepaalde ontleding wordt gemarkeerd. Daarvoor worden tekens gebruikt die normaal gesproken, nou ja, geschreven niet gebruikt worden. Veel markeertalen 'doen' dat met de tekens < en >. Klopt, dat geldt ook voor HTML. Precies, dat is ML voor mark-up language (en HT voor hypertext, wat dat ook is). Die, zeg maar, exclusieve tekens omsluiten de kwalificatie van een desbetreffend zinsdeel, redekundig voor bijvoorbeeld een onderwerp met <onderwerp> als begin en </onderwerp> als einde. De voorbeeldzin redekundig ontleed èn als zodanig gemarkeerd levert dan, ook maar weer als ruw voorbeeld, op:

<onderwerp>Het kind</onderwerp> <gezegde><werkwoordelijk
gezegde>eet</werkwoordelijk gezegde> <lijdend voorwerp>een ijsje</lijdend
voorwerp></gezegde>.

Ik vind trouwens met

Het ijsje eet het kind

opgevat als

<onderwerp>Het ijsje</onderwerp> <gezegde><werkwoordelijk
gezegde>eet</werkwoordelijk gezegde> <lijdend voorwerp>het kind</lijdend
voorwerp></gezegde>

het ontstaan van obesitas aardig poëtisch uitgedrukt. :-)

Zoals de, vooruit, gewone spreek- en schrijftaal gewoonlijk o.a. syntax en semantiek toegeschreven krijgen, gebeurt dat tevens met zgn markeertalen. Let op! Dat zou weleens de bron van jullie misverstand kunnen zijn dat RegelSprak ter bevordering van semantische interoperabiliteit aandacht verdient.

Allereerst is de zgn syntax triviaal van wat ik hier vluchtig als redekundige markeertaal opper. Er zijn immers slechts begin- en eindemarkeringen voor kwalificaties bepaald, herkenbaar aan dáárvoor zgn gereserveerde tekens. En wat semantiek van die 'taal' heet? Nee, het helpt niet dat voor zulke kunsttalen die aanduiding geacht wordt te dekken wat voor, hmm, gewone talen allemaal nog als syntax geldt. Zo geeft het lemma **syntaxis** in **Van Dale** (2015) als eerste betekenis:

leer van het gebruik van de rede- en zinsdelen, van de woordvoeging en van de zinsbouw.

Ofwel, heeft een markeertaal eigenlijk wel een semantiek? Wat in elk geval door ict-ers zo wordt genoemd, is èn blijft beperkt tot de verschillende sórten zinsdelen volgens de zinsontledingsmethode in kwestie. Nota bene, in zo'n strikte methode ligt in één moeite door de zgn semantiek, dus wat niet-ict-ers allemaal óók als syntax plegen te beschouwen, besloten. Dat stelt eveneens weinig voor, want het betreft een gesloten verzameling met slechts luttele elementen.

Je moet het verschil beseffen tussen enerzijds sórten zinsdelen, anderzijds zinnen. Voor een bepaald ... soort van ontleding, bijvoorbeeld redekundig, zijn er maar héél weinig sórten zinsdelen nodig. Het aantal daadwerkelijke zinnen – dat er eventueel mee gevormd resp. ontleed kan worden – is echter oneindig. De, zeg ook maar, gesloten semantiek (lees ook daarvoor: syntax) van de luttele sórten zinsdelen staat dus zelfs principieel in géén verhouding tot de open semantiek van zinexemplaren. Als je de gesloten semantiek abusievelijk voor een open semantiek houdt, herstel, als je syntax abusievelijk voor semantiek houdt, beweeg je je op een dwaalspoor. Stop!

Waarom krijgen we redekundige ontleding onderwezen? Ik kan mij niet herinneren dat een leraar mij dat ooit heeft proberen te verklaren. Tja, daarom blijft het niemand bij. Ik vermoed dat ook resp. zelfs leraren daarover zèlf nooit dóordenken. Inmiddels meen ik een relevante aanwijzing in het woord 'redkundig' te herkennen. Een mens wordt geacht over 'rede' te beschikken. En redekundige ontleding zou dan stroken met hoe de rede werkt.

Nee, ik vind die verklaring niet ... redelijk. Het is voor mij dus de vraag hoe ... kùndig dat is. Maar dat simplisme doet er niets aan af, dat welke verklaring voor hoe iets werkt nog géén uitsluitel geeft over wàt de resultaten er allemaal van kùnnen zijn. Zo 'zegt' de redekundige ontleding nog steeds helemaal niets over wàt de betekenis(sen) kan (kunnen) zijn van de zin:

Het kind eet een ijsje.

Als je niet weet wat 'een kind' is, enzovoort, ontgaat betekenis je volledig (en heb je overigens óók met ontleden moeite). Ofwel ook nogal simplistisch uitgedrukt, de hoe-semantiek is ècht iets anders dan de wat-semantiek. Zoals altijd telt, precies, context. Als jij iemand die zich op het autistische af bezighoudt met redekundige ontleding het woord semantiek hoort zeggen, moet je beseffen dat z/hij het zéér gericht over formalisering van zinsontleding heeft, maw over wat jij – nog vaag kent als syntax, en dus juist niet (!) uiterst algemeen over feitelijk open ruimte van betekenissen.

Maar Metapatroon, dan? Ja, dat is – ook – een ontledingsmethode met formalisme van dien. Je hoort mij dat formalisme niet met syntax en semantiek aanduiden. Dat vind ik verwarrend. Ik blijf semantiek, en eigenlijk is pragmatiek passender, associëren met wàt een teken – allemaal – kan betekenen. Pragmatiek, omdat met Metapatroon zoiets als gedragkundige ontleding aan de orde is. Een teken (lees ook: informatie) wordt verondersteld middel voor gedragingenafstemming te zijn; voor beknopte inleiding verwijs ik nogmaals naar [Geef mij ajb even de pindakaas!](#) Hoe verschillende betekenissen tegelijk in samenhang geordend kunnen worden, dáárvóór dient dan zo'n methode. Nee, ook Metapatroon 'weet' helemaal niets van wàt er door een bekwame informatiekundig ontwerper mee beheersbaar(der) valt te krijgen.

Hoe zit het met RegelSpraak? Je zou kunnen zeggen dat het een 'taal' is die mikt op regelkundige ontleding. Met de verhaspeling regelknulige ontleding vat ik mijn oordeel erover samen. Als markeertaal is die 'spraak' hoe dan ook doodsimpel, zoals genoemd rapport bevestigt. Hofmans legt met zoveel woorden onmiddellijk, en begrijpelijk voor wie onderscheid kan maken tussen hoe-van-vorm (syntax) en wat-van-inhoud (semantiek), de nadruk op ontleding met bijbehorend hoe:

RegelSpraak maakt gebruik van regelpatronen die bepalen hoe regels gestructureerd kunnen worden[. H]iermee bepaalt de verzameling regelpatronen welke regels met Regelspraak gespecificeerd kunnen worden, en hoe.[p. 3]

Zo is hij er 'slechts' op uit

een eenduidige en begrijpelijke omschrijving te geven [van] wat [RegelSpraak als] taal en de taalelementen er in betekenen.[p. 3]

Extra verwarrend kan het woord regel zijn. RegelSpraak betreft ontleding vàn regels en daarvóór bestaat RegelSpraak op zijn beurt uit, inderdaad, regels. Maar dàt zijn er dus weinig. Overigens ... bestaan allang allerlei ontledingsformalismen die op regels (Engels: business rules) mikken. Ik heb nog nergens kunnen ontdekken, nog afgezien ervan dat ik de primaire insteek volgens regels überhaupt voor averechts houd, waarin RegelSpraak daarvan opbouwend verschilt. Hofmans' rapport is volslagen onwetenschappelijk in de zin dat hij iedere vergelijking met welke andere 'regeltaal' dan ook achterwege laat. Ik neem aan dat hij resp. HAN voor zijn rapport betaald en van de Belastingdienst opdracht kreeg nergens anders over te beginnen. Ook misleidend.

Nou ja, waarom het mij hier gaat, is dat óók RegelSpraak als ontledingsmethode inhoudelijk, qua semantiek, dus, niets verduidelijkt over de regels die ermee "gestructureerd kunnen worden."

Zoals redekundige ontleding stoelt op een idee van hoe redenering werkt, zijn (markeer)talen voor bedrijfsregels, nota bene RegelSpraak inbegrepen, ontleend aan het idee van hoe digitale technologieën informatie (lees ook: data) verwerken.

Zgn natuurlijke talen verschillen echter van zgn programmeertalen. Een markeertaal is, heel praktisch, als zoiets als tussentaal gedacht. Omdat met de keuze van, in Hofmans' termen, "de verzameling regelpatronen" resp. "taalelementen" nadrukkelijk rekening gehouden is met, ik noem ze maar even, digitale verwerkingspatronen, zou minstens de overgang van markering naar – programmering voor – verwerking ... programmeerbaar moeten zijn. Menselijke inspanning, ook als regels wijzigen, kan op die manier beperkt blijven tot markering, waarna met de spreekwoordelijke druk op de knop de bijbehorende versie van programmatuur volgt. Dàt is het idee. Of het werkt? Ach, voor simpele regels met effecten zònder wisselwerking zou het kunnen. Maar daarvoor loont de moeite van zo'n tussenstap weer niet. Vergeet het. Als principieel bezwaar geldt, dat hoe zich niet strikt van wat laat scheiden (en daarom is hoe volgens Metapatroon opzettelijk uiterst minimalistisch gehouden om zo min mogelijk verstorend op stelselmatige uitdrukking van wat te werken). Hoe dan ook gaat het met zgn syntax en – vermeende – semantiek van "de verzameling regelpatronen" resp. "taalelementen" van RegelSpraak niet, ik herhaal, niet om betekenis(sen) van regels voor verhoudingen in maatschappelijk verkeer, enzovoort. Dat beweert Hofmans, terecht, dus, ook niet. Wie eenmaal begrijpt wat een zgn markeertaal is, beseft hoe beperkt Hofmans' bedoeling is als hij stelt dat het voor

een eenduidige en begrijpelijke omschrijving [...] nodig [is] om voor de taal twee dingen te specificeren, namelijk de syntax van de taal waarmee de vorm van elementen gespecificeerd wordt en de semantiek van de taal waarmee betekenis aan de elementen gegeven wordt.[p. 3]

Dat is alles. En omdat het "betekenis [...] geven" beperkt blijft tot het geringe aantal sóórten elementen, zich nota bene niet uitstrekt tot willekeurige elementexemplaren, is de aanduiding semantiek ipv syntax ervoor in elk geval voor niet-ict-ers misleidend.

En waarom de Belastingdienst, nou ja, ik vermoed dat het ergens om een afdelinkje gaat waarvan de medewerkers proberen hùn aanpak elders gevestigd te krijgen, dus waarom zij, zoals Hofmans vermeldt nota bene sinds 2008, moeite doen voor een apàrte markeertaal voor bedrijfsregels, ontgaat mij zelfs volledig. Het is ook bepaald niet zo dat digitalisering daar zo geweldig gaat en navolging verdient.

Zelfs indien FS het ook tot zijn opgave rekent om doelmatigheid van programmatuurontwikkeling te bevorderen, acht ik het onzinnig om RegelSpraak daarvoor als standaard voor markeertaal in aanmerking te laten komen.

Nee, over de betekenis van de regels die op die manier "gestructureerd kunnen worden" heeft Hofmans het nèrgens. Dat valt ook buiten het bereik van de specificatie van zo'n markeertaal.

Hoe syntax inclusief hoe-semantiek van RegelSpraak feitelijk luidt, vind ik er verder niet toe doen. Ik zie het nut van zgn bedrijfsregels voor semantische interoperabiliteit immers op z'n gunstigst zeer beperkt. Voorrang verdient daarvoor stelselmatige ordening van betekenissen met verschillen èn samenhang ertussen van dien.

RegelSpraak heeft daarvoor niets te bieden. Voor een markeertaal is dat overigens een verdienste en Hofmans geeft er consequent blijk van. Zo stelt hij o.a.:

Bij een variabele weten we niets over het object. [...] Het uitvoeren vanuit een begintoestand [moet] op een bepaalde uitkomst [...] uitkomen. [...] De referentie [betreft] een arbitrair dataobject.[p. 9] De regels van RegelSpraak worden uitgevoerd binnen het kader van een gegevensmodel. In het gegevensmodel worden de objecttypes die in de regels benaderd kunnen worden vastgelegd.[p. 11]

Het lijkt alsof Hofmans RegelSpraak niet als zoiets als een tussentaal beschouwt. Hij gebruikt het woord regel blijkbaar niet – meer? – in de ... zin van ‘oorspronkelijke’ regel, maar als gemarkeerd zinsdeel ervan. En omdat hij voor RegelSpraak uitgaat van een “gegevensmodel” als ... gegeven, wijdt hij er slechts enkele zinnen aan. Ik maak eruit op dat hij een traditionele methode voor gegevensmodellering veronderstelt:

Attributen [...] worden aan [...] objecttypes toegevoegd om informatie aan instanties van de objecttypes toe te voegen.[p. 11]

Voor stelselmatig bereik voldoet dat objectbegrip niet. Voor samenhangende (betekenis)verschillen moet een object opgesplitst gedacht worden volgens de verschillende situaties waarin het kan verkeren. Pas per situationeel deelobject kunnen eigenschappen/gedragingen eenduidig worden toegeschreven. De beschrijving van een situatie heet een context, vandaar contextuele verbijzondering als methodisch modelleerbeginsel van Metapatroon.

Meteen aan het begin van zijn rapport maakt Hofmans melding van GegevensSpraak. Daar gaat hij vrijwel tot besluit kort als volgt op door:

[O]ok [zijn] veel concepten die in regels terugkomen binnen Gegevensspraak geïmplementeerd en is de semantiek hiervan terug te vinden in de GegevensSpraakInterpreter. De semantiek van een concept is te vinden in de functie van de node van het concept met een context.[p. 31]

Is GegevensSpraak soms wel bruikbaar voor semantische interoperabiliteit? Ik kan er geen documentatie over vinden. Zo blijft in elk geval voor mij onbegrijpelijk wat Hofmans erover opmerkt. Mijn indruk is voornamelijk dat het als onderdeel van RegelSpraak bedoeld is volgens programmatuuroriëntatie. Zo ja, dat is dan precies de verkeerde kant om semantische interoperabiliteit vanuit te helpen vestigen. Ga met (B)FS onder de noemer van semantische interoperabiliteit al zsm wat anders – laten – doen. Kies voor infrastructurele oriëntatie, maw maatschappelijk bemeten voorzieningen voor informatieverkeer voor willekeurige deelnemers.

ps

Ik doe er hier een beknopte les pragmatiek voor gevorderden bij. Daaruit komt tevens een véél algemener regelbegrip naar voren. Dat is praktisch. Want hoe algemener geldig een begrip houdbaar is, des te ruimer is een daarop bemeten (meta)standaard bruikbaar. En dat zou je niet willen?

Aan Metapatroon ligt een tekenleer (lees ook: semiotiek) ten grondslag. De hoofdstelling luidt dat elk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is. Aldus geldt een teken als afstemmingsmiddel. Er is altijd een verhouding. En een verhouding telt deelnemers. De ene deelnemer brengt een teken voort om de andere deelnemer(s) ermee tot bepaald gedrag te bewegen. Zeg ook maar dat z/hij probeert zulk gedrag vóór te schrijven. Of het haar/hem ook lukt, is natuurlijk nog maar de vraag. Voorschrijven? Inderdaad, zeg ook maar regelen. Zo beschouwd laat zich elk teken als regel opvatten. Deugdelijk begrip van een teken in de zin van afstemmingsmiddel, zie verder [Geef mij al even de pindakaas!](#), vergt daarom gedragskundige ontleding. Resultaten kan je voor willekeurige – verzameling – verhoudingen en deelnemers eraan met Metapatroon kwijt, stelselmatig, dus.

[Aan RegelSpraak en GegevensSpraak heb ik eerder, al dan niet in die termen, o.a. [aantekening 78.60](#) en [aantekeningen 84.47, 84.48 en 84.50](#) gewijd.]

2.26

Ik verwacht er geen schriftelijke reactie op. Hij kijkt wel uit.

92.27

In **NRC** van 7 december 2023 verschijnt van Sjoerd de Jong een column (p. 2) over “symbolisch[e] overbelast[ing].” Die verklaart hij als “strijd om definitiemacht.” Daar is dus het misverstand weer, in dit geval met in onuitgesproken termen de veronderstelling dat er zonder zulke machtsstrijd zoiets als normale annex neutrale belasting aan de orde is. Als het echter klopt dat èlk teken een verzoek om inschikkelijkheid is, betreft tekenverkeer verschillende deelnemers met hun ... verschillende belangen. Hoe pakt afstemming van hun ... verschillende gedragingen daadwerkelijk uit? De ene deelnemer probeert de andere tot een interpretatie te bewegen waarmee die ander zich als het ware zèlf tot gedrag zet dat de één van de ànder verlangt. Zo gaat èlk teken als het afstemmingsmiddel dat het is, met strijd gepaard. Zeg ook maar, een- èn andermaal. Met een definitie bedoelt de één de – verdere – interpretatie van haar/zijn teken door de ànder en bijgevolg het gedrag door de ànder te kanaliseren, zeg ook maar te koloniseren. Wie daarvoor evenwichtige verhoudingen inclusief nota bene belangen van de ànder zoals die ànder dat allemaal ziet veronachtzaamt of zelfs opzettelijk schaadt, moet op verzet ertegen rekenen. De Jong stelt de vraag: “Is er een weg uit dit symbolische doofhof?” Nou, nee, niet zolang minstens één deelnemer haar/zijn ‘definitie’ voor absoluut geldig houdt en op die manier – verhoudingen met – (de) ànder(en) feitelijk ontkent, laat staan zolang ze dat van weersomstuit allemaal blijven doen. Terecht stelt De Jong tot besluit, dat “die toxische dialectiek [...] nodig [moet] worden gedekoloniseerd.” Maar een deelnemer die zichzelf niet als zodanig beschouwt, kan het zoeken in totale vernietiging van de ànder. Daarvoor moet de één de ànder totaal ontkennen àls ànder. Er zijn blijkbaar mensen die daartoe in staat zijn. Dan staat op p. 19 een column van Aylin Bilic. Zij ... verzet zich tegen de associatie van terrorist met vrijheidsstrijder. Zij ... vindt dat “[m]ensen, bewegingen of landen die terrorisme goedkeuren of zelfs bejubelen [...] contextloze afkeuring [verdienen].” Tja, zij heeft het niet in de hand dat er ànderen zijn die dat niet ... vinden. (Ook) ik ben er vóór om op z’n minst redelijke bescherming te organiseren tégen wat Bilic kennelijk onder terreur verstaat. Maar dat gaat niet lukken zonder ‘begrip’ ervan met contextualiteit van dien. Een onaangename verhouding gaat niet wèg door ontkenning. “Ik geloof in morele vooruitgang,” beweert Bilic. Als zij dat meent, erkent zij met zoveel woorden dat er ruimte voor verbetering is. Dat rijmt uiteraard niet met “contextloze afkeuring.”

92.28

Is het ècht zo moeilijk om iets van een ànder aan te nemen? Onder het pseudoniem Rutger Kopland dichtte hij. R.H. van den Hoofdakker (1934-2012) was psychiater, ook enige tijd hoogleraar in dat vak. Een psychiatrisch protestschrift is **De mens als speelgoed** (pp. 9-27), als hoofdstuk opgenomen in de bundel met dezelfde titel (Bohn Stafleu Van Lochem / Kosmos-Z&K, 1995). Van den Hoofdakker beweert stellig dat

[i]edereen weet dat een levend organisme, inclusief de mens, bestaat bij de gratie van de interactie met de omgeving.[p. 21]

Dat geldt m.i. zelfs voor, eh, dode materie. Neem water. Rara, hoe komt het dat het bevroest, of juist dampvorm krijgt? Nee, dat doet het water ‘natuurlijk’ niet helemaal ... zèlf. Maar goed,

[a]ls wij ons even tot de mens beperken, dan kunnen we toch rustig stellen dat hij of zij een persoon is die bewust en onbewust, willekeurig en automatisch acteert, reageert, zich aanpast aan zijn omgeving of zijn omgeving schept. Zijn gedrag wordt met andere woorden gestuurd door inwendige, bewuste of onbewuste, factoren én door uitwendige.[p. 21] Zonder buitenwereld is er geen gedrag.[p. 23] Alle menselijke handelingen die met overleg worden verricht, hangen gedeeltelijk van uiterlijke, historisch bepaalde “factoren” en “overwegingen” af.[p. 24]

Dus, wie gedrag eenduidig wil beschrijven, moet rekenen met zowel de mens (lees algemeen: het object) in kwestie als de omgeving in kwestie. Het is voor een eenduidige gedragsopvatting niet de vermeende eenvoud van een mens, of van welk object dan ook, maar het daadwerkelijke tweevoud van telkens zijn ‘ontmoeting’ met een situatie die telt. Wat ik situatie noem, heet overigens context bij Van den Hoofdakker. Ja,

[h]et centrale punt is dat de mens niet in een psychologisch of sociaal vacuüm leeft, maar in een context. Hij kan niet behandeld of bestudeerd worden zonder die context. [... E]en realistische biologische opvatting [luidt dat d]e mens [...] doet waarvoor hij gemaakt is, namelijk om, zoals ieder levend organisme, te leven **in** deze wereld en **door** deze wereld.[p. 22]

En Van den Hoofdakker beweert dat hij zich slechts “even tot de mens beperk[t]” omwille van prompte begrijpelijkheid. Maar het is zo, nogmaals, dat elk object al naar gelang van verschillende omstandigheden gedragswisselingen kent. Daardoor veranderen object en situatie, enzovoort. Voor beschrijving van verschillen voorzien van samenhang ertussen is Metapatroon bedacht.

Van den Hoofdakker stelt het met zoveel woorden als volstrekt logisch voor om Metapatroon te gebruiken voor modelleeropgaven voor een bereik met gedragingenvariëteit. Waarom gebeurt dat dan niet? Aan begripsmatige reductie die hij allerlei medische praktijken toeschrijft, gaat ook allerlei digitalisering mank. Zijn analyse is daarom ook daarvoor toepasselijk. Hij blijft bij het voorbeeld van een mens:

[Z]odra het over de processen gaat die [...] interacties mogelijk maken, stelt men zich op het standpunt dat de mens geen persoon meer is, maar een ding, zoiets als een speelgoedauto.[p. 21]

Dat moet ik nader verklaren. Wie Van den Hoofdakker als “men” aanduidt, bedoelt hij stellig als een – medisch – behandelaar. Als het om digitalisering gaat, laat zich daarvoor helaas ict-er (lees vooral: programmeur) lezen. Een behandelaar beschouwt een patiënt volgens Van den Hoofdakker vaak als een ding. Daardoor gaat het gedrag maar één kant op, nou ja, volgens de behandelaar ... zèlf, te weten van de behandelaar naar het ‘ding’ dat z/hij aldus manipuleert. Ofwel, de behandelaar staat niet ‘open’ voor wat de patiënt doet, enzovoort.

Menig ict-er ziet het vooral als opgave om, zeg ook maar even, een computer ‘aan de praat’ te krijgen. Maar wat kan een ding ... zeggen, dat als ding wordt ... behandeld? De ict-er gaat er als haar/zijn (opwind)speelgoed mee om. Z/hijzèlf wil er iets mee zeggen. Interactie met de opdrachtgever schiet er vaak bij in. Waaraan Van den Hoofdakker zich daarom

ergert is dat dokters altijd weten wat goed is en [...] patiënten dat geloven.[p. 25]

Dat gaat met kwakzalvers zelfs extra mis. Dat gebeurt ook zolang de ict-er niet verder kijkt dan de – betalende – opdrachtgever, ofwel zich exclusief naar de opdrachtgever in kwestie richt alsof die geen wisselwerking met omgeving(en) kent. Nee, dat strookt uiteraard nog steeds niet met wat Van den Hoofdakker blijkbaar ten onrechte veronderstelt dat “iedereen weet.” Wie als opdrachtgever optreedt, is altijd één van verschillende deelnemers volgens allerlei verhoudingen. Dàt zijn de relevante interacties. Dáárvan moet een stelselmatig eenduidige beschrijving worden opgesteld, opdat – eventuele – digitalisering tot bruikbare voorzieningen ter facilitering kan leiden:

[M]odene inzichten uit de gedragswetenschappen [...] zullen ons iets moeten vertellen over de verhouding tussen de persoon in al zijn functionele aspecten en de omgeving die hij tegenkomt en creëert.[p. 26]

Voor zulke begripsmatige modellering zijn zgn ict-ers doorgaans door opgehouden schijn van zelfgenoegzame houding en gebrek aan passende opleiding echter helemaal niet toegerust, want

[p]sychologie en sociologie zijn wetenschappen die zich expliciet met die interactie tussen inwendige en uitwendige determinanten van gedrag bezighouden en met de mechanismen die daarbij werkzaam zijn.[p. 21]

Tegelijk is inzicht in mogelijkheden en beperkingen van digitale technologieën onmisbaar. Bijelkaar is dat de opgave van een informatiekundig ontwerper. Voor uitvoering van ontwerp zijn er ict-ers. Zolang een zgn ict-er slechts zichzelf – uit angst, onzekerheid? – serieus neemt, dus ook collegae juist niet, en opdrachtgevers in hùn onbenul e.d. haar/hem ruimte blijven geven, heeft z/hij eindeloos speelkwartier. Er gaat daardoor, zachtjes uitgedrukt, weleens wat kapot.

92.29

Moet iemand met verantwoordelijkheid voor het werk van ambachtslieden hùn ambacht beheersen? Hmm, dat is oppassen.

Ook wat ambachtelijk betekent, vergt besef van verhouding. In dit geval vooral met ontwerpen. Onder de noemer van ontwerp(en) ligt de nadruk op wàt als resultaat geldt. Dàt moet zinvol zijn. Belangrijker dan hoe is wat, en belangrijker dan wat is waaròm. Ontwerp bemiddelt volgens wat tussen waarom en hoe. Dan gaat het ambachtelijk vooral erom hoé dat ontwerp tot feitelijk resultaat leidt.

Wat een ontwerper ambachtelijk moet weten, betreft uitvoerbaarheid. Als z/hij daarover onzeker is, moet hij ambachtslieden bij het ontwerp(en) betrekken. Overzicht over uitvoerbaarheid verlangt van de ontwerper echter niet dat z/hijzelf over het vermogen tot daadwèrkelijke uitvoering beschikt. Dat kan àfleiden, zelfs belemmerend werken, enzovoort.

En een ambachtsvrouw/-man kan behoudzuchtig zijn, zeg maar gehecht aan vertrouwde manier van uitvoering. Zonodig moet de ontwerper daarom verandering van hoe suggereren voor realisatie van ‘wat’ anders niet lukt. Maar de ontwerper mag ambachtslieden annex uitvoerders niet voor het blok zetten. Als minstens ambachtslieden onzeker zijn over uitvoerbaarheid, zijn proeven geboden.

Een ontwerper die uitvoering anders wil dan uitvoerders gewend zijn, moet met weerstand rekenen. Z/hij wint hun vertrouwen echter beslist niet door hùn werkwijze te willen beheersen. Als het gespecialiseerde ambachten betreft, trefwoord professioneel, lukt dat niet. De ontwerper maakt zich slechts belachelijk. Belangrijker nog, ambachtslieden ervaren dat als motie van wantrouwen. Vergeet het verder dan

maar helemaal. Wie een kuil graaft voor een ander ...

Het antwoord is dus juist niet om vanuit wat eveneens hoe te willen sturen. Wie dat probeert, vergeefs, ervaart dat daarentegen vanuit hoe nòg sterker wat gestuurd raakt. Dat lukt wèl, maar doorgaans de verkeerde wat-kant op (en over waarom heeft zelfs niemand het dan).

In wat is onvermijdelijk veel hoe opgenomen. Maar stel voor de feitelijke uitvoering de uitvoerders zèlf verantwoordelijk. Als het resultaat van hoe voldoet aan wat, is het prima.

Indien het resultaat niet aan de wat-test voldoet, keur het àf. Herhaalde afkeuring moet leiden tot twijfel over de bekwaamheid van de betrokken ambachtslieden.

De ruimte die bekwame ambachtslieden ervaren doordat de ontwerper zich niet bemoeit met wat zij als hùn verantwoordelijkheid willen behouden, dient als voorwaarde ervoor dat zij wat-bijdragen van de ontwerper als opbouwend – kunnen – gaan opvatten. Samenwerking ... resulteert.

Maar wàt :-) moet iemand doen die weliswaar verantwoordelijkheid draagt voor het werk van ambachtslieden, maar zèlf géén bekwame ontwerper is. Dan moet z/hij zo verstandig zijn om zo'n ontwerper in te schakelen. Als opdrachtgever moet z/hij aanvaarden, herstel, waarden dat de ontwerper zich kritisch opstelt tegenover wat z/hij beweert als resultaat te willen bereiken. Is dat zo zinvol als de opdrachtgever meent dat het is? Kan het wellicht zinvoller? Waarom wil z/hij dat eigenlijk?

Een opdrachtgever die daar niet tegen kan, maar zèlf – dus – evenmin een bekwame ontwerper is, laat zich prompt gijzelen door zèlfsturende ambachtslieden op weg naar hun eigen voordelen. Ik heb nooit beweerd dat opbouwende verhoudingen eenvoudig zijn.

92.30

Intussen blijf ik door literatuur 'reizen' en daarvan volgens de enneadische synthese van kennis-, zijns- en tekenleer verslag doen. Ik wijs erop dat àltijd wel sòmmige mensen gepleit hebben voor erkenning van 'eigen' betrekkelijkheid volgens verhoudingen met wisselwerking tussen afhankelijkheden van dien. Kansloos. Maar als zij geprobeerd hebben de moed er vergeefs in te houden, doe ik dat ook maar. Nee, voor een degelijke pensioenvoorziening is dat niet bevorderlijk geweest. Daarom probeer ik ook betaald werk vol te houden. Marginaal, maar alle kleine beetjes helpen zolang als het lukt.

92.31

Ik laat je graag meteen weten het op z'n grondigst met je "eenvoudige theorie" [over afschaffing van apart aanbestedingsrecht voor overheidsaanbestedingen] eens te zijn. Dank je wel voor de moeite die je nam voor uitleg inclusief vergelijkingslijst. Je wekt hoop. :-) Met mijn fragmentarische overwegingen en argumenten blijf ik steken in machteloosheid. Vandaar mijn keuze voor spot. Dat helpt inderdaad niets voor wèrkelijke verbeteringen, maar desondanks neem ik ook graag meer moeite voor een nadere reactie. Wordt vervolgd.

92.32

De stelling dat èlk teken een verzoek tot inschikkelijkheid is, veronderstelt resp. wijst op allerlei betrekkelijkheid. Met zoveel woorden, maar dat kan aan mijn vooringenomenheid ermee liggen, vind ik Peter Schmidt die stelling ter verduidelijking prachtig benutten in **In de handen van mensen, 2000 jaar Christus in kunst en cultuur** (Davidsfonds/Kok, 2000). Hij schrijft, ruim voorzien van

afbeeldingen, over hoe ook een 'beeld' van Christus wijzigt. Voor zover ik Schmidt begrijp wat hij wil aangeven met

de overmacht van de onmacht[, p. 66]

gaat het om zoiets als machtscompensatie. Tegenover machteloosheid hier en nu met eindigheid van dien staat verlossing ervan later en voor altijd. Voor iemand met huidige macht valt er echter niets te compenseren. Aan Christus als aards machtsymbool klopt er dus nogal wat niet:

Wanneer de sociologische samenstelling van de christenheid zich wijzigt, wanneer christenen niet langer tot de machtelozen en vervolgd van een maatschappij behoren, maar zelf de machthebbers en verantwoordelijken geworden zijn, [...] is [het] alsof Christus als symbool niet meer bruikbaar is [in] een macrocontext[. p. 87]
Een [...] dubbelheid blijft van dan af onafgebroken spelen[. p. 160]

In dat opzicht geldt overigens hetzelfde voor o.a. socialisme. Schmidt wijst ook op beheersing door ontwikkeling van empirische wetenschappen, omdat

de mens steeds minder wonderen constateert op alle terreinen waar hij zijn problemen zelf kan oplossen.[p. 220]

Wat ik subjectief situationisme noem, beperkt Schmidt tot mensen als subject. Zo vermeldt hij

een algemeen antropologisch gegeven. Niet alleen kan men een mens nooit in zijn totaliteit kennen – hij kan het niet eens zelf –, we kunnen hem ook nooit integraal objectiveren.[p. 32 Want d]e mens is fundamenteel een sociaal wezen, en zijn relaties met de wereld en anderen constitueren juist ook zijn persoonlijkheid. Anders gezegd: een totaal geïsoleerd 'echte ik' kun je niet vinden, het bestaat niet eens.[p. 33]

Aan "relaties" levert een subject gedragsaandelen. Hij levert eveneens als gedrag zoiets als allereerst een afstemmingsaandeel. Dat 'doet' hij met een teken, ziedaar verzoek tot inschikkelijkheid. Op zulk gedrag door de één volgt dan gedrag door de ander, waarbij het niet domweg gezegd is dat die ander daadwerkelijk voldoet aan het verzoek van de één. Voor elk subject gaat het met zijn gedrag(saandeel) om wat hij vindt stroken met wat hij als situatie ervaart. En met elk van zijn gedragsaandelen verandert zowel hijzelf als de situatie als ... ander, enzovoort. De verschillende samenlopen van het – daardoor veranderende – subjecten met – eveneens veranderende – situaties leggen beperkingen op aan

het fenomeen van de beeldvorming. We kunnen enkel pogen [als het ware] puzzelstukjes van een leven en een tijd samen te leggen in evenveel puzzelstukjes van interpretatie.[p. 34]

Dus, stelt Schmidt, ook

[o]ver Jezus weten we [...] niet zoveel met zekerheid[. ...] In alle tijden hebben mensen van Jezus een beeld opgehangen waarin hij min of meer geconformeerd werd aan hun idealen.[p. 52]

Lees motieven voor "idealen" en een teken voortbrengen voor "een beeld ophangen." Volgens de semiotische enneade ligt aan een teken een motivationeel begrip ten grondslag. Het contextdeel van een teken conformeert aldus aan het motiefdeel van een interpretatie (en aan het situatiedeel van feitelijk gedragsaandeel). Klopt,

[t]elkens als Christus in een andere context verkondigd werd, diende hij ook gerecontextualiseerd te worden.[p. 52 A]ssimilatie [is] onontkoombaar[. p. 76 De druk van omstandigheden [...] weegt altijd zwaar op de opties[. p. 78]

Nota bene, dat is “een algemeen [subjectief-situationeel] gegeven.” Schmidt spitst dat vaak toe op, zeg ook maar dat hij het illustreert met, Christus als ... object van beeld(vorming) door mensen als subjecten. Maar hij beseft terdege, dus algemeen geldig, dat

[b]oodschap en symbool worden [kan] iemand alleen in de mate dat men in hem [...] de dingen [...] kan herkennen [...] die mensen en hun situaties verbinden, en waardoor we anderen kunnen verstaan.[p. 70]

Wat Schmidt symbool noemt, lijkt hij als het volledige teken te beschouwen. Daarentegen zie ik er een onderdeel van een teken in, op z'n enneadisch een signatuur. Ook een context reken ik tot een teken. Dat verklaart pas dat

[s]ymbolen [...] per definitie voor verschillende interpretaties vatbaar [zijn en w]aarom [...] men een context nodig [heeft] om ze te begrijpen.[p. 117].

En over afstemming gesproken,

de bijbel is gefascineerd door geschiedenis, maar heeft geen interesse voor historische exactheid[. p. 62]

nou ja, de opstellers en hun navolgers zijn resp. hebben dat, want wat telt, ik herhaal, over afstemming gesproken, is altijd praktisch

de kwaliteit van de menselijke onderlinge relaties.[p. 62] Het is een basisprincipe van alle communicatie en alle pedagogie.[p. 76]

“Christus als symbool” kan in combinatie met allerlei contexten inderdaad

geloofwaardig klinken, **want** machteloos.[p. 163]

Het komt dan neer op een verzoek tot inschikkelijkheid dat de ànder juist radicaal van inschikkelijkheid ontheft, bevrijdt:

Het kan niet dwingen, het haalt geen enkel voordeel voor zichzelf.[p. 163]

Ook dat werkt echter niet. Terecht verzet Schmidt zich tegen reductie tot louter

contrastfunctie[. p. 248] Het gevaar is verre van denkbeeldig dat men zichzelf in een martelaarspositie gaat verschansen, waarbij de eigen opvatting tegenover de wereld steeds bij voorbaat in het gelijk geplaatst wordt.[p. 249]

Iedereen verkeert altijd in een situatie, maw neemt deel aan “relaties.” Er is geen ontkomen aan (machts)verhoudingen. Die kunnen niet verdwijnen, maar wijzigen door emancipatie. Schmidt benadrukt dat een relevant beeld moet stroken met

de noodzakelijke ‘trial and error’ van een concreet engagement in de concrete wereldproblemen.[p. 228 R]elaties [zijn] niet minder dan vroeger brandende thema's[. p. 245]

Als toonbeeld van evenwichtigheid vind ik Schmidt klinken.

92.33

Wat de zgn ict-architect wil, is jou dus niet zo duidelijk. Ga er eens van uit dat hij van een bepaald – soort – middel uitgaat. Aan het doel dat volgens jou telt, gaat hij aldus nogal klakkeloos voorbij. Maar jij stelt juist de noodzaak van wijziging van doel aan de orde. Jullie gebruiken deels dezelfde termen, autorisatie en zo, maar, over contextuele verbijzondering gesproken, :-) bedoelen er ieder iets anders mee.

Heb jij een punt met heroverweging van doel? Tja, als de noemer digitale toegankelijkheid geen aanleiding vormt voor verkenning enzovoort naar stelselmatige autorisatievoorziening, wat dan wel? Zo is het nog maar de vraag, of 'zijn' middel op z'n minst ongewijzigd geschikt is voor 'jouw' doel. Hoewel hij beweert dat jij maar moet zeggen wàt je wilt (vraag), en hoé dan helemaal aan hem moet overlaten (aanbod), dringt de heroriëntatie wat doel betreft echter nog steeds niet tot hem resp. middelfixatie door. Om in 'zijn' oplossing te kunnen vertrouwen, wil je verklaard krijgen hoe die werkt voor 'jouw' probleem. Dat is redelijk, maar krijg je maar niet te horen.

Welk – soort - middel stelt hij overigens voor? Volgens jou is dat, met een Engelstalige aanduiding, policy-based access control. Jij stuurde een verwijzing naar een webpagina mee. Die is 'van' een bedrijf dat programmatuur verkoopt. Om het eigen ... aanbod eruit te laten springen, wordt daar onderscheid met role-based resp. attribute-based access control gemaakt.

Volgens het lemma **attribute-based access control** (in: Wikipedia, geraadpleegd op 13 december 2023) bestaat er echter géén onderscheid tussen attribute-based en policy-based access control. Verder kan role-based access control worden opgevat als enkelvoudig geval van attribute-based access control (ABAC); rol betreft dan het enige kenmerk.

Wat ik ervan begrijp, is dat attribute-based access control wederom een typische programmeuroplossing is. Een, ik blijf het Engels maar herhalen, policy wordt uitgedrukt in business rules voor attributes. Uiteraard is er óók programmatuur nodig voor afweging van relevante kenmerken. Wie dat business rules resp. business logic wil noemen, vooruit. Het is echter een grove misvatting om ze als oplossing voorop te plaatsen. Rara, waar komen die kenmerken met bijbehorende waarden vandaan die zulke zgn regels verwerken? Overzicht vergt, precies, allereerst een stelselmatig bemeten betekenismodel. In genoemd Wikipedia-lemma heet het dat

ABAC is considered a "next generation" authorization model because it provides dynamic, context-aware and risk-intelligent access control to resources allowing access control policies that include specific attributes from many different information systems to be defined to resolve an authorization and achieve an efficient regulatory compliance, allowing enterprises flexibility in their implementations based on their existing infrastructures.

Nota bene, Metapatroon helpt niet zomaar "context-aware" te zijn. Contextuele verbijzondering is zelfs modelleerbeginself. Duidelijker kan dus niet.

En dan is er, zoals wat verderop in dat lemma staat,

XACML, the eXtensible Access Control Markup Language, [for] defin[ing] an architecture (shared with ALFA and NGAC), a policy language, and a request/response scheme. It does not handle attribute management (user attribute assignment, object attribute assignment, environment attribute assignment) which is left to traditional IAM tools, databases, and directories.

Daar staat met zoveel woorden dat de voorwaarde voor geslaagde policy-/attribute-based access control deugdelijk attribute management is. Daaraan kunnen "traditional IAM tools, databases, and directories" echter niet voldoen. Tijdens de eerste proef hebben we daarom een andere opzet verkend, toegespitst op, zeg maar, uitbreiding van het enkelvoudige rolbegrip. We hebben vastgesteld dat voor stelselmatig bereik een tweeledig begrip, situationele hoedanigheid (intra-organisatorisch nog op te vatten als: organisatorische functie) nodig èn voldoende is.

Hier voeg ik een nòg principiëlere overweging in. De vergaand impliciete veronderstelling die ook weer ten grondslag ligt aan attribute-based access control zoals het populair als oplossing/middel wordt voorgespiegeld, is dat het om telkens een – zakelijk – bedrijf (Engels: enterprise) gaat dat autorisatie ermee regelt. Het bedrijf is kwestie wordt geacht zulke regels eenzijdig te bepalen. De ondoorzichtigheid van programmatuur volgens zgn bedrijfsregels is niet of nauwelijks een ... probleem. Gebruikers zoals medewerkers en klanten kunnen er immers geen formele rechten op laten gelden. Dat is ànders voor overheidsinstellingen. Burgers hebben zulke rechten wèl. Welke dat zijn en hoe ze, zeg ook maar, wèrken, moet ook en vooral voor hèn juist zo doorzichtig mogelijk zijn. Een ict-er die meent dat zgn business rules algemeen begrijpelijk zijn, is niet wijs.

De noodzakelijke openheid is de reden dat voor de eerste proef uitdrukking is gegeven aan zoiets als de dieptestructuur van wet- en regelgeving. Een bepaling betreft een situatie; een situatie betreft (een) verhouding(en); een verhouding telt deelnemers, èl in een bepaalde hoedanigheid. Vandaar situationele hoedanigheid. Met burgerlijke situationele hoedanigheden gaan respectievelijke formele rechten en plichten gepaard. Die staan vást, punt. Juist een autorisatievoorziening met maatschappelijke (lees ook: stelselmatige) dekking moet flexibel van opzet zijn, maar werkt slechts indien zij als het ware draait om wat verankerd als die dieptestructuur van wet- en regelgeving bestaat. Zo is ordelijk verloop van maatschappelijk verkeer hoe dan ook geregeld, kunnen deelnemers over en weer betrouwbare verwachtingen hebben over verloop ervan en elk hun eigen gedragingen erop afstemmen. Daarom gelden er herkenbare aanknopingspunten voor deelname aan verhoudingen, met overheidsinstellingen die register voeren. In een akte is een bepaalde verhouding ‘vastgelegd’ (totdat deelnemers wijziging overeenkomen, waarvan dan ook weer akte, enzovoort). Toekenning van, als beschikking over, gebruiksbevoegdheden aan een burger heeft dan eveneens akte-status en moet met garanties voor continuïteit omgeven zijn.

Daar heeft een bedrijf veel minder mee te maken (tenzij als deelnemer in zo’n verhouding ‘in’ maatschappelijk verkeer). Nou ja, wees voorzichtig met het propageren van een middel. Is het wel beschouwd terdege berekend op borging van – voorwaarden voor – (verkeers)verhoudingen die de principieelste zorg van overheidsinstellingen betreft? Aan wat op de zgn zakelijke markt mikt, kan daarvoor nog weleens wat ontbreken.

Dat neemt niet weg dat autorisatie flexibel wèl prima tevens op overige kenmerken kan worden gebaseerd. Nee, niets nieuws. Daaraan zijn tijdens de eerste proef zelfs zeer uitvoerige beschouwingen besteed. Ik beveel daarom ter (her)lezing dringend **Stelselmatig autorisatiebeheer** aan. Daarin zijn “verzamelde proefteksten” opgenomen, zie vooral de afleveringen dd. 14 juni, 4 juli, 8 juli en 9 juli 2022[, waarvan afschriften afzonderlijk raadpleegbaar zijn als [aantekeningen 86.18, 86.74 86.85 en 86.86](#)].

Kortom, als methodisch beginsel voor stelselmatige autorisatie is er beslist àlles te zeggen vóór wat policy-/attribute-based access control heet. Vergeleken met een apart bedrijf hebben overheidsinstellingen gezamenlijk echter een kwalitatief àndere zorgopgave. Die is infrastructureel (wat de aanhoudende interesse van Forum Standaardisatie in verdere aanzet tot een stelselmatige autorisatievoorziening verklaart). Een zakelijk middel is daarom niet zonder meer geschikt voor het infrastructurele doel. Ga er zelfs maar van uit dat de infrastructurele mislukking

besloten ligt in de bedrijfsmatige beperking.

Het ontgaat me waarom een zgn ict-architect feitelijk die beperking tot een middel, en dan ook nog eens een enkel bedrijfsmatig bemeten middel blijft verdedigen. Ik vind dat nòg merkwaardiger voor iemand die naar ik weet lid van een gemeenteraad is (was?). Waarom verwelkomt, steunt enzovoort hij maatschappelijke oriëntatie niet? Nogmaals, merkwaardig.

Kijk maar wat je/jullie met dit emailbericht doen. Doorsturen aan de ict-architect vind ik prima; stuur dan ajb meteen afschrift van **Stelselmatic autorisatiebeheer** mee. Eens moet er kortsluiting komen tussen relevant doel en daarvoor passend middel.

92.34

En dan heb ik nòg maar eens iets over autorisatie geschreven, ditmaal als aanknopingspunt voor hergebruik van informatie. Volgens een stelselmatic opzet van, vooruit, attribute-based access control houden we dus ook dáármee in één moeite door rekening. Zie [aantekening 92.11] voor afschrift van een emailbericht dat ik hoofd Bureau Forum Standaardisatie voorafgaand aan ons meest recente gesprek stuurde.

Over situationele hoedanigheden gesproken, :-) de verhouding tijdens zo'n nadrukkelijk informeel gesprek in altijd dezelfde horeca-gelegenheid in de buurt van zijn kantoor is als volgt. Ik zeg luid dat hij nog steeds niets nuttigs doet, dat raakt hem door mijn zoveelste uitleg echter nog steeds niet duidelijk, in elk geval geeft hij er nooit gevolg aan – wat jullie uiteraard bepaald niet mag hinderen om interesse van (B)FS te vermelden – en tenslotte betaalt hij voor wat we intussen, overigens in alle matigheid, hebben gedronken. Dan gaan we in onverminderd opperbeste stemming uit elkaar voor een volgende ontmoeting pakweg driekwart jaar later. Tussendoor stuur ik hem af en toe een emailbericht met vergelijkbaar kritisch-opbouwende analyses plus suggesties waarop ik steevast geen reactie krijg. Nou ja, wie weet heeft iemand anders er wèl iets aan en dan heb ik toch maar mooi iets klaarliggen.

92.35

Dank je zeer dat je op jouw beurt kritisch leest. Ja, het dilemma bestaat er veranderkundig vooral uit om een kwalitatief andere veronderstelling aanvaard te krijgen door mensen die ter beoordeling, doorgaans onbewust angstig, blijven vasthouden aan de ene veronderstelling (die pas volgens de andere herkenbaar raakt als inmiddels achterhaald resp. averechts). En laten juist die mensen vaak – weerstand tegen – besluiten over verandering bepalen. Tja, omdat zij tot relevante afwegingen niet of nauwelijks in staat zijn, proberen ze zulk onvermogen te verhullen. Mikken op begrip gaat helaas mis.

Je hebt gelijk, probeer hun “de gewenste rust [te] geven.” Dat is moeilijk genoeg. Vertrouwde terminologie verdient zeker voorkeur. Als zij er vooralsnog het ene onder verstaan, terwijl wij er het andere mee bedoelen, prima. Dat is inderdaad geen bedrog, nou ja, niet volledig, want wat zij willen en waar dat de voorkeur blijft verdienen, kan nog steeds. Wat telt, is nèt voldoende ruimte voor een beginnetje dat op andere leest is geschoeid. Als dat werkt, is ook verder niemand in redelijke argumenten, begrip enzovoort geïnteresseerd. Helaas, maar het is niet anders, nee, dat dan weer niet.

Ik weet niet of de naamswijziging van attribute-based access control helpt ter geruststelling. :-) Maar hoe dan ook vind ik jouw voorstel véél beter. En omdat de

term context rond gaat in verwante, eh, situaties, geef ik daaraan als onderdeel van althans deze aanduiding de ... voorkeur boven situation. Dus, ook wat mij betreft, graag zelfs, context-based access control. Nee, we liegen zeker niet als we beweren dat CBAC àlle mogelijkheden biedt van PBAC, ABAC en RBAC ... èn meer.

Waaraan is control echter ontleend? De sleutel ligt, ik herhaal, maar jouw terminologische voorstel hier ook graag verder volgend, bij context-based attribute management.

Méér kritisch-opbouwend commentaar? Geef 't ajb!

92.36

Stel je je ajb eens voor dat je mij een vet betaalde opdracht verstrekt had voor een gedegen antwoord op de vraag of (Bureau) Forum Standaardisatie zich voor semantische interoperabiliteit zinvol – nog verder – om RegelSprak zou moeten bekommeren. Zou je dan mijn advies, dat je dus reeds ontving, [voor afschrift] zie **[aantekening 92.25]**, serieus nemen? Ja, ik begrijp dat ongevraagd de ... prijs van onbetaald heeft. :-) Nee, afgezien van de periodieke drankrekening hoef jij er geen geld aan te besteden, maar wellicht kan je je enige rekenschap geven van de tijd en moeite die ik zoal besteed aan zulke pogingen tot ontwarring.

Nee, ik ben er zeker niet op uit je belachelijk te maken, (want) probeer je juist ervoor te behoeden elders ernstig voor schut te staan. Dat risico acht ik niet denkbeeldig. Ik ben hoogstens wat eerder dan een ander die déze alom verspillende flauwekul doorziet.

Kijk, het staat iedereen vrij om welk woord dan ook te benutten voor welke betekenis dan ook. Zonder toevoeging van nodige en voldoende, inderdaad, context, hoef je echter niet lang te wachten op hopeloos misverstand, enzovoort. Dat is blijkbaar ook gebeurd met het woord semantiek. Uit gewichtig onbenul duiden enkele mensen, die zich hoe dan ook al hopeloos kortzichtig fixeren op een tèchnisch zgn kunsttaaltje, als semantiek wat verder iedereen als de nogal triviale syntax ervan zou benoemen. Daar valt niets tegen te doen, zulke opportunistische etikettering, dus laat ze vooral (en met Metapatroon – begrijp je nu alweer beter het nut dáárvan? – kan het dankzij contextuele verbijzondering tòch allemaal samenhangend in 'kaart' gebracht worden). Maar besef ajb hoe stompzinig het is om in zoiets als RegelSprak een oplossing zelfs maar te vermoeden voor methodische betekenissenordering, precies, voor wat ook wel semantische interoperabiliteit heet, op welke schaal dan ook van informatieverkeer uitgedrukt in welke taal dan ook. Laat je niet voor het karretje spannen van het zoveelste verdwaalde groepje ict-ers met waanideeën van dien over programmatuurheerschappij (ze bedoelen overigens: hùn programmeurheerschappij).

(Verder) over semantiek gesproken, verwar ajb – ook – de boodschapper niet met de boodschap. En wederom graag gedaan. Laat je op z'n minst hierover wat van je horen? Ik kijk ernaar uit.

92.37

Ik weet ook wel dat zo'n advies wie weet zelfs ongelezen in de bodemloze gracht verdwijnt die overheidsinstellingen om zich heen, tja, je moet wel een doel houden, nietwaar, maar blijven graven. Maar daarvan wil ik dan wel nota nemen met bewijsvoering dat ik het ben blijven proberen. De grens naar machteloze spot ben ik overigens uiteraard allang gepasseerd.

92.38

De reframing, hoera, :-)) op voorstel van [je collega] helpt in moeite door te verklaren waarom je ook voor, inderdaad, context-based access control kiest voor een modelleermethode die contextuele verbijzondering zelfs als beginsel heeft. Ter rechtvaardiging van die keuze kan je o.a. verwijzen naar conclusies en aanbevelingen door Forum Standaardisatie, zie [Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen](#) (Bureau Forum Standaardisatie, 19 juni 2009) over geslaagde modelleerverkenningen voor stelselmatig bereik met Metapatroon. Alweer lang geleden, dat rapport? Zo moeilijk is het dus om behoudzucht van ict-ers te doorbreken resp. hun opdrachtgevers te laten – durven – beseffen waaraan gangbaar geraakte digitalisering mank gaat.

Als misvatting van nogal wat zgn ict-ers meen ik hun vooringenomenheid met programmatuur te herkennen. Uiteraard kan ik het juist mis hebben. Zo ja, dat verneem ik dan graag. Zolang ik geen redelijke tegenspraak krijg, houd ik echter de indruk dat kenmerkend voor ict-ers – geworden – is dat zij alles om verwerking laten draaien. En voor verwerkingsregels vormen zgn bedrijfsregels (Engels: business rules) dan de specificatie. Hun idee, ik benadruk naar mijn indruk ervan, is dat regels zoiets als de bron van informatie zijn. Ipv informatie hebben zij het over data; dat neem ik hier maar even over.

Omdat zij regels als primair beschouwen, gelden regels voor hen als object van modellering. Data zijn dan telkens slechts gevolg van regelverwerking. Het belang van een datamodel erkennen ze aldus niet of nauwelijks. Vraag een moderne ict-er om een datamodel en er gebeurt ... niets.

Tja, waarop heeft – verwerking van – een regel betrekking? Wat als bijbehorende data erkend zijn, worden opgevat als onderdeel van de regel in kwestie. Dat versterkt veronachtzaming van, vooruit, regeloverstijgende ordening van data. Hoezo, datamodel?

De verdwazing onder de noemer van kunstmatige intelligentie acht ik er verder debet aan. Je zet een algoritme ‘gewoon’ een bak met van-alles-en-nog-wat-door-elkaar voor en, presto, er komt iets bruikbaars uit. Wat er allemaal in die bak gaat?

Nogmaals, dat gebeurt nogal willekeurig, zo luidt althans de mythe. Nee, een vooropgezette structuur zit er niet in. Hmm. Dus gaat de drogreden verder, nee, zulke ruwe grondstof verdient geen data te heten; die aanduiding is pas ... toepasselijk nadat het algoritme ‘zijn’ orde gevestigd heeft. Uiteraard is dat eveneens misleidend; zo’n, vooruit, lerend algoritme veronderstelt zelfs initieel wel degelijk structuur van waarop het los gaat.

Ja, ik besef dat mijn kenschets èrg kort-door-de-bocht is. Ik wil er vooral mee zeggen dat ik de absolute regelfixatie onzinnig vind (en geheid tot verspillende mislukking geleid heeft èn alsmaar verder leidt van digitalisering die ervan uitgaat).

Wie mij ervan wil beschuldigen er een ouderwetse opvatting van verwerking op na te houden, gaat haar/zijn gang maar. Die opvatting werkt echter ... wèl. Ik vind verwerking nog steeds ‘iets’ dat uitgaat van bepaalde data èn eindigt met bepaalde data. Daarom beschouw ik data als primair. Met voorrang moet dus een expliciet datamodel worden opgesteld/ontworpen. En dat moet dekken waarover verwerkingsmodules met -regels als grondstoffen kunnen beschikken èn wat zij als hun resultaten kwijt kunnen, enzovoort. Het ontwerp van bedoelde verwerkingsmodules met -regels volgt als het ware secundair.

Ja, er is stellig wisselwerking. Zo vormen (on)mogelijkheden van verwerking wellicht

aanleiding tot herziening van het datamodel. Het datamodel is en blijft m.i. echter referentiekader.

De noodzaak van zelfs voorrang voor een dekkend datamodel begrijpen vele ict-ers vanwege hun (verwerkings)regelfixatie niet eens. Dat maakt samenwerking weleens, zachtjes uitgedrukt, lastig. Toegeven aan hùn, strikt eenzijdige, opvatting is echter rampzalig. Wie kan ze laten aanvaarden dat aandacht voor datamodellering helemaal geen ontkenning van het belang van verwerkingsregels inhoudt? Zowel regels als data zijn cruciaal. Het zijn als het ware polen die op elkáár georiënteerd moeten zijn, maar met de datapool dus telkens iets voorop. De òmgekeerde verhouding werkt niet, en ontkenning van onderscheid volgens data en regels door louter erkenning van regels (lees ook: proces) al helemáál nooit.

Het voorstel voor context-based access control (!) bedoelt dus niet om volgens regelfixatie een alternatief te bieden voor waaraan de ict-ers de voorkeur lijken te geven. Het idee is vooral om onder de noemer van context-based attribute management (!) allereerst te verkennen met welke grondstoffen, data, dus, eventuele regels voor context-based access control moeten worden gevoed, opdat relevante resultaten, ook data, dus, worden behaald. Wat telt is niet welles-nietes, maar afstemming. Ofwel, regels komen ècht wel aan de beurt, ict-ers met programmatuurinsteek kunnen ... gerust zijn. Maar regels komen wat later. En vooral àfgeleid. We moeten begrijpen dat ze dáár hevig òngerust door zijn. Daar moeten we ze doorheen zien te helpen. Ze geloven er weliswaar nog niet in, kùnnen dat blijkbaar zelfs niet meer, maar als er eindelijk eens iets wèl lukt waaraan ze opbouwend hebben kunnen bijdragen, zouden ze er toch tevreden over moeten kunnen raken.

Het lijkt wel of ik in afleveringen een cultuurkritiek van digitalisering aan het schrijven ben.

92.39

Ik ben nog niet gekomen van de schok die jij me met je “eenvoudige theorie” bezorgde ... Nee, ik houd jou als boodschapper niet voor de boodschap. Allereerst probeer ik je te verklaren waarom ik ondernemer tegen-wil-en-dank ben (en mij genooddaakt zie dat met onzakelijkheid van dien door gebrek aan opdrachten nog vol te houden :-). Als mijn vak kan je informatiekundig ontwerpen beschouwen. Wat dat nader zoal omvat, laat ik hier in het midden. Hoe dan ook vind ik dat een ontwerper weliswaar opdrachten uitvoert, maar zich ònafhankelijk van haar/zijn opdrachtgever moet kunnen opstellen. Indien een ontwerp daadwerkelijk tot resultaat komt, zijn daarmee immers ook ànderen geraakt. De ontwerper moet m.i. de opdrachtgever belangen van àlle eventuele, zeg maar, betrokkenen laten afwegen en met ontwerp(en) mikken op resultaat dat evenwichtige verhoudingen faciliteert. Z/hij stuit daarmee helaas vaak op ònwil resp. ònbegrip van de opdrachtgever in kwestie die vooral ‘uit’ kan zijn op eenzijdig voordeel op korte termijn. In zo’n geval heeft de ontwerper met voorrang de opgave om zo’n opdrachtgever te laten beseffen dat op wat langere termijn óók haar/zijn voordeel met bevordering van emancipatie gediend is. Ofwel, ontwerper als therapeut. Nee, daar is menig opdrachtgever zelfs nog minder van gediend. Nou ja, dan niet. Maar dan moet de ontwerper zonder veel èxtra moeilijkheden haar/zijn kennelijk ònevenwichtige verhouding met de opdrachtgever kunnen beëindigen. Dàt vergt dáárvoor voldoende ònafhankelijkheid. En daarom, nou ja, dat is mijn opvatting,

‘moet’ de ontwerper een ‘eigen’ bedrijfje voeren. Maar marktwerking?

Als het – dus – al moeilijk is om als ontwerper, eh, ethisch verantwoord in opdracht van overheidsinstellingen aan de slag te kunnen, hebben de Europese aanbestedingsrichtlijnen, vervolgens ook in Nederlands aanbestedingsrecht omgezet, dat feitelijk vrijwel onmogelijk gemaakt. Terwijl ik het soort, vooruit, ondernemerschap waartoe ik me gedwongen voel, van katalyserende waarde acht voor maatschappelijke ontwikkelingen, hebben kortzichtige opdrachtgevers prompt nòg kortzichtigere inkopers aangesteld. De veranderruimte die richtlijnen/wet bieden, is prompt hermetisch afgesloten geraakt. Ik ben daarvan niet alleen zèlf als ondernemertje de dupe (waarbij ik moet toegeven dat het met mijn, hmm, beroepsethiek wellicht weinig verschil maakt :-). Hoe dan ook acht ik de ‘heersende’ inkooppraktijk strijdig met het zgn algemeen belang (wat dat ook is). Nogmaals, iets eraan veranderen kan ik ‘in’ mijn volstrekt onmachtige positie niet. Ik wil echter wel documenteren dat ik het er grondig mee òneens ben. Daarom schrijf ik zo’n tekstje als [Waanbesteding](#)(2004) en, samen met Olf Kinkhorst (1956-2009), enkele jaren later gevolgd door [Versukkeling](#) (2008).

Wat is nu de schok? Er kan een nieuw doel worden gesteld. Om dat te verwerkelijken vergt een daarvoor geschikt middel. Een gekozen middel voldoet, zachtjes uitgedrukt, niet altijd. Kan gebeuren, niemand is perfect. Dat hoeft echter niets àf te doen aan de wenselijkheid van het doel. Dus, nog maar eens proberen, maar wèl met een ànder middel. Een ezel ...

Wat jij met zoveel, herstel, met zowenig woorden verduidelijkt, is dat er onder de noemer van overheidsaanbesteding zelfs helemaal géén sprake is van een nieuw doel. Verder dat er voor het nota bene òngewijzigde doel allang een passend middel bestaat, te weten “privaatrecht” en “comptabele regelgeving.” De kennelijke, herstel, ijdele veronachtzaming vind ik schokkend. Of zoals het thans heet, dat kwam wel even binnen. Zucht, er is dus zònder enige geldige reden (!) een hoop ellende ontstaan door het aanleggen van een neoliberal dwangbuis voor overheidsaanbestedingen, scheve marktverhoudingen zijn alleen nog maar verder ... verscheefd, krijgen burgers via overheidsintermediairs nòg minder infrastructurele waar(de) voor hùn geld, enzovoort. Allemaal volstrekt nodeloos, en dat gaat maar door ...

Over ijdelheid gesproken, je streelt de mijne door mijn vroege kritiek te bevestigen, dank je wel! :-) Maar ik ben je vooral dankbaar voor je m.i. onontkoombare verduidelijking. Want nu meen ik ook alweer wat beter te begrijpen waarom e.e.a. hopeloos mis gaat.

Tja, nu alleen nog maar dat ‘aparte’ aanbestedingsrecht afgeschaft krijgen. Wie waagt het over haar/zijn politieke schaduw heen te stappen?

Als jij minstens je ijdelheid gestreeld wil hebben door iemand te spreken die het tenminste over iets volstrekt met je eens is, ben ik er graag toe bereid, dus wellicht tot ziens.

[Zie ook **aantekening 92.31.**]

92.40

Ik wijs op verband. Dat valt van o.a. zowel nogal wat ict-ers als nogal wat bestuurders èxtra op. Iemand kan vaak haar/zijn positie e.d. zelfs dùbbel borgen door vooral geen ènkele moeite te blijven doen om iets nieuws te weten te komen. Zo vermijdt z/hij immers in één nalatigheid door èlke – verdere moeite voor –

verandering. Voor onderlinge verdeling van voordelen moet iemand haar/zijn aandeel in handhaving van wederkerige onwetendheid natuurlijk wel toevertrouwd zijn. Daar wordt dus 'vanzelfsprekend' streng op geselecteerd.

Ongevraagd advies met oproep tot doorbraak? Even toetsen. Afkomstig van iemand in een sterkere machtspositie die telt voor 'eigen' huidige resp. eventuele toekomstige positie? Zo nee, dat voorstel is toch echt het probleem van de adviseur, lijkt de overheersende reflex. Dus, geen kennis van nemen en vooral niet op reageren. Gaat daardoor vanzelf over. Ik moet uit ervaring toegeven, dat is ook zo. Hoe zit het met gevraagd advies voor doorbraak? Zo'n vraag ken ik niet.

Dit acht ik leerzaam voor omgang met ict-ers. Daarvoor is bestuurlijke dekking onontbeerlijk. Destijds, ik was er ambtenaar, heb ik de plv secretaris-generaal van BZ eens verteld dat ik er elke dag een rommeltje van maakte her en der met bananenschillen om over uit te glijden, maar altijd ervoor zorgde dat het er, voor als hij aan het einde van de dag voorbij zou komen, allemaal weer netjes opgeruimd bijlag. Toen kon dat nog zo. Hij besloot, zeer verstandig, dat hij niets méér wilde ... weten.

92.41

Hij komt blijkbaar maar niet van zijn aandachtverslaving af. Op ditmaal de vraag of het – met zijn verwijzing naar de blogtekst – **Tijd voor een LAC 2.0** (LinkedIn) is, luidt mijn antwoord dat hij destijds reeds een volstrekt averechtse opvatting, nou ja, voor zover hijzelf überhaupt iets anders dan ijdele zelfingenomenheid ... vindt, wilde opdringen over architectuur resp. architect voor digitalisering. Hij stelt nu met zoveel woorden dat zijn idee van architect(uur) is gekaapt en vervolgens verminkt. Hmm, waarom ervaar ik geen medelijden? Hij is blijkbaar vergeten dat Jaap van Rees hem dat verweet.

Over aandacht gesproken, hij verdient echter niet de 'eer' hem de volledige schuld te ervan geven ontwikkeling van informatiekunde te hebben belemmerd, zelfs in verkeerde richting te hebben gestuurd. Daarvoor zijn talloze andere factoren aanwijsbaar. Maar geholpen heeft hij zeker niet.

Dat heeft Van Rees overigens evenmin, in zijn geval verder helpen, nadat hij met zijn poging om zoiets als het architect(uur)merk tevens informatiekundig gevestigd te krijgen strandde op de informatica-muur. Want wat hebben we aan serieuze bijdragen over, zoals ik dat meteen maar ben gaan noemen, informatiekundig ontwerp(en) sindsdien nog van hem vernomen? En die muur stond er toen tot op grote hoogte uiteraard al, helaas alsmaar ... apart. Dat was ook Van Rees' terechte kritiek en pleidooi vóór erkenning van informatiekunde, mede als voorwaarde voor opbouwende informatica. Maar er is vooral vlijtig aan de aparte informatica-muur doorgemetseld, en dat gebeurt nog steeds.

92.42

onderwerp: verdere stappen op weg naar evenwichtige aanpak

Als aanzet wijs ik op een tekstpassage in **Stelselmatige autorisatie, verzamelde proefteksten**. Voor evenwichtige aanpak, zo staat [ook in [aantekening 84.72](#)],

helpt het volgens mij om zoiets als de geschiedenis van digitalisering voor bedrijf en bestuur na te gaan. Dat begon, toegegeven, [...] zéér ruw geschetst, met steeds een apart computerprogramma; de informatie (lees ook: data) die zo'n programma moest verwerken werd telkens als onderdeel ervan (mee)geleverd. Groeiend besef dat dezelfde informatie voor – verwerking door – meerdere programma's relevant kon

zijn, leidde tot ontkoppeling met enerzijds een, zeg maar even, database, anderzijds de verschillende programma's die selectief informatie 'uit' de database verwerkten en resulterende informatie er weer 'in' doen. Dat onderscheid tussen data en proces (lees ook: computerprogramma) is nog steeds geldig. Een specifiek middel/voorziening is dan feitelijk niet het een of het ander, maar een bepaalde combinatie.

Hier ga ik erop door. Voor digitalisering (dat heette toen: automatisering) was aanvankelijk de programma(tuur)- annex procesinsteek dus, zeg maar, leidend. Vervolgens pas ontstond de mogelijkheid om data als het ware tevens l0s van (verwerkings)programmatuur te beschouwen. Dat is her en der echter nogal doorgeschoten.

Ongeveer veertig jaar geleden gingen vooral wat grotere organisaties alles op een overkoepelend datamodel zetten. Daar moest programmering maar op wachten. Dat ... leidde tot stagnatie, want telkens lukte het niet om zo'n model met wat grootschaliger bereik consistent te krijgen. Het bleef modelleurs echter ontgaan waar0m 'het' maar niet wilde passen.

Met besef van contextuele variëteit is de verklaring eenvoudig. De mislukking vanaf wat ruimere schaal zit 'm in de valse veronderstelling dat betekenis enkelvoudig is (of anders dwingend zo – gemaakt – moet zijn). Wie echter van een absoluut geldige betekenis van 'iets' uitgaat, loopt onvermijdelijk tegen andere betekenissen ervan aan. De nu eenmaal reële betekenissenvariëteit kent haar grondslag in gedragsmatige variëteit en blijft niet rijmen zolang de veronderstelling van enkelvoud is gehandhaafd. Het helpt dus ook niet om één van die andere betekenissen als enkelvoudig geldig te volgen. Daardoor verdwijnt variëteit niet.

Ingegeven door beschikbaar gekomen databasetechnologie, nee, het laten doorslaan van de slinger van de proces- naar de datakant en hem daar eenzijdig vastnagelen hielp dus niet, en al helemaal niet volgens methoden voor datamodellering die, nota bene nog steeds gangbaar, slechts berekend zijn op – zeer – kleinschalig bereik waar de aanname van betekenisuniformiteit/-standaardisatie – nog – niet problematisch is. Maar de frustrerende ervaring met zulke grootschalige modelleringspogingen heeft ertoe bijgedragen dat de spreekwoordelijke slinger nog weer enkele jaren later als het ware terug op de plaats van het andere uiterste, dat van proces resp. programmatuur resp. zgn bedrijfsregels, dus, is terechtgekomen. Klopt, er hoeft tenminste niet meer op allesomvattend datamodel te worden gewacht om tenminste iets te doen. Het is alleen dat er talloze van zulke ietsjes ontstaan. Samenhang ontbreekt. Dat maakt beheer nodeloos omslachtig, en gaat er vaak zelfs bij inschieten (zoals bij jullie nota bene voor versnipperd geraakte autorisatie is gebeurd; dat cruciale aspect ontsnapt gauw aan de aandacht van programmeurs – en van de verschillende opdrachtgevers – die liever mikken op het volgende, zoveelste 'nieuwe' ietsje, enzovoort). Er is verder ook en vooral frustrerend aan dat wat grootschaliger bemeten voorzieningen waaraan juist overheidsinstellingen naar hun aard behoefte hebben onhaalbaar blijven. Kortom, stelselmatig nog steeds stagnatie.

De doorbraak naar stelselmatige digitalisering biedt m.i. een methode van datamodellering die wél berekend is op betekenissenvariëteit. Dat is daarom het idee van/met Metapatroon. Daarmee vervalt ook de eis dat het datamodel zowel allesomvattend als definitief moet zijn. Dat zijn in een voortdurend veranderende wereld ook onzinnige eisen. Dankzij contextuele verbijzondering als beginsel kunnen contexten worden verwijderd, toegevoegd resp. gewijzigd. Want een context bepaalt

het bereik waarbinnen betekenis enkelvoudig geldt. Indien voldoende vertrouwen bestaat over een bepaalde ... contextbepaling kan voor desbetreffende data met voorspelbaar succes prompt tevens verwerkingsprogrammatuur worden gemaakt. Omdat er zoveel data beschikbaar is, ligt het voor behoeften die wat ruimere schaal betreffen dan de aparte ietsjes waarvoor ze bijgehouden geraakt zijn (en operationeel bijgehouden blijven) voor de hand om na te gaan of ze ook daarvoor (her)bruikbaar zijn. We doen met de zgn informatieronde niet anders. Dat lukt prima, het bewijs is er voor er belangstelling voor wil opbrengen, dankzij erkenning van betekenisvariëteit en gebruik van een modelleermethode voor eenduidige ordening ervan.

92.43

De bundel **Menschen im Schatten der Kathedrale: Neuigkeiten aus dem Mittelalter** (Primus, 1998) telt drie delen. Het eerste deel, **Die Bösen schrecken, die Guten belohnen. Bedingungen, Praxis und Legitimation mittelalterlicher Herrschaft**, is geschreven door Gerd Althoff die daarin de machtsverhoudingen in de zgn Middeleeuwen behandelt. Althoff maant allereerst tot besef van betrekkelijkheid:

Die Eigenart mittelalterlicher Herrschaft zu verstehen bedeutet [...], sich die Unterschiede zu den Herrschaftsformen der Neuzeit und der Gegenwart bewußtzumachen. [...] der moderne Staat und seine Wesenszüge waren unbekannt, und deshalb müssen wir viele Vorstellungen fallenlassen, die von diesen Wesenszügen geprägt sind, wenn wir mittelalterlichen Verhältnissen gerecht werden wollen. Es existierten eben kein staatliches Gewaltmonopol, keine Gesetze und deshalb ganz gewiß auch keine Gleichheit vor dem Gesetz.[p. 3]

In zgn rechtsstaten is die combinatie inderdaad formeel gevestigd geraakt. Helaas volgt de praktijk daar niet altijd die theorie, maar het is nota bene dezelfde combinatie waardoor 'alles' enigszins beheersbaar lijkt te blijven. Nou ja, zolang burgers er niet strijdig mee gaan denken resp. stemmen en in getalsmatige meerderheid zich, met zo'n opflinkerende illusie van macht, voortaan feitelijk aan middeleeuwse machtsverhoudingen onderwerpen. Verder is de, zeg dus maar, rechtsstatelijke combinatie voor evenwichtiger verhoudingen, eh, wat minder uitgewerkt zowel ruimer (lees: interstatelijk/-nationaal en/of mbt aspectmatige groepsindelingen) als enger (lees: intra-organisatorisch) bemeten. Hoe dan ook is handhaving veel problematischer, of zelfs onmogelijk (gemaakt). Ofwel, daar zijn middeleeuwse verhoudingen, alle emancipatorische regelgeving ten spijt, zelfs nooit weggeweest. Sterker nog, omdat alsmaar krachtiger geweldmiddelen beschikbaar zijn, zijn gevolgen van inzet ervan nog rampzaliger. Overdrijf ik? Wellicht voor – wat ik maar even noem – binnenstatelijke verhoudingen, maar zelfs daarvoor niet mateloos. En tussen staten inclusief groepen die 'hun' staat willen vestigen? Destijds

war die [...] Fehdeführung in hohem Maße menschenverachtend.[p. 6]

Nee, in veel conflicten blijkt niets veranderd, integendeel:

Fühlte man sich ungerecht behandelt, zurückgesetzt oder beleidigt, eröffnete man einen gewalttätigen Konflikt, indem man Land und Leute des Gegners schädigte.[p. 4]

Wie geldt als "man" die dat uitmaakt? Was het vroeger erfopvolging waardoor niet noodzakelijk elke heerser narcist met kwetsbaarheid van imago resp. wraakzucht

van dien was behept, de eisen aan huidige politici dat ze met voorrang mediapersoonlijkheid zijn maakt die eigenschap vrijwel onontkoombaar. Daar

g[i]b[t] es spezifische Verfahren, [d]ie [...] aber nichts mit demokratischer Willensbildung zu tun [haben].[p. 3] Charakteristisch für die Eigenart solcher Herrschaft ist [...], daß jeder Herrscher [...] eine Umgebung von persönlichen Vertrauten um sich aufbaut[. p. 27]

Loyaliteit heeft echter een prijs. Volgens Althoff

etablierten [...] Helfer und Vertrauten [...] das Prinzip, daß die Belohnung üppiger zu sein hätte als der geforderte Dienst, dauerhaft in der Politik.[p. 36]

Zo wijst hij op een voorname factor ter verklaring voor de schaal van wat zgn staten zijn geworden:

[D]ie Prozesse der Herrschaftsintensivierung [...] die zur Entstehung des modernen Staates führten, [gingen] von den Territorien dieser dann Landesherren genannten Helfer des [damaligen] Königtums aus [...] und nicht vom Königtum selbst.[p. 36]

Overigens ongeacht schaal(wijzigingen) vind ik onverminderd actueel wat Althoff schetst als

Strategien der Herrschaftslegitimation[. p. 4]

Voorts blijkt er – daarom – evenmin iets werkelijk nieuws aan manieren om op welke schaal dan ook

gravierenden Folgen bewaffneter Selbsthilfe zu mildern oder gar zu beseitigen.[p. 8]

Dat lukt nog altijd maar matig. Althoff schrijft in de verleden tijd, maar waar thans geen rechter bevoegd is ... blijft de tegenwoordige tijd passend:

Vermittler bed[ü]rf[...]en zu ihrer Tätigkeit des Einverständnisses der Konfliktparteien. [...] Normalerweise spielt [...] sich die Tätigkeit solcher Vermittler im Vertraulichen ab.[p. 11 Es ist] daran zu erinnern, daß dieses Regelwerk nur für die Waffenträger selbst und insbesondere für ihre höchsten Ränge g[i]lt[. p. 13] Um es [...] zu unterstreichen: D[as] heißt nicht, [die] furchtbare Wirkung auf die wehrlose Bevölkerung, für die die eben genannten Regeln ja nicht g[e]lten, geringzuschätzen.[p. 15]

Hoezo, Middeleeuwen anders?!

92.44

Ik herken dat, ergernis over pseudoprofessionaliteit. De aanduiding van Multatuli (pseudoniem van Eduard Douwes Dekker, 1820-1887) luidt ‘specialiteit’ en hij schreef **Duizend en enige hoofdstukken over specialiteiten** (Veen, 1991, oorspronkelijk 1871 resp. 1879). Zijn kritiek acht ik nog altijd steekhoudend. Dat wil dus vooral zeggen dat die domweg niet aankomt. Dat hoeft niet te verrassen, want Multatuli verklaart “specialiteit” juist als het vermogen tot zulke nalatigheid, zeg ook maar maatschappelijk hinderlijk onvermogen. Immers, een “specialiteit” noemt hij iemand

die levenslang veel dingen verwaarloosd heeft, om de prijs der middelmatigheid te behalen in de wedloop der beoefenaars van een bepaald vak[, maw] iemand die door zich blind te staren op één punt, het recht meent te hebben bijziende te wezen voor wat anders, of zich zo voor te doen.[p. 21 Overigens, w]at middelmatig genoemd wordt, zou veelal **slecht** heten indien we ons in oprechtheid afvroegen wat **goed** is.[p. 139]

Waaraan het zo'n "specialiteit" annex pseudoprofessional ontbreekt, is dus vooral het vermogen tot relativering, zelfkritiek e.d. Hoe dan ook weigert een "specialiteit" van enig onvermogen zijnerzijds blijkt te geven. Daarom gaat zo iemand dóór met

[zich] voordoen alsof [hij] iets wist [...], kende [...] en kon [...]. [Hoewel het t]elkens [...] voor[komt], dat de omstandigheden deze of gene hoedanigheid in [hem] vereis[t], schiet [hij t]elkens [...] tekort in 't leveren van wat [hij] eigenlijk moest [...] kúnnen leveren.[p. 22] De eigenaardige fout der specialiteiten bestaat in afkeer van oorspronkelijkheid of vrees voor oorspronkelijkheid, aandoeningen die voortkomen uit een door luiheid veroorzaakte onmacht.[p. 89] Dezelfde bekrompenheid die [hem] een al te klein onderdeel tot doel aan [zijn] streven deed kiezen, zal [hem] weldra onbekwaam maken tot bereiken van dat nietige doel zelf.[p. 138]

Mocht een "specialiteit" zijn falen beseffen,

[d]an [is hij] beschaamd over [zijn] domheid, onmacht en onnozelheid, te klein om edele wraak te nemen door verheffende inspanning, te hoofdig om dat alles te erkennen[. p. 22] Dat opgaan in de specialiteit van 'n vak, van één vak, is dom, schandelijk en nadelig. Eén is dikwijls géén, in dit geval.[p. 23]

Daarom stelt Multatuli dat

[h]et [...] also niet uitgemaakt [is] dat iemand die zich aan 'n bepaald vak wijdt, in dat bepaald vak iets beters levert, dan te verwachten is van anderen, van **niet**-specialiteiten.[p. 25]

Het gaat meteen mis door een "bepaald vak" te beschouwen als ... allesbepalend:

De man die zich uitsluitend toelegt op één vak, [...] wordt beheerst door de neiging [he]t gewicht [ervan] te overschatten.[pp. 65-66] Het verwaarlozen der juiste verhouding onzer verplichtingen, levert nooit goede vrucht.[p. 137]

Veronachtzaming van variëteit werkt ontwrichtend. Kortom,

de **bekwame** specialist [...] mág z'n kennis niet versplinteren[. p. 45 omdat v]raagstukken nu over maatschappelijke belangen [...], uit de aard der zaak, in zekere zin **niet** eenvoudig [zijn]. De slotsom moet worden getrokken uit 'n zeer groot aantal factoren, die niet altijd met elkander in 'n verband staan dat terstond in 't oog valt[. p. 67] De algemene zaak – **res publica** – is in de hoogste maat integraal, en moet als zódanig behandeld worden.[p. 75] Het is nodig dat wij 'n open oog houden voor andere zaken die **tezaam genomen** onze faculteiten behoren bezig te houden.[p. 138]

Dat vergt erkenning van wederzijdse afhankelijkheden, interdependentie heet dat ook wel, want

al wat is [staat] in verband met iets anders.[p. 139]

waarbij bescheidenheid inclusief afweging van onvermijdelijke beperkingen dus geboden is èn blijft,

omdat het verschil der omstandigheden oneindig, en ons uitdrukkingsvermogen beperkt is.[p. 99]

De passende houding is zeker niet ènkelvoudig vakmatig (lees ook: disciplinair), maar open interdisciplinair en vooral

acht slaan op [...] verband is onmisbaar.[p. 139] Juist de aanhoudende pogingen om 't verband tussen **alles** en **alles** [...] te vatten [...] zijn nodig om ons iets van de onderdelen te doen begrijpen.[pp. 139-140]

Multatuli zet retorisch nog een tandje bij met de opmerking dat

[h]et volgen van 'n vooruit bepaalde richting [...] óf onbekwaamheid óf verraad [...] bewijst [...], en dit laatste is immer het geval bij 't voorstaan van **bijzondere belangen**. [p. 75]

Helaas zit daar ook m.i. nogal wat in. Het negatieve summum vindt Multatuli overigens

de specialiteit van mooipraters [die hij bestempelt als] 'n ware ziekte, 'n besmetting, 'n pest die uitgeroeid behoort te worden, 'n vloek die men bezweren moet [p. 78 als maatregel tegen h]et opdringen van ongerijmdheden[. ...] Bij 't nuchter behandelen van zaken [...] komt het aan op de zaken zelf, en niet op de manier waarop deze of gene praat specialist die zaken weet voor te stellen. [p. 79]

Wat daartegen helpt, kan slechts opvoeding en -leiding tot kritisch vermogen zijn. En is dat vermogen voor verantwoord burger-, ja, vakmanschap enzovoort zo mogelijk niet extra onmisbaar in het huidige zgn mediatijdperk? Multatuli lijkt in elk geval geen gebrek aan zulk vermogen te hebben. Zijn kritiek is nota bene opbouwend, over professionaliteit met ethiek van dien gesproken, want

[h]et spreken zelf staat dikwijls 't belang der zaak waaróver men spreekt, in de weg[, maar m]en bedenke dat het bij behandeling van zaken niet [...] te doen is [...] om 'n kinderachtige triomf over tegenstanders, niet om de problematische eer van 't laatste woord. De vraag is hoe de **feiten** zijn? Hoe die van elkander afhangen? [p. 79]

Nu begrijpt Multatuli ook wel dat vakmensen onontbeerlijk zijn en blijven. Daarom komt hij met een antwoord op de vraag

[h]oe men specialiteiten behoort te gebruiken[. p. 134]

Hij stelt dat

[d]e specialiteit [...] ambachtsman [is] die 't bestelde vervaardigt, maar geen stem heeft in 't bestellen. Hij levere de vakkennis waar die gevorderd wordt. Aan anderen blijve de beoordeling in hoeverre het geleverde bruikbaar is, en hoe 't moet worden aangewend. [p. 134]

Als hoofdlijn ben ik het ermee eens. Daarvoor wordt van een opdrachtgever, of namens hem de ingeschakelde ontwerper,

verondersteld [...] dat ze ruimer veld overzien dan de werkman, en tevens dat ze bekwaam zijn tot beoordeling en goede aanwending van 't geleverde. [p. 135]

Daaraan ontbreekt het – eveneens – vaak, terwijl

[é]én ding vast[staat]: tot wél overzien van dat geheel, is vóór alles nodig 'n geoefend verstand en veel hart. Deze twee hoedanigheden [...] sluiten evenzeer bekrompen vooroordeel uit, als ze borg staan voor rechtvaardigheid en praktische zin. [p. 136]

Intussen doet een ontwerper er altijd wijs aan om in het geval van “oorspronkelijkheid” van een plan, samen met de beoogde “werk-/ambachtsman” tijdig uitvoerbaarheid te beproeven. En

[v]an de [opdrachtgever] is te vorderen dat hij de arbeid [...] wete te regelen, te beoordelen, schiften en te gebruiken. [p. 136]

Maar met ook opdrachtgever(schap) als een “specialiteit” beweert Multatuli, en opnieuw heeft hij stellig een tijdloos punt, dat

[i]k vrees te moeten geloven dat nooit enig vak[, dwz van opdrachtgever,] slordiger beoefend werd, en 't zal dan ook wel hieraan te wijten zijn dat we overal aan bijzondere bekwaamheden [ten onrechte] de rang zin toekennen die in 't algemeen

belang de beloning wezen moest van harmonische ontwikkeling op **universeel** gebied.[p. 136]

Het is dus nog niet zo ... eenvoudig er ook maar iets aan te veranderen.

92.45

Vraag hem maar of hij op Metapatroon gestudeerd heeft. Zo niet, waar kunnen we eigenlijk zinvol over praten?

92.46

Wat de structurele, zeg maar, kern betreft van wat er zsm operationeel moet werken als autorisatievoorziening voor de informatierotonde kan ik zelfs zéér kort zijn. :-) Zie daarvoor de figuur in **[aantekening 92.13]**.

Wellicht breid je voorafgaand de – aparte – proefopstelling uit? Kijk maar. Hoe dan ook toont [Stelselmatig autorisatiebeheer](#) het model(ontwerp) – waarvan die zgn kern dus onderdeel is – ervoor. Volg ajb de vertrouwde aanpak. Dus, wijk vooral van dat model af waar je het onlogisch vind (maar laat mij dat ajb wèl even weten, zodat ik het model kan aanpassen :-).

92.47

Ik heb geprobeerd ter voorbereiding een tekstje te schrijven dat je inclusief deze aanhef m.i. òngewijzigd aan [hem] kan doorsturen. Het is wat langer uitgevallen dan ik tijdens ons telefoongesprek dacht. Dan heb je ook wat. Kijk maar. Je ziet dat ... ik in de ik-vorm schrijf, en hierna ook meteen tot [hem] gericht. Zo kan jij er tegelijk diplomatiek afstand van houden. :-)

Over afstand gesproken, wat ik uit de verte nog telkens voor indruk van de insteek van – medewerkers van – IVO krijg, wijst er niet op dat grondig besef ervan bestaat dat informatiekundige opgaven kwalitatief gewijzigd zijn.

Voorgaande zin geeft aanleiding tot twee vragen: 1. Heb ik gelijk met kwalitatieve verandering? 2. Klopt mijn indruk van IVO?

Als ik géén gelijk heb, is die opvatting irrelevant en doet ook mijn indruk van IVO er niet eens meer toe. Daarom verdient die eerste vraag voorrang. Ik beloof dat, indien iemand er overtuigend ontkennend op kan antwoorden, ik prompt verder niemand tot last zal zijn. Zover is het – nog? – niet ...

Tja, er is m.i. nu eenmaal kwalitatief anders aan, dat het gangbare referentiekader ter evenwichtige beoordeling zelfs misleidend is. Want wie géén paradigmawissel zelfs maar wil overwegen, kiest a priori voor afwijzing. Maar, eh, heeft z/hij dan wèl gelijk, te weten dat er informatiekundig helemaal géén kwalitatieve verandering aan de orde is? Dat blijft op welles-nietes-manier uiteraard – opzettelijk? – onduidelijk. Er moet voor opbouwende samenwerking, waaraan nota bene dringend behoefte is, dus ooit bereidheid tot nadere overweging zijn. Een andere opstelling is, nou ja, dat vind ik, onverantwoordelijk.

Aan beschikbare documentatie over de informatiekundig m.i. noodzakelijke paradigmawissel is zeker geen gebrek. En verwar informatiekunde ajb niet met informatica. Wie geen informatiekundige oriëntatie kent, maar veeleer tèchnisch iets in lijn van bijvoorbeeld, op z'n Engels uitgedrukt, software engineering verwacht, kan – wil? – de gevolgde redenering wellicht niet volgen. Als voorwaarde geldt echter enige serieuze, vooruit, filosofische nieuwsgierigheid (want informatiekunde vind ik vooral toegepaste filosofie in de zin van betekenissenvariëteit optimaal beheersbaar krijgen). Wie dat niet kan opbrengen, zo'n open houding, kan deugdelijk de eerste

vraag ook niet ontkennend beantwoorden, nietwaar? Dus, probeer principiële overwegingen te ... overwegen ipv te redeneren, nou ja, wat je ervoor wil laten doorgaan, vanuit de digitale techniek waarmee je vertrouwd denkt te zijn. Nogmaals, bedenk dat je de patstelling ook met een ontkennend antwoord kan doorbreken, maar dat moet dan wel een serieus beredeneerd antwoord zijn.

Prima, wàt zou je eens kunnen lezen, maar ajb gròndig? Voor wat minstens tot zinvolle discussie kan leiden, verwijs ik naar mijn opstel [Ken uw klassieken, moderne informatiekunde is anders!](#) Wanneer je meent er geen tijd voor te hebben, maak ik je opmerkzaam op het veelvoud aan tijd dat tot dusver is besteed aan òngedocumenteerde overlegjes die samenwerking belemmeren ipv bevorderen. Help dat te doorbreken.

Wie weet :-) wil je na genoemd opstel een informatiekundig alvast wat concretere beschouwing lezen, zie [Wereldbeeld met modelleermethode: metapatroon](#). Je kunt ook nalezen, maar doe dat pas nádat je minstens het hier eerstgenoemde opstel bestudeerd hebt, wat een verkenning onder auspiciën van Forum Standaardisatie heeft opgeleverd, zie [Semantiek op stelselschaal: issues en oplossingsrichtingen](#). De stelselmatische insteek met standaardisatie verklaart ook waarom Forum Standaardisatie, na sponsoring van een eerste proef en over samenwerking gesproken, ook sterk geïnteresseerd is in de verdere aanzet tot stelselmatische autorisatievoorziening.

Aarzel vooral niet verduidelijking te verzoeken van wat je vooralsnog onbegrijpelijk resp. onzinnig acht. En wees allesbehalve spaarzaam met argumenten waarvan jij meent dat je daarmee de stelling ontkracht van kwalitatieve verandering van informatiekunde. Maar schrijf ze òp, opdat serieuze discussie mogelijk raakt. Stèl dat je er inderdaad enige tijd in steekt èn het op z'n minst de moeite waard gaat vinden om voor informatiekundig ontwerp(en) van kwalitatief àndere veronderstellingen (lees ook: ontologie) uit te gaan. Wees gerust, wat mij betreft gaat het nog steeds om – een – proef. Wat ik wil zeggen, is dat het dàn pas zinvol is om je af te vragen welke digitale techniek(en) geschikt is (zijn) voor optimale instrumentatie.

Het is inderdaad zo dat er een technisch – noem het maar – platform (KnitbITs) is dat 'draait' overeenkomstig de modelleermethode met contextuele verbijzondering (Metapatroon). Dat platform is echter nadrukkelijk slechts voor proefopstellingen bedoeld gelet op de aard van het bedrijf(je) van Martijn Houtman en mij, te weten ontwerp bureau voor opgaven van stelselmatisch informatieverkeer. Maar waarom wordt KnitbITs met de zgn informatieronde intussen wèl operationeel gebruikt, zelfs sinds jaren?

Ach, wat kan ik zeggen? Dat gebeurt noodgedwongen. In èlk geval kan daarmee in dringende informatiebehoeften worden voorzien. En zowel robuustheid als flexibiliteit is afdoende bewezen. Hmm, als ik mij een wedervraag mag veroorloven, waarom heeft IVO – en eerder de voorloper(s) ervan – zulke voorzieningen niet geboden? Dat had na proeven met KnitbITs toch voor de hand moeten liggen? Er lijkt daar nog steeds geen interesse in, want beheer heeft IVO nog steeds niet opgenomen. Kijk, IVO hoeft helemaal niet de lijn van – de techniek van – KnitbITs voort te zetten. Wat met voorrang telt, is erkenning van het stelselmatische ofwel verkeerskarakter van de opgaven. Dat is een informatiekundige kwestie. Hoe dat met informatica valt te faciliteren, kàn daarvan slechts afgeleid worden bepaald. Wie daarvoor een beter idee dan KnitbITs heeft, moet het vooral zeggen. Maar wees op z'n minst blij dat er

zo'n wèrkend voorbeeld is. Ik zou daarom verder zeggen, doe er je voordeel mee zolang ik bereid ben 'jullie' een nota bene gratis gebruikslicentie voor KnitbITs te verstrekken. Graag of niet.

Of iemand technisch zo gauw een beter idee heeft, nee, daar geloof ik overigens niet in. Maar het zou kunnen. Zo ja, schrijf ook dàt maar eens op.

Reacties zijn zoals altijd zéér welkom.

92.48

Ik heb nog een verzoek. Wanneer je hem voorafgaand aan ons gesprek al dan niet een gedeelte van dat emailbericht doorstuurt, kan je ajb daarvan mij afschrift sturen en voor hem zichtbaar dat je dat gedaan hebt? Want zo weet ik welk 'huiswerk' jij hem voor ons a.s. gesprek al dan niet opgaf èn weet hij dat ik weet wat hij voor een 'overhoring' geacht wordt grondig bestudeerd te hebben. :-)

92.49

Wie zelfs maar een beetje opgelet heeft tijdens schoollessen biologie heeft enig besef van genetica. Nadat Charles Darwin (1809-1882) in 1859 – zijn versie van – de evolutietheorie bekend maakt, raakt die theorie vervolgens weliswaar ook wijd bekend, maar zoiets als oorzaak van ontstaan van soorten verklaart hij daarmee slechts gedeeltelijk. Natuurlijke selectie betreft immers wèrking, maar verduidelijkt dus niet hoe allereerst kan verschillen wat er vervolgens aan zulke werking onderhevig is. Dat blijft nog tientallen jaren onderwerp van allerlei ... verschillende voorstellen. De aanzet tot genetica als een vakdiscipline komt ca. 1900 met o.a. de herontdekking van het werk dat Gregor Mendel (1822-1884) rond 1865 wijdt aan overerving van eigenschappen.

Ook Samuel Butler (1835-1902) stelt de vraag naar overervingsmechanisme(n). In 1878 verschijnt met **Life and Habit** (Wildwood House, herdruk 1981) zijn antwoord. Maar ook hij dus heeft nog geen weet van genetica. Hij volgt de veronderstelling van Jean-Baptiste de Lamarck (1744-1829), te weten dat eigenschappen die een individu tijdens de levensloop vóór voortplanting verwerft via voortplanting aan nageslacht doorgegeven worden, enzovoort.

Die theorie krijgen wij m.i. terecht met zoveel woorden àfgeleerd. Ik vind Butlers boek in allerlei – andere – opzichten echter ook nu belangwekkend. Juist gelet op wat hij niet kòn weten, doet hij treffende speculaties. Althans, :-) zo ben ik het met hem eens over wat hij als bewustzijn beschouwt. Hij draait volgens pragmatisme de gangbare opvatting òm met de bewering dat

we know best what we are least conscious of knowing[. p .20] Indeed, it is not too much to say that we have no really profound knowledge upon any subject – no knowledge on the strength of which we are ready to act at all moments unhesitatingly without either preparation or after-thought – till we have left off feeling conscious of the possession of such knowledge, and of the grounds on which it rests.[p. 21]

Dat stadium kunnen we echter pas bereiken ná

[a] lesson thoroughly learned [p. 21 entailing] perfection of knowledge[. p. 22]

Dat bedoelt Butler neutraal. Voor een ànder kan de volmaaktheid van de één ook nadelig uitpakken. Wat voor kennelijk nogal wat mensen de aantrekkingskracht van een populistisch politicus is, laat zich als volgt herleiden:

[N]o man is a great hypocrite until he has left off knowing that he is a great hypocrite. The great hypocrites of the world are almost invariably under the impression that they are among the very few really honest people to be found[. p. 22]

En voordat iemand zou kunnen denken er zèlf van verheven te zijn, waarschuwt hij natuurlijk volkomen terecht dat

it is rare to find any one strongly under this impression without ourselves having good reason to differ from him.[p. 22]

Nee, vlot leesbaar zijn Butler zinnen niet meer, maar ik vind ze zeker de moeite waard. Zo geeft hij verder te denken met zinnen als:

Knowledge is in an inchoate state as long as it is capable of logical treatment[. p. 29 involving a r]esiduum with which we fret and worry ourselves[. p. 54]

Want als voorwaarde voor, herstel, als onlosmakelijk onderdeel van optimaal gedrag geldt dat

reasoning must be so rapid as to defy conscious reference to first principles, and even at times to be apparently subversive of them altogether, or the action will halt. It must, in fact, become automatic before we are safe with it.[p. 29]

Zit wat in, toch? Zo verklaart Butler tevens waarom het moeilijk, vaak zelfs onmogelijk is, om iemand van eenmaal geleerde “first principles” (lees ook: paradigma e.d.) te laten veranderen:

[O]n becoming intense, knowledge seems [...] to become unaware of the grounds on which it rests, or that it has or requires grounds at all, or indeed even exists.[p. 34 This entails that, t]he more intensely we will, the less is our will deliberate and capable of being recognised as will at all.[p. 43]

Maar hoe kàn het dan, vraagt Butler zich af, dat een individu tot allerlei evident ingewikkelde gedragingen in staat is zònder tijdens zijn voorafgaande levensloop de daardoor onmisbare leerervaringen opgedaan/doorgemaakt te hebben? Hij beschouwt het een

fallacy [...] that “natural selection” is a theory (if, indeed, it can be a theory at all), in some way accounting for the origin of variation, and so of species[. ... However,] “natural selection” [is] unable to “induce variability,” [rather] only able to accumulate what [...] must have been originated by something else.[p. 274]

Ik vat zijn antwoord over zo’n bron van variatie zéér grof samen. Volgens Butler deelt een individu – wat hij noemt – identiteit resp. persoonlijkheid met zijn voor- en nageslacht. Aan wat een individu leert, ontleent hij ervaringen die hij bewaart in zijn geheugen. Volgens gedeelde identiteit draagt hij dat geheugen over aan individuen van zijn directe nageslacht. Elk individu daarvan leert op zijn beurt, enzovoort. Met zo’n persoonlijkheid door-de-generaties-heen,

action [...] is due to memory, which, as it were, pulsates anew in every new generation, so that [through such] memory [a particular living being] reverts to the last occasion on which it was in a like condition, and recognising the position, is at no loss what to do.[p. 150 L]ife will have rolled back upon itself, [...] and it is plain this is due to similarity of environment[. p. 163]

Het klopt niet, zoals we inmiddels weten, maar het lijkt mij naar toenmalige omstandigheden dus een redelijk idee. Hoe dan ook heeft hij gelijk dat we ervan uit moeten kunnen gaan dat ièts

comes to be repeated in successive generations, so as to be capable of being acted upon by “natural selection[.]”[p. 226]

En inmiddels op z’n genetisch klinkt zijn verhaal over overerving van, nee, niet voor het ontstaan resp. verandering ervan, het gedragsmatige zgn aanlegtaandeel

(Engels: nature) zoals dat thans verschillend wordt verondersteld van het opvoedingsaandeel (Engels: nurture) m.i. onverminderd steekhoudend. Het, zeg maar, effect van opvoeding is 'natuurlijk' vergelijkbaar, maar wat dat aan 'geheugen' oplevert overstijgt het individu in kwestie daarentegen niet (en wijzigt evenmin het aanleg- annex genetische aandeel van dat individu). Maar dus ook wat betreft wat iemand ooit leerde,

[w]e observe it then as a matter of the commonest daily occurrence within our own experience, that memory does fade completely away, and recur with the recurrence of surroundings like those which made any particular impression in the first instance,[p. 164 However, once] it is fixed, we cease to have much recollection of the manner in which it came to be so, or of any particular recurrence. [...] We want to go on doing what we did when we were last as we are now, and we forget what we did in the meantime.[p. 167]

Waar Butler het dus mis blijkt te hebben met zoiets als transgenerationele identiteit met accumulatief geheugen acht ik zijn nadruk op ... omstandigheden onverminderd geldig (en daarmee verklaart hij – ironie? – nota bene vooral werking van natuurlijke selectie). Wat een individu zoal doet? Dat is

doing [...] what it considers most for its advantage under the existing circumstances.[p. 65]

Kortom,

[w]hat it may think most advantageous will depend[. p. 65]

De afhankelijkheid is tweeledig en hoe dat uitpakt, is er in evolutionaire zin selectief aan. Een individu (lees ook: subject) verkeert in een situatie (vandaar: subjectief situationisme). Door hun samenloop veranderen beide (f)actoren, enzovoort, overigens met

nature seeming equally to hate too wide a deviation from our ordinary practice, and no deviation at all.[p. 166]

Wellicht denkt Butler daaraan, maar dan in afwijking van en zelfs zowat tegengesteld aan zijn idee van transgenerationele identiteit, als hij opmerkt dat

it is only with a mental reserve [...] that we predicate absolute identity concerning any living being for two consecutive moments[. p. 141]

Volgens subjectief situationisme – en dat geldt overigens algemeen voor, zeg maar, objectief situationisme; zie elders voor uitleg – telt een subject gedragsmatig een dienovereenkomstig verschillende identiteit per situatie en een zgn nul-identiteit voor samenhang ertussen.

92.50

Ook daaruit blijkt met zoveel woorden uiteraard allang besef van – pragmatisme volgens – subjectief situationisme, dwz de bijbels aan Jezus toegeschreven uitspraak “Geef wat van de keizer is aan de keizer, en geef aan God wat God toebehoort.”

92.51

Aan betrekkelijkheid is geen ontkomen. Zo meen ik doorgaans prima uit te komen met situatie als verbijzonderingscriterium voor gedrag van een ob- resp. subject dat erin verkeert. Daarbij bekommer ik me dus maar niet om grenzen tussen – zulke veronderstelde – situaties. Nee, principieel kom ik niet verder door ook een grens als

situatie te beschouwen. Want ...

... indien een gekozen verloop van situaties gedragsmatig geen m.i. voldoende passende verklaring(en) toestaat, probeer ik slechts de situationele indeling te wijzigen totdat bedoelde grenzen niet in de weg zitten voor wat ik passend acht. Wat ik aanvankelijk als een grens opvatte, verdient wellicht ruimere duiding als een gebied en zo door als een situatie. Maar voor die ene grens komen daardoor zelfs twee grenzen in de plaats ...

De veronderstelling dat eenduidigheid van ob-/subjectgedrag beperkt is tot een situatie, roept de vraag naar de aard van intersituationeel gedrag op. Op z'n eenduidigs kan ik er dus geen gedrag door-situaties-heen mee bedoelen. Passend bij genoemde veronderstelling gaat het onder die noemer kennelijk om zoiets als overgangsgedrag dat 'maakt' dat het ob-/subject in kwestie de grens tussen de eerdere en de latere situatie overschrijdt. En zulk gedrag houd ik dan voor verwaarloosbaar. Anders had er een situatie voor moeten aannemen, nietwaar? Mocht echter blijken dat ik me er aanvankelijk te gemakkelijk van afge ... maakt heb, doordat bij nader inzien de doorlopende gedragsmatige verklaringen niet ... passen, dan moet ik verder sleutelen aan de situationele indeling.

Hoe dan ook blijven er grenzen die aan methode ontsnappen. Onderhevig aan betrekkelijkheid kan een subject niet anders dan ze èrgens trekken. Dat doe ik voldoende passend, wanneer de aldus gevestigde situationele indeling strookt met het kennelijke doel waarvoor ik gedrag(ingen) voldoende eenduidig verschillend (in samenhang) wil – kunnen – duiden.

Zo beschouwd geldt een bepaalde – vooruit, soort – situatie als grenscriterium voor een zgn (vak)discipline. Omdat doelen wijzigen, staan – ook – disciplines niet vast. Dat is inderdaad wat ook Ruud Abma o.a. aangeeft in **Over de grenzen van disciplines** (Van Tilt, 2011). De ondertitel luidt **Plaatsbepaling van de sociale wetenschappen**. Daarvoor schetst Abma een algemeen historisch overzicht van wat zoal als wetenschappelijke disciplines onderwerpen van academische bemoeienis – geweest – zijn en hoe verschillend veronderstelde grondslagen ... maken dat ze van elkaar verschillend gelden. Als inleiding tot grondslagenvariëteit beveel ik zijn uitleg graag aan. Tot enige definitieve "plaatsbepaling" van welke vakdiscipline(s) dan ook komt hij overigens evenmin. Abma lijkt zich echter zodanig met het academische annex universitaire milieu (lees ook: situatie :-) te identificeren, dat hij er desondanks zoiets als de zelfingenomen basis voor – grenzen tussen – vakdisciplines in blijft erkennen:

Om zich een discipline te kunnen noemen, moet een vak academische erkenning hebben op het gebied van onderzoek en onderwijs én zich voldoende als apart vak onderscheiden van naburige disciplines[. p. 27]

Dat zie ik maatschappelijk toch ruimer. Ach, ik heb dan ook nooit voor een universiteit gewerkt, maar besef dat Abma gelijk heeft dat

onderscheid [...] even betwistbaar als hardnekkig [is].[p. 15]

Hij voegt eraan toe dat hij

wil [...] laten zien waarom dat zo is, maar vooral ook langs welke wegen het kan worden opgeheven.[p. 15]

Aan opheffen vind ik hem dus niet toegekomen, en naar mijn idee kan dat principieel ook niet. Ik pleit zelfs voor erkenning van verschillen inclusief veranderingen. Als er iets opgeheven moet worden, is het wat mij betreft dus de illusie van het eigen gelijk

als absoluut geldig. Vooral wie kennelijk opgaat in een bepaalde academische discipline wijst betrekkelijkheid domweg àf, terwijl toch

alleen al h[et] bestaan van [zgn disciplines] een teken [is] dat onze kennis partieel is.[p. 37]

Abma lijkt in dubio te verkeren met zijn voorstel dat

[het, e]rder dan [...] tot relativisme te besluiten [...], [...] zaak [is] de keuzes te wegen en de argumenten in context te plaatsen.[p. 20]

Tja, wat is contextualisering (lees dus ook: situering) anders dan relativering? Wat verderop stelt Abma

dat verschijnselen in de werkelijkheid het uitgangspunt kunnen vormen voor de formulering van meerdere [...] objecten.[p. 28]

Ik geef er de voorkeur aan de aanduidingen om te wisselen. Ofwel, een object – en een subject is een object dat voor gedragbepaling cognitief vermogen ... kent – gedraagt zich verschillend al naar gelang de situatie waarin het verkeert. Dat gedrag betreft telkens een verschijnsel. In die zin schrijft Abma er wat verderop ook over met vermelding dat

verschijnselen [...] het product [zijn] van een specifiek samengaan van **generatieve mechanismen** [en dienovereenkomstig] **contingent** (van concrete omstandigheden afhankelijk).[p. 58]

Daarom beschouw ik ob-/subjectief situationisme als verklarings- annex beschrijvingsbeginsel. Vergeet het maar

dat het mogelijk is [wat voor] individuen [dan ook verantwoord] te bestuderen door ze uit hun [...] context te isoleren [resp.] de maatschappij te onderzoeken los van de psychische processen die zich afspelen in de actoren die door hun handelen de loop van het maatschappelijk leven bepalen.[p. 190]

Wat telt is telkens samenloop van – wat daarvoor wordt verondersteld als een – ob- dan wel subject met – wat daarvoor wordt verondersteld als een – situatie. Inderdaad,

het is telkens zaak gedetailleerd aan te geven van welke specifieke (historische) condities geconstateerde patronen afhangen en hoe die afhankelijkheid werkt.[p. 58] Afhankelijk van de omstandigheden kunnen nieuwe betekenissen ontstaan.[p. 74] Dat weerspiegelt een pluriformiteit die nodig is om [...] complexiteit te bestuderen.[p. 126] We [moeten] die pluriformiteit [...] juist [...] zien als een sterk punt[. p. 185]

En de situationele gedragsverbijzondering die mikt op eenduidigheid, noopt tot een contextuele beschrijvingsverbijzondering. Metapatroon is een modelleermethode op de grondslag van recursieve contextuele verbijzondering. Dankzij recursiviteit kan de schaal van situering willekeurig gelden met de verschillen, omdat volgens Metapatroon voorts betrekkelijkheid is wat als ob-/subject en/of situatie voor enige samenloop kan gelden, allemaal samenhang in een omvattend, vooruit, interdisciplinair model. Op

[d]e vraag [...] of het ontbreken van eenheid en integratie bezwaarlijk is[. p. 185]

heb ik daarom een samengesteld antwoord. Zoiets als “eenheid” van verschillen is onzin, “integratie” betreft samenhang tussen verschillen. Er moet zijn voorzien in wederzijdse afhankelijkheden, zeg ook maar interdependentie:

[I]eder [...] is via talloze bindingen aan anderen gekoppeld.[p. 140]

Dat geldt in nog sterkere mate dan voor objecten voor zgn subjecten, aangezien o.a.

mensen [subjecten zijn en] elkaars gedrag interpreteren en daarop reageren[. p. 80]

Het ... object van interpretatie is een teken. Het subject dat interpreteert, vat naar mijn idee van semiotiek annex tekenleer elk teken als verzoek tot inschikkelijkheid op. Dat idee geldt wat mij betreft overigens reeds als wat Abma aangeeft waarop

[h]et wachten is[, te weten] een basistheorie van gesitueerd communicatief handelen[. p. 179]

Ik ben het er niet mee eens dat

[h]et systeem van [academische] disciplines [...] de wetenschap [...] een zelfcorrigerend vermogen [geeft. p. 37]

Om te beginnen 'heeft' wetenschap geen vermogen. Het moet de zgn wetenschapper zijn die erover beschikt. Maar iedereen meent gauw een ànder ipv zichzelf te moeten verbeteren. Academici zijn daarom, nog zachtjes uitgedrukt, zeker geen uitzondering als zij zich extra ervoor inspannen

dat interessante maar niet gangbare invalshoeken soms ten onrechte worden gemarginaliseerd[, p. 37 want a]ls disciplines eenmaal bestaan, ontwikkelen ze vaste belangen en verdedigen ze hun territorium[. p. 38]

Nou ja, dat doen die disciplines uiteraard niet, maar wèl de volgens zelfselectie toegelaten beoefenaren. Alom, zie ook de semiotische enneade met motief als één van negen onlosmakelijke elementen,

worden handelingen geleid door belangen[. p. 77]

Hmm, dat stelt een ...grens aan de eis die Abma stelt aan

wetenschap [... dwz] een basis bieden voor rationeel handelen[. p. 194]

En omdat ieder subject leeft van situatie naar situatie, enzovoort, kàn z/hij zich praktisch onmogelijk tot een enkele discipline beperken. Al naar gelang van de situatie in kwestie wisselt z/hij tevens van ... discipline. Met haar/zijn cognitief vermogen gedraagt elk subject zich, zoals Abma exclusief aan bepaalde wetenschappelijke disciplines toeschrijft,

polyparadigmatisch[. p. 72]

Hoe dan ook

[leidt h]et negeren van de context,[p. 90]

lees gedragsmatig daarvoor, zie ook de enneade, situatie, op z'n gunstigst

tot stagnatie. Het ontwerpen van succesvolle interventies [...] vraagt om een integrale analyse van het betreffende probleem, met inbegrip van voorgeschiedenis en actuele context.[p. 90]

Altijd maar betrekkelijk, dus.

92.52

Twee sporen, dus, die tzt samengaan tot één spoor. Optimaal tussenresultaat, lijkt mij, gelet op de rampzalig ontspoorde zgn governance van ict. En dankzij dat document dat op de valreep opgesteld is, weten we alweer iets meer over dat àndere spoor.

Tja, het is inderdaad nogal ànders. Althans, ik krijg de indruk van een nogal

dogmatische opvatting over de opzet van een autorisatievoorziening. Typisch specialistenwerk. Daarvoor lijkt overigens vooral de coauteur verantwoordelijk. [Hij] nam er alsnog enige afstand van, maar hoe dat verder gaat als hij weer terug is op dat ict-eiland blijft stellig van buitenaf moeilijk te beïnvloeden voor opbouwende aansluiting op het ene spoor, enzovoort.

Naar aanleiding van resp. over de inhoud van dat document volgen hier enkele opmerkingen. Wellicht klinkt het niet overal zo, :-) maar per saldo doe ik een poging beide sporen ooit uitgelijnd te krijgen. Er is vermoedelijk nogal onrealistisch aan dat ik uitga van bereidheid tot enige aanpassing van 'hun' opvattingen, omdat ik nu eenmaal vasthoud aan zowel continuïteit van inmiddels gevestigd beheer als stelsel (lees ook: maatschappij) als vernieuwend bereik voor een bruikbare autorisatievoorziening. Als ik dat verkeerd zie, wil dat weleens uitgelegd krijgen.

Wat role-based access control (rbac) heet, telt één en altijd hetzelfde kenmerk ter beoordeling van toegangsrecht resp. gebruiksbevoegdheid. Dat is, zoals de aanduiding al zegt, rol.

Andere kenmerken zijn echter vaak – ook – relevant. Dienovereenkomstige extra mogelijkheden biedt zgn attribute-based access control (abac).

Door in de aanduiding de nadruk op willekeurige kenmerken te vervangen door nadruk op willekeurige beoordelingsregels verandert slechts de naam. Die zou dan rule-based access control moeten luiden, maar dat levert als acroniem eveneens rbac op. Daarvan afwijkend is dat policy-based access control (pbac) geworden. Nogmaals, abac en pbac zijn verschillende namen voor dezelfde opzet. Daarin past rbac met de r van role overigens; er geldt zoals gezegd een enkel kenmerk en dat is dan dus altijd rol.

Naar verluidt werkt abac/pbac zgn dynamisch. Het idee is blijkbaar dat een willekeurige persoon een keuze kan maken uit alle voorzieningen (Engels: assets, resources). Vervolgens valt de beslissing of z/hij er al dan niet daadwerkelijk toegang tot verkrijgt en de voorziening in kwestie ook daadwerkelijk kan gebruiken. Die volgorde staat als postcoördinatie bekend. (Denk aan een zoekmachine. Je geeft trefwoorden op en jij krijgt als resultaten waarin ze ergens voorkomen.) Ofwel, iemand kan weliswaar van alles en nog wat proberen, maar moet telkens maar afwachten of z/hij 'verder' kan.

Dat acht ik strijdig met formele rechten waarop een persoon aanspraak kan maken. Voor een organisatie met medewerkers speelt dat minder een ... rol. Daar zijn verhoudingen immers niet of nauwelijks democratisch te noemen. Maar, over stelselmatig bereik gesproken, met/voor burgers is dat uiteraard principieel anders. Het uitoefenen van burgerrechten en –plichten middels digitale voorzieningen voor informatieverkeer is géén werk volgens arbeidsverhouding(en). Transparantie verlangt zgn precoördinatie. Ofwel, iemand moet vóóraf eenduidig op de hoogte kunnen zijn van voor haar/hem 'beschikbare' rollen en per rol van bijbehorend beschikbare voorzieningen (wat voor medewerkers trouwens ook helpt). Autorisatie dekt méér dan informatiebeveiliging. Op stelselschaal vergt dat uitbreiding van de rollenclassificatie. Voor de enkelvoudigerolaanduiding komt de recursief tweeledig samengestelde aanduiding van situationele hoedanigheid (lees voor een organisatie: organisatorische functie) in de plaats. Hebben we getest. Dat strookt met zoiets als dieptestructuur van wet- en regelgeving. Een regel betreft immers een situatie als een verhouding tussen deelnemers in hun respectievelijk verschillende

hoedanigheden en bijbehorende gedragsaandelen. Die moeten hun over en weer bekend zijn, opdat zij betrouwbare verwachtingen hebben over hun respectievelijke gedragingen. Zo werken regels ter onderlinge afstemming nu eenmaal. (En het zou nogal merkwaardig zijn, indien juist de Rechtspraakorganisatie daar geen grondslag in herkent voor tevens – aandeel aan – stelselmatige autorisatievoorziening. :-)

Ik wijs dynamische beoordeling zeker niet categorisch af. De associatie van abac/pbac met louter zulke dynamiek acht ik echter averechts. Waarom dogmatisch? Ook ik ben helemaal vóór abac. Ditmaal over relevante flexibiliteit gesproken, ik pleit voor instelbare combinaties van pre- en postcoördinatie. Wat voorrang verdient, vind ik begrijpelijke rechtszekerheid van –potentiële – gebruikers. Er moet nadrukkelijk rekening mee gehouden zijn dat onervaren gebruikers ‘hun weg’ kunnen vinden. Daarna komt borging van operationeel autorisatiebeheer (waarvoor begrijpelijkheid voor gebruikers m.i. zelfs de belangrijkste voorwaarde vormt). Of het voor ict-ers interessant is om te ontwikkelen mag meetellen, maar niet leidend zijn voor ontwerp enzovoort. Zo vind ik het onzin dat zgn specialisten – willen – voorschrijven wat iedereen exclusief onder abac/pbac zou mogen verstaan. Wat telt, is dat het in ruimer verband past.

Overigens, zie ook **aantekening 92.13**, komt er op voorstel van Martijn Houtman ‘in’ de autorisatievoorziening van/voor de informatieronde tevens zo’n dynamische beoordeling, maar als uitzondering op de ... regel. :-) Het kan immers gebeuren dat een bepaalde voorziening ‘op iemands pad’ komt zonder voorafgaande keuze van een situationele hoedanigheid. In zo’n geval wordt inderdaad achteraf nagegaan of bevoegdheid ondubbelzinnig aan de persoon in kwestie toegeschreven staat. Zo ja, dan kan de gebruiker meteen dóór. De kans daarop neemt wel af met de toename van het aantal van – zulke – voorzieningen (wat praktijk van strikt dynamische beoordeling à la postcoördinatie ondermijnt).

Als het doel (lees ook: opgave) een stelselmatig bemeten autorisatievoorziening is, weet in elk geval ik nog weinig over optimale middelen ervoor. Een federatieve opzet lijkt mij logisch. Over uitlijnen gesproken, dat past volgens overkoepelende bestuurlijke inrichting. Maar welk aandeel moet/kan een ‘centrale’ coördinatievoorziening hebben? En wat kan resp. moet dan verspreid zijn? Wie er in dit stadium concreet wél een helder idee over heeft, moet het zeggen. Daarvoor acht ik het véél te vroeg.

Er blijven vergaand aparte toepassingen met zelfvoorzienende autorisatie. Daarvoor beperkt stelselmatige autorisatievoorziening zich dan tot enkele beheeraspecten, zoals samenhangende(r) toekenning en controle. Er zijn volgens stelselmatige oriëntatie proefsgewijze voorzieningen voor getroffen (informatieronde, uitbreiding van zgn wizard) die als voorbeeld kunnen dienen voor operationele voorzieningen. Overzicht is daarmee immers reeds vergaand geborgd. Welk vervolg dan ook moet o.a. voorzien in (beheer)continuïteit.

De opgave luidt om continuïteit op te nemen in vernieuwing. Voor elke infrastructuurwijziging geldt als eis dat ‘verkeer’ moet kunnen dóórgaan.

Hoewel abac/pbac willekeurige kenmerken toestaat, blijft beoordeling zeker voor kritiek voorzieningengebruik minstens op toegekende rol – stelselmatig in de zin van situationele hoedanigheid – gebaseerd. En met stelselmatig bereik telt elke persoon stellig allerlei situationele hoedanigheden, meervoud, dus, ook nog eens veranderlijk.

Dat rol voornaamste kenmerk is en blijft, blijkt ook duidelijk uit de voorbeelden in de verstrekte concepttekst van dat document. Dat moet daarom de precoördinatieve kern van ook en vooral een stelselmatige autorisatievoorziening uitmaken. Waar géén expliciete situationele hoedanigheid aan de orde hoeft te zijn, kan de nulwaarde – mag als waarde ook oneindig zijn – ervan gelden voor behoud van algemene opzet.

Het document biedt voorts een korte vergelijking van rbac en abac/pbac. Ik ben benieuwd naar de bron ervan (want het heeft wat van propaganda weg).

De aangegeven nadelen van rbac raken reeds vergaand opgeheven door uitbreiding van het rolbegrip van éénledig naar – recursief – tweeledig. Inderdaad bestaat zeker stelselmatig behoefte aan beoordeling volgens – tevens – andere kenmerken, wat mij betreft geen discussie. Vergeleken met rbac is dat flexibeler. Of dat praktisch voordelig uitpakt, vergt m.i. echter een gedegen opzet. Met een insteek volgens regels vind ik ondoorzichtigheid met onbeheersbaarheid van dien dreigen, om van onbegrijpelijkheid voor daadwerkelijke gebruikers nog te zwijgen. Ik geef de voorkeur aan primaire insteek volgens kenmerken. Uiteraard moeten kenmerken passend verwerkt – kunnen – worden. Dáárvoor komen de nodige en voldoende ... regels aan de orde.

Contextueel verbijzonderde betekenissenordening biedt overigens zoiets als een synthese. Voor wat telt als, zeg maar, deelobject-in-context, gelden kenmerken eenduidig. Als zodanig vormen ze de dienovereenkomstig verbijzonderde gedragsbeschrijving. Ziedaar, regels. Juist een stelselmatig model kent dus een plaats voor alle regels die allemaal ‘hun’ plaats krijgen.

Kenmerken kunnen onder de noemer van abac willekeurig gelden. In elk geval in theorie is daarmee in flexibiliteit voorzien. De informatiekundige verkenningen die tot dusver voor een stelselmatige opzet gedaan zijn, bevestigen echter de verwachting dat er vergaand ‘systeem’ zit in relevante contextualisering van beoordelingskenmerken (die dan kunnen doorwerken als nodige en voldoende voorwaarden voor – aanleg van – controlesporen). Wanneer dat ‘systeem’ inclusief uitbreidingen in verdere verkenningen stand houdt, levert dergelijke overzichtelijkheid vervolgens allerlei voordelen. Daarom is het de moeite van uitproberen waard.

In het document komt “scope” aan de orde. Als inrichtingsvoorstel komt het definitief over. Maar wat er staat, kan in dit stadium toch slechts – ook – een proef betreffen? Ik krijg de indruk dat uitvoering van regels functioneel gesplitst gedacht is, waarna voor elk van die functies een zgn component staat gepositioneerd die het desbetreffende uitvoeringsgedeelte verzorgt. Voorlopig gaan ze door voor logische componenten. Er moet voor worden gewaakt er klakkeloos evenzovele, zeg maar, daadwerkelijke programmatuurcomponenten aan te ontleen (wat één van de redenen is waarom ik primaire regelinsteek afraad).

Voor stelselmatigheid moet het bereik open verondersteld zijn. Dat zie ik nergens expliciet erkend, en wat er wèl staat vind ik ongewijzigd daarvoor ook niet te herinterpreteren.

Voorts is het de vraag of ook voor autorisatie bruikbaar zijn wat als bronnen van relevante kenmerken vermeld staan. Zo is de personeelsadministratie met een ander doel opgezet en vrijwel zeker niet zonder meer óók voor autorisatie geschikt (zoals wij ooit al vaststelden).

Ik vind, vooruit, in termen van abac/pbac getalsmatig juist omgekeerde verhoudingen voor de hand liggen. Dus niet “een centrale pbac-dienst” en meerdere “policy information points,” maar hoe dan ook meerdere van die, eh, diensten en beperkt tot de ‘eigen’ organisatie juist vwb verwijzingen ernaar één zo’n kenmerkenverzameling. Of dat dan nog abac/pbac is? Waarom niet?

In de paragraaf met “requirements en uitgangspunten” staan allerlei eisen zonder duidelijkheid over criteria ervoor te verschaffen. Bijvoorbeeld, wanneer zijn “beslissingsregels [...] inzichtelijk, consistent en uniform”? Ik zou weleens een uitgewerkt voorbeeld van zo’n regel willen zien. Of behoor ik niet tot de doelgroep? Maar wie dan wèl? Ook geloof ik er niets van dat “geen [...] gespecialiseerde technische kennis nodig [is] om regels in te richten.” Nogmaals, ik ben benieuwd naar een voorbeeld (dat Martijn Houtman dan maar eens moet bekijken :-).

Een stelselvoorziening (lees ook: infrastructuur) is beleidsmatig anders. Het is daarom de vraag of bestaande “beleidskaders” ook daarvoor nog voldoen. Dat geldt ook voor “normen en standaarden.” Zo ja, geen probleem. Zo nee, dan is heroverweging geboden. Blijven die kaders gehandhaafd en wordt er dus op stelselmatigheid afgedongen? Of nopen de voordelen van stelselmatigheid tot kaderherziening?

Het is te vroeg om daarop een antwoord te geven. Een voldoende dekkend informatiekundig ontwerp geeft pas uitsluitel.

Overigens heeft (Bureau) Forum Standaardisatie de status van proef erkend door expliciet te stellen dat géén rekening gehouden hoeft te worden met thans geldende standaarden. Zulke ruimte is inderdaad nodig voor een reële kans voor vernieuwing.

De Algemene Verordening Gegevensbescherming is zelfs van dubbel belang. Iemand is als zgn betrokkene immers gebruiker van een inzagevoorziening.

Van “basisprincipes” en “afgeleide principes” staat aangeven of ze al dan niet van toepassing zijn. Ik vind diverse waarderings onnavolgbaar. Wat “basisprincipes” betreft, zo zou “transparant in [...] functioneren” voor autorisatie niet tellen, evenmin “de flexibiliteit om zaken te behandelen vanuit meerdere perspectieven” en “actie[ve] openbaarheid van informatie.” Neutraal zouden “samen[werken], zowel intern als extern” en “in[spelen] op veranderende omstandigheden zijn.” Volgens “afgeleide principes” hoeft een autorisatievoorziening blijkbaar niet erop berekend te zijn dat “digitale diensten toegankelijk [worden] aan[geboden],” dus ook niet “via meerdere kanalen [...] met gelijkwaardig resultaat.” Dat “de levenscyclus van gegevens is geborgd,” nee, is volgens die inventarisatie ook niet nodig.

Hmm, merkwaardig.

Als ‘zij’ zich zetten aan resp. beperken tot een zgn thema-architectuur voor identity and access management (iam), kan er nog niet veel verkeerd gaan. Als eis hebben ‘wij’ beheersmatige continuïteit en stelselmatige vernieuwing doorgegeven. Graag volgen ‘wij’ met commentaar ‘hun’ voortgang (met bovenstaande opmerkingen als onderling oefenmateriaal :-).

Intussen breiden ‘wij’ de grondslag van autorisatie voor de informatierotonde van persoon uit tot personage, dwz situationele hoedanigheid. En ‘wij’ breiden de proef uit tot o.a. een stelselmatig bemeten versie van een autorisatiewizard (met dank voor inspiratie door het origineel). Daarin komen ook andere kenmerken voor autorisatie – en/of selectieve werking van voorzieningen en/of opname in controlesporen – aan

bod. Die proefopstelling breiden 'wij' gaandeweg uit naarmate we ook voor vèrder aanvullende kenmerken er 'systeem' in kunnen aanbrengen. Alles bijelkaar zijn 'wij' zodoende ver gevorderd op weg naar een verantwoord dekkend informatiekundig ontwerp van/voor een stelselmatige autorisatievoorziening (die tevens continuïteit van inmiddels samenhangend beheer borgt). Daarin zouden 'zij' toch geïnteresseerd moeten zijn. Wat méér kunnen 'wij' opbouwend doen dan eraan blijven bijdragen dat serieus wordt voorzien in zowel realistische als relevante informatiebehoefte?

92.53

Als je mij de suggestie veroorlooft van een aanvullend accent, duid ik informatiekundig ontwerp daarvoor vooral als, zeg maar, schakel tussèn wat jij hebt opgenomen als motivatie resp. requirements. De beide relaties verlopen je daarom wat mij betreft in twee richtingen.

92.54

Laat ik het eens expliciet(er) als een geschil proberen te duiden.

A voelt zich bedreigd omdat B 'zijn' oplossing niet serieus neemt en omgekeerd voelt B zich bedreigd omdat A 'zijn' probleem niet serieus neemt. Zij staan voor de rechter.

Volgens A vertrouwt B de oplossing niet aan hem (lees uiteraard ook: haar) toe, terwijl hij (lees ook: zij) toch erkend specialist is.

B benadrukt oplossing zelfs graag aan A over te laten, maar volgens hem heeft A nog onvoldoende zicht op het relevante probleem. Sterker nog, B wijst er op dat hoe dan ook nog niet duidelijk is wat als probleem telt. De oplossingssuggestie door A houdt hij daarom voor voorbarig. En zoals enig begrip van het probleem zich intussen wel degelijk aftekent, doet B vermoeden dat die suggestie in diverse opzichten géén oplossing biedt.

A zegt geen weet van die probleemverkenningen te hebben. Hij denkt dat B moeilijkheden zoekt waar ze helemaal niet zijn. Als specialist weet hij immers allang waarop B als probleem gaat uitkomen. En daarom kan hij tevens de oplossing al vrij gedetailleerd schetsen. B kan gerust zijn.

B vraagt dat zijn òngerustheid serieus moet worden genomen. Hij geeft als zijn indruk weer dat A géén specialist is wat het maatschappelijk veel ruimere verband betreft waarin de oplossing moet passen. Het verkrijgen van benodigd overzicht vergt z.i. een open, generalistische houding. Wat ooit gewerkt heeft, doet dat wellicht niet langer. En hij meent inderdaad aanwijzingen te herkennen dat omstandigheden dusdanig zijn veranderd en ook verder veranderen, dat de gevestigd geraakte probleemopvatting over dat ene aspect niet bruikbaar meer is, althans niet òngewijzigd. Zeker weten doet ook hij dat nog niet, geeft B toe. Maar àls dat zo is, zou de bijbehorend gevestigd geraakte oplossingsrichting weleens averechts kunnen uitpakken. Gelet op de belangen die in het geding zijn, vindt B het ònverantwoord om er klakkeloos van uit te gaan dat méér van hetzelfde ook onder àndere omstandigheden prima werkt. Bij mislukking is ook en wellicht vooral A volgens B natuurlijk evenmin gebaat. Hij roept A daarom op aan verdere probleemverkenning mee te werken vooralsnog zònder vooropgezette ideeën over oplossing.

A herhaalt dat B blijkbaar niet op zijn deskundigheid vertrouwt. Hij ziet geen aanleiding om de toepasselijkheid van zijn bestaande kennis ter discussie te stellen. B herhaalt dat A op z'n minst moet willen deelnemen aan discussie over eventueel kwalitatief veranderende opgaven die o.a. zijn specialisme raken.

Enzovoort.

Terecht stelt de rechter dat A en B er samen moeten zien uit te komen, eventueel met inschakeling van een gemeenschappelijke leidinggevende in hun organisatie. Zo'n leidinggevende zou immers in staat moeten zijn tot evenwichtige afwegingen tussen specifiek en algemeen resp. oud en nieuw.

Ik wijs ter verduidelijking van zo'n impasse op de theorie van Thomas Kuhn over achtereenvolgende cycli in wetenschapsbeoefening. Het gaat hem vooral om, zeg maar, academische specialisten. Maar zijn theorie gaat op voor willekeurige zgn kenniswerkers als specialisten (lees ook: professionals).

Nadat een zgn vakdiscipline (lees dus ook: specialisme) als zodanig gevestigd is geraakt, telt volgens Kuhn elke cyclus drie fasen: normale beoefening, crisis, revolutionaire beoefening. Consolidatie van revolutionaire beoefening leidt tot normale beoefening waarmee de volgende cyclus begint.

Als normaal geldt dat het doel van beoefening niet ter discussie gesteld hoeft te worden. De beoefenaren zijn het er kennelijk vergaand over eens. Daardoor vatten ze het doel in kwestie alsmaar vanzelfsprekender op. Ze vestigen hun aandacht prompt op middelen, nauwelijks of zelfs helemaal niet bewust ervan dat ze daarmee een bepaald doel bestendigen.

Er treedt een crisis in, wanneer in elk geval tot enkele beoefenaren besef doordringt dat er op die normale manier 'iets niet – meer – klopt.' Zij moeten daarvoor ook durven uitkomen. De weerstand die zij ontmoeten is doorgaans overweldigend. Wie meent het om welke redenen resp. motieven dan ook van normale beoefening te moeten blijven hebben, probeert zulke opstandelingen te – niet toevallig heet dat – disciplineren opdat ze voortgang van normale beoefening niet verstoren.

In dat stadium verkeren wij. Wij proberen ook anderen besef van een crisis bij te brengen. Het is volgens Kuhns theorie dus allerm minst verrassend dat wij op taaie tegenstand stuiten. De specialisten in normale professionaliteit kiezen allereerst voor veronachtzaming om maar 'gewoon' door te kunnen gaan. Vervolgens mobiliseren ze opdrachtgevers die ze verstoring van heersende verhoudingen, precies, een crisis, voorspiegelen. Werkt altijd om veranderingen vaak zeer langdurig te belemmeren. Dat is voor ons echter geen ... reden om de opvatting te herzien dat er volgens de normale werkwijze 'iets niet klopt.' Omdat wij inmiddels anders 'kijken,' Kuhn noemt dat paradigma, 'zien' we juist alsmaar meer 'bewijzen' voor verspillend falen.

Er zit voor wie normale beoefening achterhaald acht met bijbehorend, om het nogal zwaar aan te zetten, verantwoordelijkheidsgevoel voorlopig niets anders op dan met degelijke argumenten te blijven zoeken naar steun voor opbouwende verandering. Dat moet meezitten. Maar zonder dat te proberen, lukt het geheel nooit.

En het ook niet zo dat we alleen maar beweren dat er door normale beoefening nogal was mis gaat. We zijn praktisch aan de slag gegaan op een manier die vergeleken met het thans gangbare normaal ... revolutionair is. We hebben resultaten behaald die aannemelijk maken dat wat wij anders doen in aanmerking komt voor het volgende normaal. Daar heeft verder niemand echter zelfs maar enige aandacht voor over, omdat ze specialistische voorrang geven aan het afwenden van wat zij beschouwen als het gevaar van ipv de kans door een crisis.

Als het niet lukt om een vakdiscipline/specialisme te wijzigen, wil het nog weleens helpen om te doen alsof er sprake is van een volkomen ander, helemaal nieuw vak. Kinderachtig, maar vooruit. Daarvoor gebruiken wij informatiekundig ontwerpen als

noemer. Je ziet dat de normale ict-ers dat voor alle zekerheid, nou ja, voor die van hen, ondergeschikt willen maken aan wat zij menen dat hun exclusieve specialisme is. Ach, dat moeten wij dan maar veronachtzamen zolang als we ermee weggelopen en de ruimte benutten die we daardoor in elk geval weer voor even geopend krijgen. Een andere theorie die ik de moeilijkheid van verandering vind verduidelijken, is afkomstig van Everett M. Rogers onder de noemer van verspreiding van vernieuwingen. Hij onderscheidt vijf deelgroepen al naar gelang mensen bereid zijn tot verandering: vernieuwers, vroege aanpassers, vroege meerderheid, late meerderheid en achterblijvers. Maar zonder een zgn kampioen krijgt een verandering nooit momentum. Een kampioen is iemand die ervan doordrongen kan worden dat een, in Kuhns termen, crisis aan de ... orde is en een voldoende gezaghebbende positie heeft, die hij ook bereid is om ervoor in te zetten, om anderen tot verandering aan te zetten. Kortom, zoek de kampioen. Onder zgn specialisten zijn ze kennelijk zeldzaam.

92.55

Dan weet ik een tekst waar jij hopelijk meteen wat aan hebt. Alweer enkele jaren geleden waren [wij] op zoek naar documentatie om voor de Rechtspraak(organisatie) informatiekundige oriëntatie aan te kunnen ontleenen. Inderdaad, een expliciet kader voor informatiebeleid. Daarin zou ook wat wij aan het doen waren immers controleerbaar moeten passen, nietwaar? Wij konden helaas nauwelijks iets bruikbaars vinden. Zelfs volledig ontbrak aandacht voor stelselmaticheid, dwz de 'eigen' organisatie opzettelijk positioneren als deelnemer aan maatschappelijk informatieverkeer met als overheidsorganisatie aandeel leverend aan infrastructurele voorzieningen ervoor. Er waren wel met zoiets als status van vastgesteld informatiebeleid twee presentaties gedocumenteerd, dus vooral gevuld met puntsgewijze opsommingen. Samenhang vonden we daarin weliswaar ver te zoeken en resp. want perspectief volgens informatica overheerste, maar enkele van die punten achtten we informatiekundig opgevat beslist relevant, zoals voorrang voor "de basis op orde." Uiteraard hebben wij zulke punten opgenomen, met dat ene punt graag vooropgezet tot titel verwerkt, toen wij zelf maar zo'n samenhangend verhaal gingen schrijven. Dat is **Stelselmatic op orde: data governance by design** (2019) geworden[, zie [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatic informatiebeheer](#) voor publieksversie]. Laat je verrassen! :-)

92.56

Ik heb de publieksversie zojuist nogmaals grondig gelezen. Volgens mij is onze tekst nog steeds de enige die informatiekundig stelsel- annex verkeersmatic een serieuze beleidsoriëntatie biedt.

92.57

Het zou mij dan ook zeer verbaasd hebben als wij het ook daarover niet vergaand eens zouden blijken te zijn. Zo deel ik grondig je opvatting, en die heb ik stellig goed begrepen, dat mijn kenschets als woekeraars vooral geldt voor de huidige touwtjestrekkers. Ook volkomen mee eens, wie blijft onderdrukken veroorzaakt zelf verzet. Jij wijst terecht op noodzaak van "hervorming." Waarover jij en ik dan wellicht van mening verschillen, is beoordeling van bepaalde gevallen van verzet (in jouw termen: aanzetten tot hervorming). Als het om dergelijke 'alternatieve' munten gaat,

herken ik er helaas géén 'waarden' in die ik met emancipatie, evenwichtige verhoudingen, solidariteit e.d. vind stroken. Sterker nog, alle retoriek ten spijt zie ik er méér van hetzelfde in. Vaak, hmm, soms is het nog wel evenwichtig bedoeld, vooruit, maar vervolgens niet met nodig en voldoende borging bedacht en uitgevoerd. Prompt gaan de traditioneel gevestigde misbruikers ermee vandoor. Omdat het nieuw is, kunnen zich er enkele nieuwe misbruikers bij aansluiten, maar allemáál zijn ze uit op versterking van eigen belang.

De blijkbaar onvermijdelijke ontaarding van verzet heeft George Orwell in **Animal Farm** uit 1945 gekarakteriseerd. Het zgn revolutionaire motto luidt dat "alle dieren gelijk zijn, maar sommige dieren zijn meer gelijk dan andere dieren." Het enige dat eventueel verandert, betreft wie er vergaand exclusief aan de overdrachtelijke touwtjes trekt.

Moeten we pogingen daarom opgeven?

Nee, integendeel. Maar het middel van verzet moet m.i. van meet af aan het doel 'vertegenwoordigen.' Want als dat niet zo is, zeg maar indien dezelfde middelen gebruikt gaan worden om de heersende trekkers de touwtjes uit handen te ... trekken waarmee nota bene de touwtjestrekker zo vertrouwd zijn om ze in hun handen te houden, tja, dan komt wat – eventjes – verzet resp. hervorming heet onherroepelijk neer op, precies, méér van hetzelfde. Zulk verzet heeft immers slechts waantrekkingskracht voor – potentiële – touwtjestrekkers. Daar sta je dan, vrijwel meteen uitgerangeerd resp. schakeld, met je goede bedoelingen.

Ja, ik weet het, wie er zelfs maar enigszins in slaagt het emancipatorische doel meteen in het middel te verwerken, pleegt weliswaar consequent, daadwerkelijk verzet, doet een aanzet tot duurzame hervorming, maar maakt voor de dienstdoende touwtjestrekkers tevens onderdrukking dáárvan inderdaad erg eenvoudig. Er gaat immers geen enkel gevaar van uit dat mensen zich erbij (w)aansluiten die de positie als touwtjestrekker willen overnemen. Doorgaans volstaat er letterlijk domweg géén aandacht aan te schenken, hoogstens met een beetje waandacht opletten of er desondanks wat (w)aanhang georganiseerd raakt. Is dus echter onwaarschijnlijk. Je stelt dat er "opbouwend [...] momenteel niets noemenswaardigs [...] gebeurt." Wie weet gebeurt er van alles, maar blijft dat door effectieve onderdrukking zo kleinschalig en laten initiatiefnemers het er spoedig bij zitten, dat je het praktisch nooit kunt opmerken. Ik herinner je er graag aan dat jij je langdurig ingezet hebt om ruimer aandacht te krijgen voor een methode voor conceptuele modellering waarmee wel 'eerlijke' verhoudingen kunnen worden uitgedrukt en aldus bevorderd. Nee, gevorderd zijn die inspanningen – dus – niet.

Je zou kunnen zeggen dat wie op integer verzet mikt, meteen zichzelf maar beter gegijzeld kan houden ipv feitelijk illusoire veranderingen na te streven. Hoewel die conclusie redelijk is, weiger ik mij ernaar te gedragen. Ik blijf het proberen volgens de praktische opgave met als consequente eis dat, nog maar eens als contragram uitgedrukt, het middel van het doel het doel van het middel moet zijn. Daarvoor ben ik alert op wat als verzet wordt gepropageerd. Als touwtjestrekkers er bij blijven winnen, is verzet juist niet aan de orde en zetten zij woekering vaak zelfs versterkt voort. Als ik niets kan verbeteren, kan ik op z'n minst proberen verslechtering te vermijden. Ook kansloos, maar wat dan?

Als het bovenstaande er niet toe leidt dat jij enkele parodismen bedenkt, weet ik het ook niet meer. Ik kijk naar verdere discussie uit.

92.58

Afgelopen donderdag nam ik deel aan een (video)overleg met onze opdrachtgever en een domain architect of zoiets van de IV-afdeling. Moeizaam. Nou ja, wat telkens telt, is nèt genoeg ruimte of vèrder te kunnen. Ditmaal is autorisatie hoofdthema. Jij bent dus het, zeg maar, geheime wapen doordat jij wèrkende voorzieningen treft. Voor de informatierotonde zijn ze nota bene operationeel. Dat helpt zéér sterk. Weliswaar is juist dat zéér tegen de zin van de IV-afdeling, maar zo'n operationele voorziening àfbreken durven ze ook weer niet. En dankzij de alweer uitgebreidere proefopstelling bereiden we het volgende voldongen feit voor. Het is kinderachtig dat het zo moet, maar het blijkt de enige manier om wat daar ict-governance heet 'serieus' te nemen.

92.59

Op de valreep van het jaar 2023 wil ik nog iets kwijt en veel anders te doen dan wat gezonder worden, wat overigens wel lukt, heb ik ook eventjes niet. Voor zover ik me nog niet helemaal beter voel, mag je de knorrige toon van wat volgt daaraan toeschrijven. :-)

Ik licht graag mijn suggestie toe om de IVO-vertegenwoordiger zsm aan het lezen van **Stelselmatic op orde**[, zie [Wen er maar aan! Over noodzaak en opzet van stelselmatic informatiebeheer](#) voor publieksversie,] te proberen te zetten. Kan [Y] hem er als het ware 'van binnenuit' toe aansporen?

Waar jij bij IVO voortdurend op stuit, zijn bezwaren. Welk voorstel jij 'van buitenaf' ook doet, zucht, zij be(z)weren dat jij iets wil dat strijdig is met wat zij opperen dat bestaat als beleidskader, governance, architectuurprincipes, noem maar op. Maar hoe luidt dat kader enzovoort dan? Zelfs desgevraagd stelt IVO geen documentatie beschikbaar. Je moet er dus zèlf achteraan. Wat blijkt?

Hier geef ik verder mijn indruk. Uiteraard moet jij beoordelen of je zinvol acht wat ik vind en, zo ja, of je er gevolg aan wil geven.

Wat IVO zègt als relevant beleid te volgen, is nauwelijks gedocumenteerd. Dat kan tot willekeur leiden. En dat doet het helaas ook. Je krijgt steeds vooral zgn gelegenheidsargumenten te horen en/want te zien krijg je helaas niets. Dat kàn opzettelijke taktiek zijn om bemoeienis van buiten te weren, maar ik vrees dat 'ze' überhaupt geen – wat althans ik houd voor – samenhangend idee hebben.

Voor zover ik een noemer kan herkennen, betreffen hun bezwaren strikt digitaliseringstechniek. Zulke bezwaren kùnnen terecht zijn, zeker. Wat ik òndanks navraag, herstel, wat ik in de magere documentatie die wij zèlf konden opduiken echter nèrgens kan ontdekken, is een deugdelijke redenering die begint (!) met, vooruit, analyse van de opgaven van – de – rechtspraak in het maatschappelijk verkeer, daarvoor vervolgens de informatiebehoeften van àlle belanghebbenden in verkeersmatig noodzakelijke samenhang uitwerkt, stelselmatic, dus, om pas (!) op grond dáárvan eventuele eisen aan o.a. informatietechnologie te stellen.

Toen ik als medewerker van het ministerie van Buitenlandse Zaken – wat heette – coördinator informatievoorziening was, heb ik dat 'netjes' op een rijtje gezet. Dat rapport uit 1984 heb ik later als deel 1 opgenomen in het boek [Het Experiment Buitenlandse Zaken: overwegingen rondom geautomatiseerde informatievoorziening](#) (1991) waarin deel 2 als eindnoten mijn – wat – latere commentaar erop omvat. Wat moet opvallen, is dat ik technische keuzes inderdaad 'van omstandigheden' afleidt. Zijn die keuzes nog ongewijzigd bruikbaar? Nee, beslist niet. Wij zijn alweer veertig jaar verder. Andere omstandigheden nopen tot andere afwegingen, enzovoort. Als

een specialist dat weigert te erkennen, gaat het natuurlijk vroeg of laat mis. Neem uit dat rapport/boek dus vooral niet klakkeloos de concrete aanbevelingen met technische strekking over, die kunnen allang achterhaald zijn en zijn dat geheel vergaand ook, maar wel de consequente manier om ze verantwoord (lees dus ook: controleerbaar) van – veranderende – opgaven af te – blijven – leiden.

De aanpak van IVO pakt zelfs radeloos omgekeerd uit. Bemoeienis met techniek geldt daar feitelijk als een apart specialisme. Wie heeft er verder verstand van? Nou dan! Er is dus niets mis mee, sterker nog, het is zo ... geredeneerd volstrekt logisch dat IVO zelfstandig de eisen voor techniek kan, herstel, moet bepalen. Wie dat weigert te volgen, zo (ver)oordeelt de kortzichtige specialist, bevestigt slechts niets van digitalisering te begrijpen. Zou het? Sinds wanneer geldt een middel in één moeite door als doel op zichzelf?

Tussendoor merk ik op dat IVO uit twee delen lijkt te bestaan. Er is dan ITO, met de T van techniek. En daarnaast IBO met de B van beheer. Nee, ook de B komt met die T niet aan bod.

Tja, technische keuzes zijn uiteraard wel van invloed op welke informatiebehoeften al dan niet vervuld kunnen worden inclusief hoe dat gebeurt en bijgevolg op praktische uitvoerbaarheid van de maatschappelijke rechtsprakelijke opgaven. Het is niet gezegd, en triviale retoriek verhelpt specialistische vernauwing uiteraard niet, dat in isolement opgestelde eisen hoe dan ook verkeerd zijn. Maar als ze passend zijn, is er domweg sprake van zéér gelukkig toeval.

Het is uiteraard de vraag of IVO geholpen wil worden om technische bijdragen expliciet beredeneerd volgens ruimere (!) kaders uitgelijnd te krijgen. Inderdaad, de Raad kan gezaghebbend een aanzet geven en het moet dan voor IVI onmogelijk zijn die 'hulp' te weigeren.

Op z'n minst informeel, zo stel ik voor, kan jij namens de Raad erop wijzen dat in elk geval daar onvoldoende duidelijk is, hoe digitalisering in dienst staat van rechtspraak als maatschappelijke opgave. [Y] zou eraan kunnen toevoegen dat hij zich daar met zijn eerdere werkervaring wel iets bij kan voorstellen. :-) Een project ter modernisering van digitale autorisatievoorziening lijkt volgens jullie dan bij uitstek gelegenheid te bieden om controleerbaar de noodzakelijke betrekkelijkheid gevestigd te krijgen van bepaling van informatiebehoeften en daarvan dan weer afgeleide o.a. digitaal-technische inrichting.

De tegenwerping annex uitvlucht dat er geen tijd voor is, kan je eenvoudig afdoen. Zoiets als een vliegende start is mogelijk, want daarvoor is reeds relevante documentatie beschikbaar, klopt, zoals **Stelselmatig op orde**. Die tekst kan (kunnen) de IVO-deelnemer(s) aan bedoeld project bestuderen. Heeft (hebben) z/hij soms bezwaren? Zo ja, hoe luiden ze? Nota bene, specialistisch-technische opmerkingen zijn voorbarig. Wat telt, is of het rechtsprakelijk informatieverkeer navolgbaar omvattend geschetst staat. Niet eens met die voorstelling? Commentaar kan tot wijziging van dat informatiekundige referentiekader leiden. Met overeenstemming erover is – pas – de grondslag beschikbaar voor het opstellen van zoiets als digitaal-technisch referentiekader (en dient **Stelselmatig op orde** eventueel gewijzigd als het informatiekundige referentiekader voor toetsing ervan). Hoewel er met **Stelselmatig op orde** een kant-en-klaar voorstel voor stelselmatig rechtsprakelijk informatiebeleid beschikbaar is, duurt zorgvuldige bestudering ervan resp. overleg erover stellig toch enige tijd. Tja, zolang er niets anders beschikbaar is, kan ook IVO uiteraard niet stil zetten en blijft digitaal-technische eisen stellen om

digitaliseringsprojecten op die manier uit te voeren. Voor het project, zeg maar, stelselmatige autorisatievoorziening geldt **Stelselmatig op orde** voor dergelijke eisen echter reeds als toetsingskader. Dat maakt dat ook IVO er belang bij heeft er serieus naar te kijken, enzovoort.

Ik vind zelf dat in **Stelselmatig op orde** niet – meer – veel aandacht expliciet uitgaat naar de m.i. noodzakelijke afleiding van informatiekundige overwegingen van duiding van de omvattende opgave(n) onder de noemer van rechtspraak. Maar ik meen ook dat het geen gemis is, omdat ik daar eerder andere documentatie aan gewijd heb. Die teksten heb ik ongevraagd geschreven om tenminste voor mijzelf zo'n m.i. onmisbare leidraad vanaf – maatschappelijke – opgave tot en met technische inrichtingskeuzes van verantwoorde aanvang te voorzien. Ik heb ze destijds ook voor dat in- en overzicht met je/jullie gedeeld.

Ik beveel je daarom aan om tevens – verwijzingen naar – enkele van die teksten als bijdragen aan overkoepelende kaderstelling door te sturen aan (de) IVO-vertegenwoordiger(s). De maatschappelijke opgave van rechtspraak-als-proces stel ik o.a. in [Vermaatschappelijking van rechtspraak](#) (2017) aan de orde. Zie daarvoor verder [Verkeerssysteem is anders, ontwerpen dus! rechtspraak als geval](#) (2017).

Waar dat m.i. dan informatiekundig op moet uitdraaien, geef ik aan in [Door de blinddoek: semiotiek van rechtspraak](#) (2014). De noodzakelijkerwijs stelselmatige oriëntatie voor informatiekundig ontwerp van rechtspreeklijke voorzieningen heb ik in [Poppetjes aan het dansen](#) (2014) verbonden met enige uitleg van Metapatroon.

De hoofdlijn lijkt mij moeilijk te missen. Ik vat samen. Er is maatschappelijk verkeer. Dat kan belemmerd raken door misdrijven, geschillen e.d. De rechter beslist in zulke gevallen desgevraagd over maatregelen voor herstel van verkeersverloop. Daarvoor betreft uiteraard ook rechtspraak maatschappelijk verkeer; ter borging van ordelijk verloop geldt een, zeg maar, nader verkeersreglement, het zgn procesrecht. Het rechtspreeklijke gedeelte van het maatschappelijk verkeer laat zich op grond van het procesrecht zelfs vooral als informatieverkeer opvatten. Daarom is rechtspraak vooral gediend met voorzieningen voor informatieverkeer op maatschappelijke schaal (ipv beperkt tot de Rechtspraakorganisatie). Algemene voorzieningen volstaan, mits ze eveneens berekend zijn op het procesrecht en verdienen dan zelfs sterk voorkeur omdat zgn partijen er reeds mee vertrouwd kunnen zijn.

De veralgemenisering onder de noemer van (informatie)verkeer maakt stelselmatig informatiebeleid onontkoombaar voor organisaties die vooral als knooppunt van zulk verkeer dienen. Sterker nog, dienovereenkomstig algemeen uitgedrukt geldt voor wat verschillende organisaties zijn vergaand tot zelfs volledig juist (!) hetzelfde informatiebeleid. Zie [Stelselmatig informatiebeleid](#) (2023) voor een aanzet. Dat is dan ook maar meteen gebeurd. :-)

November – xxx 2023, www-editie 2023 © Pieter Wisse

noot: **Aantekening 92.7** past in een reeks vergelijkend ontwerponderzoek op basis van literatuur over zgn gebouwde omgeving. Voor verwijzing naar het eraan voorafgaande deel in deze reeks, zie de noot achteraan [91. Aantekeningen, juli – oktober 2023](#).